

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sašo Zajec

mentor: doc. dr. Damijan Guštin

**BOJI ZA NOVO MESTO
OD JESENI 1943 DO POMLADI 1944**

Diplomsko delo

Ljubljana 2002

KAZALO

1. METODOLOŠKA ZGRADBA DELA	3
1.1 CILJ IN NAMEN PREUČEVANJA	3
1.2 OPREDELITEV METOD DELA IN PRISTOPOV	3
1.3 HIPOTEZE	4
1.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA	4
1.5 TEMELJNI IN SPECIFIČNI POJMI	5
2. UVOD	8
3. VELIKA NEMŠKA OFENZIVA JESENI 1943	10
3.1 RAZLOGI ZA OFENZIVO	10
3.2 POTEK OFENZIVE	11
3.3 POSLEDICE OFENZIVE	13
3.4 ODPRAVLJANJE POSLEDIC OFENZIVE	17
4. POMEN NOVEGA MESTA	19
5. RAZMERE PRED NAPADOM	21
5.1 RAZPOREDITEV PARTIZANSKIH ENOT	22
5.2 NOVOMEŠKA POSTOJANKA	23
6. NAPAD NA NOVO MESTO	26
6.1 PRVI NAPAD	26
6.2 ZAVAROVANJE NAPADA	29
6.3 OCENA RAZMER PO PRVEM NAPADU	31
6.4 NOVOMEŠKA POSADKA MED NAPADOMA	32
6.5 DRUGI NAPAD	34
6.6 NEMCI SE PREBIJEJO V MESTO	41
6.7 OCENA RAZMER PO DRUGEM NAPADU	43
7. NOV POLOŽAJ PO PREBOJU BLOKADE	48
8. BLOKADA	50
8.1 PRVA FAZA BLOKADE NOVEGA MESTA	50
8.2 DRUGA FAZA BLOKADE NOVEGA MESTA	53
8.3 TRETJA FAZA BLOKADE NOVEGA MESTA	56
8.4 ČETRТА FAZA BLOKADE NOVEGA MESTA	59
8.5 NADALJEVANJE BLOKADE	60

8.6 ZNAČILNOSTI OBDOBJA BLOKADE	63
9. ZAKLJUČEK	67
9.1 VERIFIKACIJA HIPOTEZ	73
9.2 SKLEPNE MISLI	75
10. KRONOLOGIJA POMEMBNEJŠIH DOGODKOV	77
11. VIRI IN LITERATURA	79
12. PRILOGE	

1. METODOLOŠKA ZGRADBA DELA

1.1 CILJ IN NAMEN PREUČEVANJA

Kot cilj naloge sem si zastavil predstaviti pomen Novega mesta, ki ga je imelo od jeseni 1943 ter praktično do konca druge svetovne vojne, za vojskujoče se strani in pa osvetliti razmere, ki so v tistem obdobju vladale na tem delu Slovenije. To nameravam doseči s podrobnejšim opisom napada borcev NOV in POS na Novo mesto. Ker pa sam opis napada ne bi povedal dovolj, bom opisal tako razmere, ki so do napada privedle, kakor tudi stanje, kakršno se je oblikovalo po akciji partizanov. Najbolj so me zanimali razlogi, ki so gnali vojskujoče se strani v ta neusmiljen spopad za kontrolo nad Novim mestom in njegovo okolico. Ugotoviti sem želel ali je Novo mesto resnično pomenilo tolikšno strateško in taktično prednost, da se mu nobena od strani, vpletenih v spopad, ni želela odpovedati. Cilj podrobnejše analize napada pa je bil izvedeti, kakšne so bile pravzaprav možnosti, da bi partizani mesto osvojili.

Pomen predlagane teme se kaže v dejstvu, da gre za eno največjih in najdaljših blokadnih operacij enot NOV in POS na območju Slovenije. Ta blokadna operacija je bila pomembna in neobičajna, ker so bile partizanske enote pri njenem izvajanju prisiljene opustiti partizanska načela vojskovanja. Partizani so morali razviti nove taktične prijeme, ki jih prej niso uporabljali, zato jih tudi niso bili vajeni. Poleg tega je bil pomemben tudi sam napad na Novo mesto, pri katerem so slovenski partizani prvič množično uporabili artilerijo kot predpripravo za napad.

1.2 OPREDELITEV METOD DELA IN PRISTOPOV

Pri izdelavi diplomskega dela sem, predvsem zaradi njegove zgodovinske usmeritve, uporabil zgolj metode teoretičnega proučevanja. Oprl sem se predvsem na naslednje metode proučevanja:

- Kot osnovno metodo pri oblikovanju diplomskega dela sem uporabil historigrafsko metodo kritike virov. Kritična presoja virov je bila ključnega pomena pri kopici izvirnih pisnih virov in literature, ki sem jo imel na voljo. Z uporabo te

metode sem se želel kar se da približati resnici ter prikazati dogodke, kakor so se resnično zgodili.

- Primerjalno (zgodovinsko) metodo sem uporabil pri prikazu spremembe taktike bojevanja, osvetlitvi različnih pristopov, s katerimi so reševali probleme, ki so se pojavljali tako pri napadalcih, kot pri branilcih v opredeljenem časovnem okvirju.

- Deskriptivno (opisno) metodo sem uporabil pri ugotavljanju pomena in določanju glavnih lastnosti dogajanj, ki sem jih preučeval. Tako sem to metodo uporabljal v vseh treh pomembnejših sklopih diplomskega dela. V prvem delu, v katerem se ukvarjam z opisom razmer pred napadom na Novo mesto in dogodkov, ki so do napada privedli, v drugem, kjer podrobno obravnavam sam potek napada na mesto, prav tako pa tudi v tretjem, kjer razlagam in opisujem dogajanje po napadu in dogodke ki so mu sledili.

- Skozi vso diplomsko delo sem uporabljal tudi metodo analize vsebine relevantnih pisnih virov, ki sem jih z obravnavanega področja zbral, jih analiziral ter izluščil relevantne podatke za predstavitev napada na Novo mesto, kakor tudi dogodkov, ki so do njega privedli in mu posledično sledili.

1.3 HIPOTEZE

Hipoteza 1: Zaradi velikega strateškega pomena Novega mesta se mu nobena od strani vpletenih v spopad ni želela odpovedati.

Hipoteza 2: Obleganje Novega mesta je bilo posledica izjalovljenega napada nanj.

Hipoteza 3: Napad enot NOV in POS na Novo mesto ni imel realnih možnosti za uspeh.

1.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Čeprav sem diplomsko delo razdelil na več poglavij in podpoglavij, pa se vsebinsko nanaša le na tri večje, zaključene, a med seboj povezane sklope. Ti sklopi

sestavljajo jedro diplomskega dela in se nanašajo na razmere pred napadom na Novo mesto, napad sam ter na razmere, ki so napadu sledile.

V uvodnem delu sem predstavil samo nalogo, opredelil predmet in cilj preučevanja, navedel hipoteze in opisal metode, ki sem jih uporabljal pri delu.

V prvem večjem osrednjem sklopu, ki se deli na tri smiselno zaključene, medsebojno odvisne in časovno povezane dele, opisujem veliko nemško ofenzivo na osvobojeno ozemlje, pomen Novega mesta in razmere pred napadom na Novo mesto.

V drugem osrednjem sklopu opisujem sam napad na Novo mesto. Gre za najobsežnejši sklop, saj sem ga razdelil na kar sedem podpoglavij, v njem pa se podrobno ukvarjam z vsemi vidiki obravnavane operacije.

V tretjem osrednjem sklopu v diplomskem delu razkrivam razmere, ki so nastale po samemu napadu na mesto in opisujem dogodke, ki so posledično sledili.

V zadnjem delu podajam sklep, ki se nanaša na ugotovitve prejšnjih poglavij ter komentiram ustreznost izhodiščnih hipotez.

1.5 TEMELJNI IN SPECIFIČNI POJMI

- **Ljubljanska pokrajina** - del Slovenije, ki ga je aprila 1941 okupirala italijanska vojska, so Italijani po svoji upravni razdelitvi imenovali »Provincia di Lubiana« (Ljubljanska pokrajina). Tako so jo po italijanski kapitulaciji imenovali tudi Nemci po svoji upravni razdelitvi. Zajemala je območja Dolenjske z Belo Krajino, Notranjske, Polhograjskih dolomitov in Ljubljane.

- **NOV in POS** - Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije. To je bila vojaška formacija odporiškega gibanja na Slovenskem in eden od sestavnih delov NOV in PO Jugoslavije.

- **Slovensko domobranstvo (SD)** – kolaboracionistična, protirevolucionarna vojaška formacija v Ljubljanski pokrajini od 1943 do 1945. Ob kapitulaciji Italije je bil precejšnji del vaških straž ter četniških odredov (Legija smrti), ki so bili združeni pod skupnim imenom MVAC (Milizia volontaria anticomunista), poražen v bojih s partizani, del pa se jih je zatekel k nemškim silam, pod okriljem katerih je nadaljeval protirevolucionarni boj z novim imenom. Nemška okupacijska oblast je imela slovenske domobrance za pomožno nemško policijo in jih je kot take tudi oskrbovala in financirala.

• **Slovenska narodna vojska** - konec julija 1943 je Slovenska zaveza vse kolaboracionistične vojaške enote (MVAC) in četniške odrede v Sloveniji preimenovala v Slovensko narodno vojsko v okviru kraljeve jugoslovanske vojske. Jedro Slovenske narodne vojske so tvorile dotedanje vaške straže.

• **Nemci** - v Ljubljanski pokrajini so med drugo svetovno vojno delovale enote nemške vojske (konec leta 1943, v času velike nemške ofenzive, je bil to II. SS tankovski korpus, pod poveljstvo katerega so spadale 44., 71. in 162. divizija. Pod poveljstvom slednjih divizij je bilo 12 okrepljenih polkov, in sicer: 1. SS tankovski grenadirski, 901. tankovski grenadirski, 131., 132., 134., 194., 303., in 314. grenadirski polk, polk planinskih lovcev »Admont«, 112. artilerijski polk ter 14. in 19. SS policijski polk. Poleg teh so bili poveljstvu II. SS tankovskega korpusa podrejeni še razni samostojni polki in enote, in sicer bataljon planinskih lovcev »Heine«, 44. in 71. izvidniški oddelek, vermanšaftski »Süd« in še nekatere druge enote (Ambrožič, 1983: 116; Ferenc 1967: 457, 458)) in predvsem nemške enote vojaško organizirane policije (SS policijski polki oziroma bataljoni). Pogosto je zaradi strukture virov nemogoče natančno določiti, za katere ali kakšne enote je šlo v obravnavanih vojaških spopadih. Zato v takšnih primerih uporabljam izraz Nemci.

• **boj** - (tudi borba v ožjem smislu) predstavlja v ožjem smislu spopad posameznih vojakov, oddelkov in nižjih taktičnih enot na omejenem, majhnem in ozkem prostoru, rezultat katerega je predvsem odvisen od večine uporabe orožja, moralnih in materialnih pogojev, mnogo manj pa od spretno izvedenih manevrov. Posledice takšnih spopadov so lokalnega značaja. V širšem smislu je boj taktični pojem, ki predstavlja spopad višjih (združenih) taktičnih enot (divizij, brigad) z namenom izpolnitve določene naloge, pri tem pa so dejavnosti enot, rodov in raznih bojnih sredstev povezane v celoto glede na cilj, prostor in čas, pod enotnim poveljstvom.

• **bitka** - je odločilen spopad, ki ga pripravljajo in izvajajo strateške in operativne enote v okviru operacije. Bitka je sestavljena iz niza bojev, ki so bolj ali manj prostorsko in časovno ločeni, vendar zaokroženi v celoto, v duhu osnovne zamisli poveljnika, ki bitko načrtuje.

• **operacija** - zajema bojno delovanje določenih enot na eni ali več operacijskih smereh, povezano glede na cilj, kraj in čas (enotna operativna zamisel) v enotno celoto z namenom izpolnitve določene (operativne, strateške) naloge.

Strateške operacije navadno imenujemo: ofenzivne in defenzivne; posebne (lokalne) operacije pa: napadalne in obrambne.

(Priručnik rezervnog oficira, 1955: 472; Hadžidamjanović, 1955: 13, 16, 18, 133; Enciklopedija Slovenije (ES), 1988: 308; ES, 1992: 6, 7, 14, 57, 58; ES, 1998: 258, 259)

2. UVOD

Po aprilskem zlomu kraljevine Jugoslavije leta 1941, je jugozahodni del takratne Dravske banovine postal del Italije, Gorenjsko in Štajersko je zasedel tretji rajh, Prekmurje pa si je pripojila Madžarska. Že poleti istega leta so na ozemlju celotne Jugoslavije začele nastajati partizanske enote, ki so bile iz leta v leto močnejše in tudi bolj organizirane. Tako so na primer do konca leta 1941 samo na ozemlju Slovenije delovali trije partizanski bataljoni, večje število čet ter mnogo manjših enot, skupaj okoli 1800 partizanov. Sredi leta 1942 se je to število okrepilo na okoli 4500 borcev, ki so bili razvrščeni v štirih udarnih brigadah, osmih partizanskih odredih ter v po enem samostojnem partizanskem bataljonu in četi.

Leta 1943 je postajal položaj na svetovnih bojiščih za sile osi vse bolj kritičen. Inicijativo so dokončno prevzeli zavezniki. Nemške enote kapitulirajo pri Stalingradu, ponesreči se jim poletna ofenziva pri Kursku, kapitulira armadna skupina Afrika. Zavezniki se izkrcajo v Italiji in začnejo prodirati proti severu, sovjetske enote napredujejo na celotni vzhodni fronti. Vse bolj brezupen položaj prepriča Italijo, da z zavezniki sklene premirje in napove vojno Nemčiji.

Ko je septembra 1943 kapitulirala Italija, je v Ljubljanski pokrajini po odhodu italijanske vojske nastalo veliko osvobojeno ozemlje. Partizanom, ki so razorožili italijanske vojake, je padel v roke izjemno velik vojni plen. To je omogočilo izvedbo splošne mobilizacije in formiranje nove XVIII. divizije, ki se je skupaj z že obstoječima XIV. in XV. divizijo¹ združila v 7. korpus NOV in POJ.² Okrepljene partizanske sile so nemudoma začele izvajati ofenzivne operacije na celotnem območju Ljubljanske pokrajine, Primorske in Gorenjske. Najprej so z večine osvobojenega ozemlja pregnali "Slovensko narodno vojsko", nato pa so svoje akcije usmerili proti pomembnim prometnim komunikacijam in nemškemu zasedbenemu ozemlju v Posavju. Enote NOV in PO Slovenije so v kritičnem trenutku zloma Italije začele ogrožati za nemški vojni stroj vitalne prometne komunikacije. Nemško vrhovno poveljstvo ni smelo ostati hladno. Pripravili so načrt za uničenje narodnoosvobodilnega gibanja v Jugoslaviji (glej Mikuž, 1969: 45, 73, 74;

¹ XIV. in XV. divizija sta bili ustanovljeni julija 1943.

² VII. korpus NOV in PO Jugoslavije je bil ustanovljen 3. 10. 1943, sprva z imenom VI. korpus NOV in POJ, kar pa je bilo popravljeno že 9. 10. 1943. (Zbornik VI-7-189: 329, 330; VI-7-230: 401)

Piekalkiewicz, 1996: 751, 756, 757, 765, 771, 775, 843, 847, 848, 853; Mikeln, 1981: 90, 104, 105, 140-162; Ferenc, 1967: 227, 228, 414; Klanjšček in drugi, 1976: 126, 127, 436, 483).

3. VELIKA NEMŠKA OFENZIVA JESENI 1943

3.1 RAZLOGI ZA OFENZIVO

Velika nemška ofenziva je na slovenskem ozemlju trajala od 25. septembra do 11. oktobra (novembra, op. av.) 1943. Razdeljena je bila v štiri ofenzivne operacije. Prva je zajela Slovensko primorje, druga Istro, tretja Gorski Kotar z delom slovenskega ozemlja, četrta pa je bila namenjena Ljubljanski pokrajini. (Ambrožič, 1983: 115)

Nemško poveljstvo je z veliko ofenzivo želelo predvsem prevzeti nadzor nad osvobojenim ozemljem, ki je nastalo po odhodu italijanskih enot, ter odriniti NOV in PO Slovenije od pomembnejših prometnih zvez, predvsem od železnic. Ob tem naj bi s terorjem tako zastrašili prebivalstvo, da se "nikoli" več ne bi upalo dvigniti zoper nemško oblast. (Ambrožič, 1985: 115; Ferenc, 1967: 456; Zbornik VI-8-98: 204, 205)

Avtorji se strinjajo, da so si Nemci hoteli zagotoviti predvsem neovirane transportne poti. Pa jim je to tudi uspelo? Kiauta ugotavlja: "Ker se jim ni posrečilo razbiti in uničiti narodnoosvobodilne vojske, jim torej lahko le pripišemo kot delni uspeh, da so obdržali zase nekaj večjih krajev in središč za kontrolo prometnih žil, npr. Novo mesto, Kočevje, Velike Lašče, Grosuplje in postojanke ob glavni železnici: Brežice-Zidani most-Ljubljana-Rakek-Postojna-Trst" (Kiauta, 1969: 177). Isti avtor nadalje ugotavlja, da je:

Skorajšnja vrnitev znatnih delov operativnega ozemlja VII. korpusa v roke oziroma pod kontrolo NOV je znova ogrozilo varnost okupatorjevih prometnih poti in zvez in so bila njegova utrjena oporišča ob njih spet v nevarnosti, da bodo vsaj blokiran, če že ne razbita. Vse to se je pričelo kaj kmalu dogajati na dveh njegovih oskrbovalnih poteh: Ljubljana-Grosuplje-Novo mesto ter Ljubljana-Grosuplje-Kočevje.

Prva železniška zveza bi imela za okupatorja pravi pomen le, če bi delovala čez Belo krajino do Karlovca. Iz tega pa ni bilo nič, saj je XV. divizija še med nemško ofenzivo pregnala okupatorjevi postojanki v Črnomlju in Metliki, razbila belogardistično civilno upravo, ki so jo Nemci privlekli iz Ljubljane, in temeljito očistila vso Belo krajino, ki je tako ostala osvobojena do

konca vojne. Železniško progo na belokranjskem ozemlju pa so partizani že prej, po kapitulaciji Italije, docela razdejali in je takšna tudi ostala do osvoboditve. (Kiauta, 1969: 177-178)

V kakšnem stanju je bila proga na tem območju pa Nemci pred ofenzivo, zgolj na podlagi letalskega opazovanja, seveda niso mogli vedeti in so verjetno računali na njeno obnovo in možnost uporabe.

Vse to nedvomno kaže na veliko pomembnost, ki so jo Nemci pripisovali prometnim komunikacijam na tem ozemlju in njihovi neovirani uporabi.³

Velika nemška ofenziva na Slovenskem pa je bila le del splošnih ofenzivnih operacij na vsem jugoslovanskem ozemlju, ki je bilo prej pod italijansko okupacijo. To ozemlje je bilo namreč skoraj v celoti osvobojeno, z izjemo nekaterih večjih krajev, ki so jih nemške sile s skrajnimi napori še držale v rokah. Nemško vrhovno poveljstvo je predvidevalo, da bi se anglo-ameriške enote utegnile izkrcati na dalmatinsko-albanski obali in obstoj velikega osvobojenega ozemlja, ki bi omogočilo varno izkrcanje zaveznikov, je takšne sume še stopnjeval. Če so želeli zmanjšati verjetnost zavezniškega izkrcanja na tem območju, so morali iztrgati to ozemlje iz rok NOV in POJ. (Ambrožič, 1983: 115; Mikuž, 1973: 95)

3.2 POTEK OFENZIVE

Nemška ofenziva v Ljubljanski pokrajini (območje Dolenjske in Notranjske) je bila razdeljena na štiri faze ofenzivnih operacij⁴ imenovane »*Wolkenbruch*⁵ I-IV«, "Čeprav so vse tri (nemške, op. av.) divizije⁶ (ki so v ofenzivi sodelovale, op. av.) na določenem delu ofenzivnega območja izvajale vsaka svojo ofenzivno operacijo hkrati in časovno povezano..." (Ferenc, 1967: 465).

Moč angažiranih nemških sil za omenjeno operacijo navaja Ferenc, ki trdi, da "je skupno število za četrti del ofenzive angažiranih sovražnikov znašalo okoli 48.000

³ V času po kapitulaciji Italije so imeli Nemci na tem območju premalo enot za učinkovito zagotavljanje varnosti. To se je kazalo tudi v pozivih nemških častnikov partizanom, naj jih ne napadajo, češ da potem tudi oni njih ne bodo. (Zbornik VI-8-105: 232)

⁴ Za zelo podroben opis glej Ferenc, 1967: 466-553.

⁵ *Wolkenbruch* [nemško] nalive (Debenjak, Doris (1991): Nemško-slovenski in slovensko-nemški slovar. 9. izdaja. Cankarjeva založba, Ljubljana).

⁶ Gre za 162. pehotno »Turkestansko«, 44. grenadirsko in 71. pehotno divizijo, s katerimi je poleg drugih, manjših, enot takrat razpolagal II. SS tankovski korpus. (Ferenc, 1967: 465; Ambrožič, 1983: 116).

mož, ki so imeli nad 110 tankov, nad 10 samovoznih topov in nad 140 motoriziranih protitankovskih topov." (Ferenc, 1967: 462). Seveda so Nemci uporabili tudi letalstvo. (Zbornik VI-8-98: 205)

Nadalje Ferenc ugotavlja: "Nasproti tem sovražnim silam je bil VII. korpus" s "skupaj okoli 12.000 možmi." (Ferenc, 1967: 463, 464).

Ofenzivna operacija Wolkenbruch⁷ je trajala od 21. oktobra do 12. novembra 1943. (Ferenc, 1967: 551)

Ker pričujoče diplomsko delo govori o bojih za Novo mesto, se bom tukaj omejil zgolj na dogajanje, ki je kakorkoli povezano s kasnejšim napadom na mesto in enotami, ki so v teh bojih sodelovale.

"1. SS tankovski grenadirski polk je zasedel Kostanjevico, ki je bila izhodišče glavnega sovražnikovega udara v tem delu ofenzive" (Lah, 1975: 55). Na položajih pred Kostanjevico sta bila Gubčeva brigada in I. topniški divizion XV. divizije, ki sta že od 11. oktobra 1943 neuspešno napadala mesto, vendar nobeden od njiju ni opazil zbiranja močnih nemških sil, ki so se pripravljale na ofenzivo. (Ferenc, 1967: 467; Lah, 1975: 56)

"Dne 21.⁸ oktobra ob 5.⁹ uri zjutraj so nemške kolone iz 1. SS tankovskega in 314. grenadirskega polka začele prodirati po dolini Krke proti Št. Jerneju in Novemu mestu." (Lah, 1975: 55).

Gubčeva brigada je bila presenečena in na napad nepripravljena, zato so jo nemške enote brez težav odrinile in začele izredno hitro prodirati proti Novemu mestu. Preboj položajev Gubčeve brigade je ogrozil vso dolino desnega brega Krke in Novo mesto samo. Nemške čete so na svoji poti spretno odstranjevale vse ovire, ki so jih že prej postavili partizani. V Novo mesto so prodrle že dopoldne. Nemudoma so zasedle pošto in druge pomembnejše urade. Umik partizanov in dela prebivalstva iz mesta je bil še pravočasen. "Razni oddelki štaba XV. divizije so v zadnjem trenutku ušli iz mesta ter se izognili popolnemu uničenju." (Ambrožič, 1983: 126). Gubčeva brigada (brez IV. bataljona), XV. brigada in I. divizion artilerije so se umaknili na Gorjance, medtem ko sta se IV. bataljon Gubčeve in II. divizion artilerije umaknila na pobočja Trške gore. Cankarjeve in XII. brigade, ki sta bili takrat na obmejnem odseku

⁷ "Doslej so nekateri pisci na temelju pomanjkljivih virov menili, da je sovražnik za vse ofenzivne operacije na slovenskem ozemlju, v Istri in Gorskem Kotarju uporabljal geslo »Wolkenbruch« (prelom oblakov, utrganje oblakov). Po mojih ugotovitvah to ne drži. Uporabljal ga je le za svoje ofenzivne operacije na Dolenjskem in Notranjskem od 21. oktobra do 12. novembra 1943." (Ferenc, 1967: 555).

⁸ Po nekaterih podatkih ob 4. uri. (Zbornik VI-8-130: 295)

med Temeniško dolino in Bučko, prva faza ofenzive ni zajela. Nemci so nato v Novem mestu pustili manjšo posadko, glavnina pa je odhitela proti Beli krajini, kjer so še istega dne zasedli Semič in Črnomelj.

V drugi ofenzivni fazi sta 25. oktobra glavnina 1. SS tankovskega polka in 314. grenadirski polk prodrli iz Novega mesta skozi Dolenjske Toplice v Žužemberk, naslednjega dne pa sta prispela v Trebnje. V nemškem obroču so se torej znašli: XII. brigada, II. divizion artilerije XV. divizije in IV. bataljon Gubčeve brigade, ki pa so se dobro znašli in dokaj uspešno prebrodili ofenzivo (izjema je XII. brigada, ki je imela velike probleme s samovoljnimi odhodi in dezertacijami). Štab XV. divizije, ki se je nahajal v trebanjskem gradu, se je umaknil in se priključil Cankarjevi brigadi na območju Sv. Križa pri Litiji in Čateža.

Tretja faza nemške ofenzive se je začela 31. oktobra 1943 in je izmed enot XV. divizije zajela Cankarjevo brigado. Slednja se je odločila, da se bo nasprotniku postavila v bran na cesti, ki pelje iz Trebnjega proti Grosupljemu. Kakor hitro pa so ob njo trčile prve nemške enote 314. grenadirskega polka 162. divizije, so se partizani umaknili na področje Ilove gore, od tod pa v Suho krajino, kjer so ustanovili začasno bolnišnico, nato so se vrnili na Ilovo goro, od koder so se po hudih bojih umaknili proti Selom pri Šumberku in od tu do 10. novembra na območje Čateža (Zbornik VI-8-98: 205; Ferenc, 1967: 468; Klanjšček in drugi, 1976: 596, 597; Ambrožič, 1983: 121-140).

3.3 POSLEDICE OFENZIVE

Lah ugotavlja, da nemška "ofenziva ni bila učinkovita" in dodaja: "Brigade je ofenziva prekalila. Odpadli so omahljivci in nezanesljivi elementi.¹⁰ Čeprav so imele

⁹ Po nekaterih podatkih 22. 10. 1943. (Zbornik VI-8-125: 276)

¹⁰ "Enote so imele zlasti veliko število pogrešanih in dezerterjev, po podatkih raznih partizanskih štabov celo nad 20 odstotkov. Zbežali so predvsem razni omahljivci in nekdanji belogardisti." (Ferenc, 1967: 551). Tudi Ambrožič je veliko pozornosti posvetil obravnavanju problemov dezertiranja in samovoljnih odhodov partizanov iz enot. V nasprotju z Lahom pa Ambrožič ugotavlja, da je sicer res, "...da so se partizanske enote med ofenzivo očistile najslabših – belogardističnih elementov, ki so pomenili veliko nadlogo v brigadah in veliko nevarnost za politično in moralno moč partizanskih enot. Vseeno pa je izguba vsakega borca negativno vplivala na številčno moč partizanskih enot, saj je bilo za mobilizacijo v Ljubljanski pokrajini v prihodnje bolj malo možnosti. Nadalje je treba upoštevati, da je bil vsak borec dragocen tudi s političnega stališča. Ni bilo vseeno ali smo s političnimi razlogi skušali prepričati borca, da je ostal v partizanih, ali pa smo dopustili, da naši politični razlogi niso imeli vpliva nanj in da je zato odšel iz narodnoosvobodilne vojske. Vsak dezerter je bil potemtakem čista izguba za

občutne izgube, bile so tudi delno razkropljene¹¹ in borci utrujeni spričo izrednih naporov, premikov in hudih bojev, ki so trajali skoraj mesec dni, so še vedno ostale močne enote, sposobne za nove boje. Potrebovale so le nekaj časa, da se zberejo, uredijo svoje vrste in si odpočijejo." (Lah, 1975: 63).

Ambrožič navaja analizo in oceno izgub za XV. divizijo, ki so bile posledica nemške ofenzive:

Mrtvih in ranjenih je bilo 268 partizanov in partizank ali 5,3% celotnega števila borcev v XV. diviziji. Skupaj z mrtvimi in ranjenimi ter tistimi, ki so dezertirali ali kakorkoli zapustili partizanske enote, so znašale partizanske izgube 15. divizije med 21. oktobrom in okoli 11. novembrom 1943 okoli 1478 borcev in bork ali kakih 30% celotne sestave XV. divizije. Celotne izgube pa so bile razmeroma velike, in to na račun dezerterjev in odhodov iz enot. (Ambrožič, 1983: 145)

Kakšne posledice je imela nemška ofenziva na številčno stanje enot XV. divizije, ki je v celoti sodelovala pri napadu na Novo mesto, lahko razberemo iz naslednje tabele:

Tabela 1: Izgube moštva XV. divizije med veliko nemško ofenzivo

Enote	Stanje	Izgube				Stanje
		Mrtvi	Ranjeni	dezer.	Skupaj	
XV. div.	21.10.43					11.11.43
IV. SNOUB	1395	54	31	355	440	926
V. SNOUB	983	38	38	160?	236	747
XII. SNOUB	1250	8	20	450	478	772
XV. SNOB ¹²	950	8	20	200?	228	722
ART.	400?	11	37	39	87	313
ŠTAB	100?	1?	2?	6?	9	91
SKUPAJ	5078	120	148	1210	1478	3571

Vir: Ambrožič, 1983: 143.

osvobodilno gibanje, saj je postal rezerva za belogardistično mobilizacijo, ki ga je prej ali slej tudi zajela. Tako so postali mnogi borci vir za krepitev oborožene moči kontrarevolucije." (Ambrožič, 1976: 117, 118).

¹¹ Velik problem je predstavljala izguba zvez enot med seboj in z nadrejenimi štabi, o čemer govori večina avtorjev. (glej Ferenc, 1967: 551; Kiauta, 1969: 176; Ambrožič, 1983: 146, 148)

¹² IV. Slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada (SNOUB) je bila znana kot "Gubčeva" medtem ko so V. SNOUB imenovali "Cankarjeva". XII. SNOUB je bila znana tudi kot "Štajerska", XV. SNOB pa kot "Belokranjska".

Poglejmo si še številčno moč in oborožitev dveh pomembnejših brigad, XV. divizije – IV. udarne brigade "Matije Gubca" in V. udarne brigade "Ivana Cankarja". Ti dve brigadi sta obe neposredno sodelovali v napadu na Novo mesto. Spodnja tabela¹³ prikazuje stanje Gubčeve brigade 11. novembra 1943:

Tabela 2: Stanje Gubčeve brigade 11. novembra 1943

Gubčeva b. štab	borcev	topov	težkih		lahkih		težkih		puško-		samokresov	
			minometov	minometov	mitraljezov	mitraljezov	mitraljezov	pušk	in pištol			
štab	50	-	-	-	-	-	-	-	34	11		
1.bataljon	244	-	1	2	2	11	171	16				
2.bataljon	229	-	1	3	4	12	164	13				
3.bataljon	260	-	1	5	3	14	137	22				
4.bataljon	150	-	-	3	2	8	118	?				
baterija	53	2	-	-	-	1	40	14				
skupaj	986	2	3	13	11	46	664	76				

Vir: Ambrožič, 1972: 424, 425.

"Cankarjeva brigada ni poslala poročila, iz katerega bi bile razvidne izgube njenih osnovnih enot, bataljonov in baterije, kot so to storile druge brigade, pač pa je poslala pregled o brigadi kot celoti." (Ambrožič, 1975: 369).

Spodaj je prikazana primerjava številčnega stanja in oborožitve Cankarjeve brigade 4. novembra 1943, preden jo je zajela nemška ofenziva, s stanjem brigade 17. novembra 1943, ko je bil tudi njen napad na Novo mesto že končan:

¹³ Iz tabele sem izpustil podatke za kolesarsko četo, iz katere se je po veliki nemški ofenzivi v brigado "...vrnilo blizu 30 partizanov, ki jih je štab porazdelil po enotah. Tako je ta četa prenehala obstajati" (Ambrožič, 1972: 424).

Tabela 3: Stanje Cankarjeve brigade 4. 11. 1943 in 17. 11. 1943

Cankarjeva b.	4. novembra 1943	17. novembra 1943
borci	718	750 ¹⁴
topovi	5	5
težki minometi	4	4
lahki minometi	22	22
težki mitraljezi	18	15
puškomitraljezi	52	50
brzostrelke	10	11
puške Mauser	100	93
puške italijanske	466	457
samokresi in pištole	48	50

Vir: Ambrožič, 1975: 370, 372.

Med nemško ofenzivo je partizanske borce tudi "...tako rekoč neprestano pestila lakota" (Stepančič, 1990: 167), vendar pa se je po končani ofenzivi preskrba vojske s hrano nekoliko izboljšala. Borci so bili izmučeni od neprestanih bojev in pohodov, potrebovali so počitek. Tudi obleka in predvsem obutev partizanov, sta bili v klavnem stanju.

Vseeno pa je nemogoče trditi, da je Nemcem ofenziva uspela. "Eden najlepših dokazov za neuspeh sovražnikove ofenzive na Dolenjskem in Notranjskem je ta, da je bil VII. korpus v zelo kratkem času sposoben preiti v protiofenzivo." (Ferenc, 1967: 551).

Po koncu ofenzive je imela XV. divizija v svoji sestavi štiri brigade in divizijsko artilerijo oziroma petnajst bataljonov in dva artilerijska divizionna.

¹⁴ Podatek je za 18. november 1943. (glej Ambrožič, 1975: 370)

Tabela 4: Enotovna sestava XV. divizije¹⁵

XV. divizija				
Štab				
IV. SNOUB	V. SNOUB	XII.SNOUB ¹⁶	XV. SNOB ¹⁷	Artilerija
štab	štab	štab	štab	štab
I. bataljon	I. bat.	I. bat.	I. bat.	I. divizion
II. bataljon	II. bat.	II. bat.	II. bat.	II. divizion
III. bataljon	III. bat.	III. bat.	III. bat.	
IV. bataljon	IV. bat.	IV. bat.		
baterija	baterija			

3.4 ODPRAVLJANJE POSLEDIC OFENZIVE

Val dezertacij, ki je med nemško ofenzivo zajel partizansko vojsko, je nedvomno zamajal njene temelje. Med najvišjimi partizanskimi poveljstvi se je pojavljal strah, da bi demonstracija moči nemške vojske začela razkrajati zaupanje tako partizanov, kot tudi civilnega prebivalstva v končno zmago NOV. Da bi dokazali, da osvobodilno gibanje v ofenzivi ni bilo poraženo, je bilo potrebno ukrepati. Zahtevali so zmage.

Da bi čim prej in čim temeljiteje saniral posledice velike nemške ofenzive na osvobojeno ozemlje, je glavni štab NOV in POS, dne 10. novembra 1943, poslal štabu VII. korpusa odredbo za akcijo v dolini reke Krke, v kateri med drugim navaja:

¹⁵ Ta pregled je sestavljen na osnovi raziskav iz ustreznih monografij enot XV. divizije in se nanaša na čas neposredno po veliki nemški ofenzivi. Zapisov, ki bi omenjali topovski bateriji XV. in XII. brigade v tistem obdobju, nisem zasledil.

¹⁶ Ker se je število borcev XII. brigade po veliki nemški ofenzivi zelo zmanjšalo, "je bilo očitno, da je razvrstitev brigade v pet bataljonov preširoka. Zato so 7. novembra 1943 ukinili 3. bataljon. Preostale borce tega bataljona so porazdelili v druge brigadne enote, kakor je pač kazala potreba po kadrih in borcih. Četrty bataljon so nato preimenovali v tretji bataljon, peti pa je postal četrti. Brigada je torej odslej imela le štiri bataljone" (Ambrožič, 1976: 125).

¹⁷ Vsak bataljon XV. brigade je po veliki nemški ofenzivi "...iz bivšega IV. bataljona dobil po en minomet kalibra 81 mm s posadko. Odslej je imel vsak bataljon poleg treh strelskih čet tudi minometalski oddelek. Temu so kmalu dodali zaščitni vod in iz obeh ustanovili v vsakem bataljonu še 4. četo" (Pavlin, 1969: 67). IV. bataljon XV. brigade je bil verjetno prerazporejen ali celo razpuščen 30. 10. 1943 in ponovno formiran 10. 12. 1943, nakar je 2. 2. 1944 ponovno izginil iz sestava brigade. (glej Pavlin, 1969: 450).

Najbolj nujno je, da vi z vsemi razpoložljivimi silami, ki se nahajajo v neposrednem vašem območju, izvršite napad na eno od postojank, ki vam izgleda kot najpovoljnejša, najbližja glavnini vaših sil in najlažja za zavzemanje. Ta postojanka je verjetno ena od mest, ki ležijo v dolini Krke, računajoč tudi pobočja Gorjancev. Potrebna je hitrost, ki bo pomagala, da postojanko sigurno zavzamete in sovražnika v njej uničite. Potrebne so nam zmage, ki nam bodo omogočile, da se tudi druge edinice takoj zaženejo v napade (...) Imamo poročila, da je morala pri naših borcih v vašem območju dobra in jo je potrebno z uspehi še bolj povzdigniti. Bodite osebno prisotni in tudi rokovožite operacije, da bo siguren uspeh. Naši tovariši iz CK vprašujejo vsak čas, kakšne ste uspehe do sedaj dosegli. (Zbornik VI-8-87: 172, 173)

V odredbi glavni štab tudi opozarja, naj korpus zbere dovolj močne enote, naj pravilno in v čim večji meri uporabi težko orožje, naj sovražnika presenet, naj se dobro zavaruje pred sovražnikovimi okrepitevami in njegovimi tankovskimi enotami ter naj se ne loteva nalog, ki jih borci ne bi bili sposobni izpolniti. (Zbornik VI-8-87: 173)

Vendar pa je štab VII. korpusa že prej sklenil, da bo napadel Novo mesto, in sicer v najkrajšem času, po likvidaciji nemško-domobranskih posadk v Metliki in Črnomlju. (Zbornik VI-8-81: 155, 156)

Novo mesto je torej postalo nova nemška postojanka, ki je bila pravzaprav zelo izpostavljena, saj je imela slabo povezavo z zaledjem. Mesto še ni bilo utrjeno, posadka je bila spočetka majhna in nezadostna. Neugodno je bilo to, da so bile okoli mesta brigade XV. divizije, ki so razmeroma dobro prestale ofenzivo. Zdelo se je, da imajo zadosti moči, da bi premagale novomeško posadko. (Ambrožič, 1975: 383)

4. POMEN NOVEGA MESTA

Zakaj so se partizani odločili napasti ravno Novo mesto, saj vemo, da je po veliki nemški ofenzivi, kar nekaj večjih in pomembnih krajev na osvobojenem ozemlju (naprimer Kočevje, Grosuplje, Velike Lašče) zamenjalo gospodarja in pristalo v nemških rokah.

Novo mesto leži v dolini Krke in je največje mesto na Dolenjskem. Ima zelo dobro prometno povezavo z Ljubljano in Zagrebom. Iz Novega mesta vodijo najkrajše poti v Gorjance in v Kočevski Rog, ki je takrat predstavljal središčno bazo NOV v Sloveniji. To mesto je bilo zaradi tega izredno pomembna geografsko strateška točka za narodnoosvobodilno vojsko.

Oblast nad Novim mestom bi za partizane pomenila občutno povečanje že osvobojenega ozemlja in občutno zmanjšanje manevrskega prostora Nemcev in domobrancev. (Lah, 1975: 63)

Ambrožič je mnenja, da bi invazija nemških in domobrantskih čet iz Novega mesta v Belo krajino "...povzročila strahovit pokol belokranjskega prebivalstva, ki je od vsega začetka z vsem srcem podpiralo osvobodilni boj slovenskega naroda. Sovražna posadka v Novem mestu je torej resnično bila trn v peti slovenskega osvobodilnega telesa." (Ambrožič, 1983: 155).

Pavlin pa opozarja še na en vidik pomembnosti Novega mesta, predvsem za Nemce, in sicer pravi:

Glede na to da niti v Kočevju niti v Novem mestu ni bilo skoraj nobene industrije, ali pa je ni bilo mogoče izkoriščati zaradi porušeni prometnih zvez, in glede na to, da obe mesti ležita sredi za prehrano malo pomembnih območij, lahko sklepamo, kakšen je bil namen Nemcev z obema postojankama. Z njima so hoteli predvsem vezati enote NOV daleč od strateških železnic Dunaj-Trst in Ljubljana-Beograd, pa tudi daleč od meja Nemčiji priključene¹⁸ Štajerske. (Pavlin, 1969: 71)

Ne gre prezreti tudi dejstva, da je imela XV. divizija okoli Novega mesta že zbrane in dokaj ugodno razporejene podrejene enote, kar je nedvomno dajalo prednost napadu na ta kraj. Poleg tega so bili partizani mnenja, da je stanje novomeške posadke

strahotno slabo, ter da njeno uničenje ne bi smelo predstavljati nikakršnega problema.
(Zbornik VI-8-89: 181)

¹⁸ Slovenska Štajerska nikoli ni bila uradno priključena nemškemu rajhu, bila pa je vključena v jurisdikcijo civilne uprave rajha kot Spodnja Štajerska.

5. RAZMERE PRED NAPADOM

Razloge, zakaj se je štab VII. korpusa odločil napasti prav Novo mesto, sem že navedel. Kako pa so se partizanske enote na napad pripravljale?

Enote XV. divizije Novega mesta niso mogle takoj¹⁹ napasti, ker še niso bile dovolj trdno povezane med seboj. Poveljnik korpusa²⁰ je ugotovil, da štab²¹ XV. divizije nima pojma, kaj naj počne in da sploh nima pregleda nad razporeditvijo svojih enot. (Zbornik VI-8-81: 157; Ambrožič, 1972: 440)

"Razmeroma dolgo je trajalo, da so se enote XV. divizije tesno povezale. Pravzaprav je to storil komandant VII. korpusa Rajko Tanasković" (Ambrožič, 1972: 440), ki je 7. novembra osebno izvršil obhod vseh enot Gubčeve in XV. brigade, jim dal direktive za delo ter organiziral sestanek vseh poveljnikov enot XV. divizije z desnega brega Krke. Pri tem je tudi osebno ocenil razmere in čas, v katerem bi bilo mogoče čim prej napasti in zavzeti Novo mesto. (Zbornik VI-8-89: 180, 181; Ambrožič, 1983: 156)

Po tem, ko so nemški vojaki in domobranci v naglici kar sami zapustili Črnomelj in Metliko, je komandant VII. korpusa poslal političnega komisarja XV. divizije²² na levi breg Krke v štab divizije, da bi nemudoma pripravili napad na Novo mesto. Napad naj bi se začel v noči iz 10. na 11. november. (Zbornik VI-8-84: 163, 164; Ambrožič, 1972: 443)

"Toda napada na Novo mesto niso mogli začeti v prvotno odločenem roku, tj. v noči na 11. november, ker se je zataknilo pri povezavi enot XV. divizije in pri težkem topništvu, ki ga je bilo zelo težavno prepeljati z Gorjancev na položaje za akcijo." (Ambrožič, 1972: 444).

Nov datum napada je bil zato določen za noč iz 12. na 13. november, če pa artilerija in Cankarjeva brigada tudi do takrat še ne bi uspeli zavzeti predvidenih bojnih položajev, bi se napad prestavil za največ en dan. (Zbornik VI-8-89: 181)

¹⁹ Napad bi se moral začeti že v noči na 10. november (Zbornik VI-8-84: 164).

²⁰ Rajko Tanasković

²¹ Štab XV. divizije se je takrat nahajal na levem bregu Krke.

²² Aleksander Marjanovič-Leko

5.1 RAZPOREDITEV PARTIZANSKIH ENOT

Štab XV. divizije je 12. novembra izdal povelje²³ svojim enotam za napad na Novo mesto, ki se bo začel istega dne ob 20. uri.

- Za napad in uničenje nasprotnikovih utrdb z leve strani Krke ter zavarovanje s smeri Trebnjega, je štab določil V. udarno brigado »Ivana Cankarja«.

- Za napad in uničenje nasprotnika z desne strani Krke in zavarovanje v smeri Kostanjevice in Metlike²⁴ je bila določena IV. udarna brigada »Matije Gubca«.

- Za divizijsko rezervo in zavarovanje v smeri Škocjana in Krškega so določili XII. udarno brigado.

- Za zavarovanje iz smeri Kočevja je morala poskrbeti XV. udarna brigada.

- Štabu artilerije (I. divizionu) je bilo ukazano, naj postavi havbice na položaje od Gotne vasi do Žabje vasi. Pri tem naj se posvetuje s štabom Gubčeve brigade.

- IV. bataljon Gubčeve brigade in II. divizion artilerije²⁵ sta dobila nalogo, naj zavarujeta smer proti Soteski, s tem da postavita del enot nad Stražo, medtem ko naj se ostale njune enote nahajajo v Prečni kot rezerva.

Štab divizije je še sporočil, da se bo nahajal pri štabu XII. brigade in določil, da bo previjališče za ranjence v Gorenjih Kamencah. (Zbornik VI-8-91: 185, 186)

Lah trdi, da je bila ideja napada zelo smotrna, saj naj bi se partizanske sile okoli mesta razvrstile v tri obroče.

V prvem je bila glavnina sil XV. divizije, po dva bataljona iz IV. in V. brigade, ena četa iz XII. brigade in topništvo XV. divizije. Te sile so dobile nalogo, da neposredno napadejo postojanko.

²³ Ambrožič se sklicuje na povelje štaba XV. divizije podrejenim enotam z dne 11. novembra 1943 in pravi: "XV. divizija je 11. novembra ukazala, da se morajo njej podrejene enote premakniti na izhodiščne položaje za novomeško akcijo. Gubčevi brigadi so ukazali, naj se s poglavitnimi silami premakne na položaje okoli Gotne vasi, z delom enot pa naj se zavaruje proti Kostanjevici. Na tej smeri mora biti najmanj en bataljon, ki mora poleg zavarovalnih nalog dan in noč prekopavati ceste. Na ugodnih mestih mora postavljati minska polja in zasede. Za pomoč pri rušenju cest naj mobilizira civilno prebivalstvo. Cankarjeva brigada bo zasedla Mirno peč in varovala trebanjsko smer, XII. brigada se bo postavila na cesto Novo mesto-Kronovo, XV. pa na Vahto na Gorjancih skupaj s prvim divizionom divizijskega topništva, ki je imel pri sebi dve havbici kal. 100 mm. Naloge vseh enot na novih položajih so bile: temeljito in neprestano prekopavanje vseh cest, ki so sposobne za kakršenkoli promet, mobilizacija vseh za vojsko in delo sposobnih moških, vojaško in politično delo ter priprava za bližnjo nalogo." (Ambrožič, 1972: 445).

²⁴ "Omeniti je treba, da je imela tedaj Cankarjeva brigada le tri bataljone, eden je bil namreč še vedno pod začasnim poveljstvom glavnega štaba in so ga pridelili Gubčevi brigadi." (Ambrožič, 1983: 157). Verjetno je prav ta bataljon zavaroval metliško smer.

²⁵ II. divizion artilerije se je takrat boril kot pehotna enota. (glej Ambrožič, 1983: 157)

V drugem obroču, ki je imel nalogo zavarovanja osrednje akcije, je bila XII. brigada brez ene čete in po en bataljon iz IV. in V. brigade. Te sile so razvrstili na ugodnih položajih, ki so bili 6 do 8 km oddaljeni od postojanke. Imeli so nalogo, da preprečijo intervencijske poskuse sovražnika iz najbližjih sosednjih postojank v Kostanjevici, Sevnici, Trebnjem, Žužemberku in Kočevju ter razrušijo ceste, po katerih bi se lahko premikala sovražnikova motorizacija.

V tretjem obroču je bil bataljon IV. brigade Matije Gubca pred Kostanjevico in bataljon V. brigade Ivana Cankarja pred Trebnjem, z nalogo, da z demonstrativnimi napadi vežeta sovražnikove sile in jim preprečita neopažen izhod iz postojank. (Lah, 1975: 64)

5.2 NOVOMEŠKA POSTOJANKA

V Novem mestu je bila nastanjena nemško-domobranska posadka, ki se je pripravljala na obrambo mesta. Najprej si pogledjmo njihovo številčno stanje in bojno vrednost.

Sklepam lahko, da je bilo pred napadom enot narodnoosvobodilne vojske na Novo mesto v mestu od 600 do 800 vojakov.²⁶ Večinoma so to res bili slabše izurjeni

²⁶ Ambrožič trdi, da "je bil v mestu poleg okrepljenega 1. bataljona 19. SS policijskega polka še 3. bataljon slovenskih domobrancev pod poveljstvom Vuka Rupnika (Vuk Rupnik je bil sin Leona Rupnika, ljubljanskega župana, šefa pokrajinske uprave in vrhovni poveljnik slovenskega domobranstva, op. av.). Bojna zmogljivost domobranskih čet ni bila velika. Za manevrski boj so bili nesposobni, v utrdbah pa so se bolje izkazali. Bataljon je bil sestavljen iz petih čet in iz komandne čete. Skupaj je to bilo okoli 300 do 400 mož." (Ambrožič, 1975: 385; glej tudi Zbornik VI-10-106: 221). Nemški policijski bataljon pa je bil seveda dobre kvalitete in ravno zaradi tega je bila celotna posadka, ki je štela od 600 do 800 vojakov, kar pomembna sila za obrambo Novega mesta. (Ambrožič, 1983: 154) Pavlin meni, da je novomeška posadka štela, pred prihodom pomoči, približno 300 Nemcev in 50 domobrancev. (Pavlin, 1969: 73, 74) Lah govori, da je bilo v mestu pred napadom kakih 500 domobrancev in Nemcev. (Lah, 1975: 63) Štab VII. korpusa je 8. novembra 1943 sodil, da je v Novem mestu tedaj kakih 500 domobrancev in le malo Nemcev. (Zbornik VI-8-81: 155, 156) Prav ta isti štab je 11. novembra 1943 poročal glavnemu štabu sledeče: "Sovražnik je v Novem mestu strahovito slab. Tam se nahaja okoli 200 belogardistov, njihova morala je slaba..." (Zbornik VI-8-89: 181). Štab XV. divizije v povelju za napad na Novo mesto 12. novembra 1943 navaja, da se v mestu nahaja "...300 belogardistov, Nemcev, gestapovcev, 50 novomobiliziranih in prostovoljnih belogardistov." (Zbornik VI-8-91: 185). Ta dokument pa razkriva še nekaj, in sicer: "Po podatkih, ki smo jih prejeli danes, se je sovražnik umaknil iz Žužemberka in Trebnjega v Novo mesto." (Zbornik VI-8-91: 185). To pa je izjemen podatek. Tako naj bi samo iz Trebnjega prišlo v Novo mesto 400 belogardistov. (Zbornik VI-8-93: 188) To potrjuje tudi poročilo štaba VII. korpusa, ki je dne 14. novembra 1943 zapisal: "Štab divizije (gre za XV. divizijo, op. av.) je dobil zanesljiva poročila, da se nahaja v Novem mestu cca 900 sovražnikove posadke (poleg posadk iz Žužemberka in Trebnja je po zatrdilu štaba XV. divizije prišlo iz smeri Škocjana 10 kamionov Nemcev po 36 mož)." (AS, šk. 21). Tudi poročilo štaba XV. divizije z dne 24. novembra 1943 navaja, da je bilo ob napadu na Novo mesto v njem od 600 do 800 vojakov, in

in na trenutke celo prestrašeni belogardisti, vendar pa so se, z njihovimi nemškimi zavezniki, zelo dobro zavedali nevarnosti, v kateri so se skupaj znašli. Predvsem nemški poveljniki so hitro in premišljeno organizirali obrambo. Vsekakor so dobro vedeli kaj delajo. Orožja so imeli dovolj, tudi težkega. Napad so pričakovali, zato so bili skrajno pozorni na vsakršne premike partizanov. Presenečenje je bilo izključeno.

Malodane vsa poročila in viri pa poudarjajo izredno slabo moralno stanje novomeške posadke.²⁷

Posadka je imela na voljo 6 tankov, ki pa so bili verjetno lažjega tipa²⁸ in celo oklepni vlak. (Zbornik VI-8-91: 185; VI-8-129: 291)

Ker so napad pričakovali,²⁹ so se hiteli utrjevati. Nemški inženirci so sprva, na ključnih obrambnih položajih, zgradili utrdbe lahkega tipa, ki so jih pozneje izpopolnjevali. "Vojaki so delali noč in dan, kopali jarke in gradili bunkerje ter napeljevali po obrambnih pasovih bodečo žico. Vmes so pošiljali manjše enote, ki so si ogledovale partizanske priprave za akcijo in jih pri tem skušale ovirati." (Ambrožič, 1975: 386).

Obrambo je novomeška posadka organizirala v treh linijah. Spredaj so bili strelci, za njimi manjši bunkerji z lahкими mitraljezi in nazadnje glavni bunkerji s težkimi mitraljezi in minometi. V glavnih bunkerjih, ki so se nahajali na Kapiteljskem hribu, so imeli postavljeno težko orožje. (Zbornik VI-8-91: 185; VI-8-104: 228)

Predstavo, kako je izgledala najpomembnejša obrambna točka, Kapiteljski hrib, dobimo iz poročila štaba Cankarjeve brigade:

sicer zato, ker je bila novomeška posadka okrepljena s posadko iz Trebnjega in Žužemberka. (Zbornik VI-8-130: 299)

²⁷ Navajam nekaj primerov, kjer tudi vedenje posadke kaže na nizko stopnjo morale. "V Metliki in Črnomlju se je nahajalo nekaj Nemcev, ki so že 8. tega meseca (novembra op. av.) zapustili posadke in belogardiste pustili same. Belogardisti so zahtevali pomoč iz Novega mesta. Poslali so jim dva tovornjaka vojakov, katere pa je naša XV. brigada na gorjanski cesti, po krajšem boju, uničila. Po tem so jim iz Novega mesta odgovorili, naj se znajdejo po svoje, češ da tudi sami nimajo dovolj vojakov." (Zbornik VI-8-84: 163). "Bela garda, drugače, številčno slaba, slabo oborožena, se nahaja v brezupnem položaju. Nenehno dobivamo poročila, da govorijo, da je vsega konec, da so jih Nemci pustili na cedilu in da je partizanov še več kot jih je bilo. V Novem mestu je nek belogardistični častnik izjavil, da vsak trenutek pričakuje pravi »zos« v mestu. Mi bomo poskrbeli, da jim »zos« naredimo." (Zbornik VI-8-89: 181). "Pri napadu na železniške vagoni, v katerih so bili belogardisti, je bilo čuti iz njih klice »ne streljati.«" (Zbornik VI-8-93: 188). "Kakor je bila noč od 11. na 12. t. m. (novembra, op. av.) po pripovedovanju civilistov iz Novega mesta precej nemirna, ker se je belogardistov polotila precejšnja nervoza, ker so čutili, da so od partizanov obkoljeni, tako so si tekom včerajšnjega dneva dajali poguma po gostilnah, kjer so predvsem popivali civilisti, ki so se zatekli pod zaščito bele garde." (Zbornik VI-8-93: 189).

²⁸ Policijske, varnostne in enote namenjene protipartizanskemu bojevanju so Nemci najpogosteje opremljali z zastarelimi ali zajetimi tanki lažjega tipa. (glej Carruthers, 2000: 10, 58, 68-74)

²⁹ V noči pred prvim napadom, torej iz 11. na 12. november 1943, je bila celotna posadka na bojnih položajih. (Zbornik VI-8-91: 185)

Sovražnik se je utrdil po vsem Kapiteljskem hribu z močnimi bunkerji, ki stoje tako, da se ni mogoče povzpeti po hribu z nobene strani, ne da bi bili izpostavljeni ognju iz bunkerjev. Pred bunkerji so še v več vrstah strelski jarki in puškarnice. Vse te obrambne naprave pa so zaščitene še s pasom bodeče žice, ki ga je sovražnik postavil šele po našem prvem neuspelem napadu.³⁰
(Zbornik VI-8-113: 247)

Ambrožič ugiba, kakšen bi utegnil biti obrambni načrt novomeške posadke v danih razmerah, in sicer:

...da bi se bilo treba odločno braniti in v te namene izkoriščati zgrajene utrdbe. Obramba naj bi vzdržala toliko časa, dokler ne bi bilo nemško poveljstvo v stanju z okrepitevami odriniti partizane od mesta in zagotoviti nemoteno povezavo z zaledjem. Če pa bi ta povezava zaradi partizanskega delovanja bila ovirana ali onemogočena, naj bi letalstvo oskrbovalo posadko.
(Ambrožič, 1976: 132)

³⁰ Poročilo je iz dne 18. novembra 1943, ko je bil napad na Novo mesto že končan.

6. NAPAD NA NOVO MESTO

Sam poskus zavzetja Novega mesta je potekal v dveh delih, med katerima je bil celo za en dan zaustavljen. Oba napada sta se deloma tudi vsebinsko razlikovala, zato ju bom obravnaval ločeno.

6.1 PRVI NAPAD

Kot sem že omenil, je štab XV. divizije ukazal, naj se napad začne 12. novembra ob 20. uri. Za neposredni napad na mesto z levega brega Krke je odredil Cankarjevo brigado, za napad z desne strani pa je bila določena Gubčeva brigada.

Glavni cilj partizanskega napada je bil zavzetje mostu preko Krke in združitvev enot z obeh strani Krke. Poveljstvo XV. divizije je podrejenim štabom ukazalo, naj svojim enotam ne dovolijo, da bi se ustavljale pred posameznimi bunkerji, ki se krčevito upirajo, temveč naj jih vežejo nase z manjšo enoto, z večino sil pa naj jih obidejo in prodrejo v mesto. Ravno tako je poveljstvo opozarjalo, naj se pri čiščenju mesta enote in posamezni vojaki ne gibljejo po ulicah, ampak preko dvorišč, streh in skozi objekte. Poveljniki naj bodo še posebej pazljivi, da ne bi prišlo do spopadanja med lastnimi silami, zato je potrebno vojake opozoriti naj bodo pozorni in naj upoštevajo bojne znake.³¹ (Zbornik VI-8-91: 186)

Cankarjeva brigada je krenila v napad z II. in IV. bataljonom. Izhodiščni položaj II. bataljona je bil v Bučni vasi, IV. pa v Bršljinu. (Ambrožič, 1975: 388) Kako je potekal napad Cankarjeve brigade vidimo iz poročila štaba te brigade:

13. XI. 43.³² Dobili smo nalogo, da napademo Novo mesto na levi strani Krke in ga likvidiramo. V napad smo šli z dvema bataljonoma; eden je imel smer prodiranja od Bučne vasi preko Kapiteljskega Marofa proti gimnaziji in meščanski šoli, a drugi preko postaje Novo mesto proti centru mesta. Napad je bil določen za 20. uro, toda mi smo zamudili za četrto ure. Bataljoni so energično napadli, a naleteli so na močan sovražni odpor. IV. bataljon je zasedel postajo in od tu prodiral naprej proti mestu, toda bili so zadržani od

³¹ Znak prepoznavanja se je glasil Soteska-Straža, bojni znak pa Rajko-udaran. (Zbornik VI-8-91: 186)

oklepnega avtomobila, ki se je nahajal na začetku tunela, in oklopnega vlaka, ki se je nahajal sto metrov pred tunelom in ga je ščitila avtoblinda pred našimi napadi. Iskali smo najobčutlivejša sovražnikova mesta, da bi prodrli, toda povsod smo naleteli na sovražnikov odpor. Vso voč smo napadali, hoteč omajati sovražnikovo obrambo, a ker se nam ni posrečilo prodreti, smo se naslednji dan ob 14. uri povlekli na položaje Kal-Karteljevo, da se odpočijemo in pripravimo za ponovni napad. (Zbornik VI-8-129: 291)

Pri tem velja omeniti, da je skupaj s IV. bataljonom Cankarjeve brigade v boj krenila tudi ena četa III. bataljona XII. brigade, saj sta štab Cankarjeve brigade in tudi štab divizije sodila, da sta dva bataljona na glavni smeri napada premalo. "Ta četa je bila bodisi v sestavi IV. bataljona Cankarjeve ali pa se je v sestavi Cankarjevega bataljona samostojno borila." (Ambrožič, 1976: 134). Njena akcija pa je potekala takole:

Dne 12. t. m. (novembra, op. av.) ob 10. uri³³ je 3. bataljon z eno četo, ki jo je vodil tov. komandant, vdrl na periferijo Novega mesta. Ko je likvidiral obstoječe bunkerje v Bršljinu, je kljub močnemu ognju s Kapiteljskega Marofa prodril do želez. postaje, kjer je napadel belogardiste, ki so se nahajali v vagonih. Po nadaljnjem pokretu proti mestu je naletela četa na 4 tanke, ki so prišli razbiti bg. (belogardistični, op. av.) posadki na pomoč. Proti nastopajoči premoči je bila borba naših nesmiselna ter se je pričela četa po isti poti umikati. Nazaj grede pa je zažgala še preostale utrdbe in barake, v katerih je bilo nekaj municije.³⁴ (Zbornik VI-8-93: 188)

Najverjetneje pa je v začetne boje na tem odseku posegel tudi IV. bataljon Gubčeve brigade, o čemer priča poročilo štaba XV. divizije, ki pravi, da je 12. novembra 1943, omenjeni bataljon napadel sovražnika v Bršljinu, mu prizadejal izgube in zaplenil protiletalski mitraljez s strelivom. (Zbornik VI-8-104: 228)

Vendar pa za podporo akcije z levega brega Krke komandant XV. divizije ni imel na voljo artilerije. Topništva ni bilo mogoče v tako kratkem času pripeljati iz skrivališč na bojne položaje in ga usposobiti za delovanje. Tako sta brigadi napadli le s svojim težkim orožjem, torej protitankovskim topičem in minometi. (Ambrožič, 1983: 157; Ambrožič, 1976: 134)

³² Najverjetneje gre za napako, saj se je prvi napad začel 12. novembra 1943.

³³ Gre za 22. uro. (glej Preskar, 1976: 39; Ambrožič, 1976: 134)

Na drugi (desni) strani Krke je napadla Gubčeva brigada. Poročilo štaba Gubčeve brigade ta spopad takole opisuje:

V petek 12. nov. ob tri četrt na 24. uro se je začel spopad pri Žabji vasi. Prva četa III. bat. je napadala pri Žabji vasi, druga četa je napadala v Gotni vasi, tretja je bila postavljena na položajih proti Krki (...) Proti jutru je prva četa prodrla do križišča cest Žabja vas – Gotna vas. Težek boj so bili naši borci za Žibertov hrib, kjer se je sovražnik močno utrdil (...) Zjutraj so gorele nekatere hiše v Žabji vasi. V Gotni vasi je druga četa prišla do bunkerjev na Grmu. Prvi dan je bil zaplenjen en težek mitraljez francoskega tipa in nekaj pušk. (Zbornik VI-8-112: 245)

Ambrožič temu dodaja, da so položaje v bunkerjih branili domobranci, ter da bataljon spričo improviziranih priprav za napad in brez pomoči topništva ni mogel doseči večjih in odločilnih uspehov. Ker se je kmalu začelo daniti, je moral bataljon napad prekiniti. Brigada je imela to noč enega mrtvega in sedem ranjenih. (Ambrožič, 1972: 447)

"Na levem krilu Gubčeve je to noč napadel tudi 1. bataljon Cankarjeve, ki je bil še vedno pod poveljstvom glavnega štaba." (Ambrožič, 1975: 388). To je vsekakor zanimiva trditev, še posebej zato, ker nisem našel nobenega poročila, ki bi neposredno omenjalo sodelovanje tega bataljona pri napadu, Ambrožič pa tudi ne navaja vira tega podatka. 1. bataljon Cankarjeve brigade se je najverjetneje res nahajal na omenjenem območju, saj je tisto noč "...zaseda I. bat. V. U. B. napadla sovražni oddelek v Irči vasi,³⁵" (Zbornik VI-8-98: 210), vendar pa menim, da je imel predvsem nalogo zavarovanja metliške oziroma kočevske smeri v primeru sovražne intervencije. Bataljon je zato postavljajl zasede in se spopadal zgolj z domobranskimi patruljami, ki so tipale za partizanskimi položaji ter ugotovljale moč partizanskih enot okoli mesta.

Omenil sem, da je bila v ukazu za napad predvidena uporaba artilerije XV. divizije, natančneje I. divizionu, za podporo napada Gubčeve brigade. Vendar pa so topovi I. divizionu to noč še molčali. Partizanom jih namreč ni uspelo pravočasno pripeljati z Gorjancev na predvidene bojne položaje. (Zbornik VI-8-111: 242)

"Veliko nevšečnosti je povzročalo prepeljevanje topništva tudi zaradi tega, ker so domobranske čete neprestano iskale zakamuflirane havbice in so se enote Gubčeve

³⁴ Verjetno na podlagi tega podatka poročilo štaba XV. divizije navaja, da je III. bataljon XII. brigade zažgal skladišče streliva v Novem mestu. (glej Zbornik VI-8-104: 228)

³⁵ Verjetno gre za Birčno vas.

in 15. brigade morale tolči z domobranci, namesto da bi bile pomagale artilerijskemu poveljstvu pri prevažanju topov." (Ambrožič, 1972: 444).

6.2 ZAVAROVANJE NAPADA

Takšno bojno operacijo, kot je napad na utrjeno mesto, pa je bilo potrebno tudi ustrezno zavarovati pred intervencijami, ki bi utegnile prihiteti novomeški posadki na pomoč. Po enakomerni razporejenosti brigad na zavarovanju, kot je razvidna iz povelja štaba XV. divizije za napad na Novo mesto lahko sklepam, da je divizija ocenjevala vse smeri, od koder bi lahko prišle intervencijske sile, za enakovredne. "Te smeri pa so bile: ljubljanska prek Trebnjega, krško-škocjanska preko Kronovega in Mačkovca, kostanjeviška preko Mokrega polja, kočevska preko Mavrlena in Uršnih sel ali skozi Sotesko." (Ambrožič, 1972: 446).

Pa si pogledjmo, kako so bile razporejene enote na zavarovanju in kako so preživele prvi dan napada. Pred najtežjo nalogo je bila nedvomno postavljena prav XII. brigada, ki jo je velika nemška ofenziva še posebej prizadela. V bojnem povelju je bila XII. brigada določena za divizijsko rezervo in za zavarovanje iz smeri Škocjana ter Krškega. V sklopu tega povelja je moral štab brigade s patruljami dobro nadzorovati tudi dogajanje na območju Trebnje-Mirna-Mokronog-Trebelno. Tako je II. bataljon XII. brigade dobil nalogo zavarovati cesto Mokronog-Šmarjeta-Škocjan, kjer je postavljajl zasede in razpošiljal patrole, ki so v širokem loku preiskovale teren in nadzirale sovražnikovo gibanje. Kot da to ne bi bilo dovolj, pa je bila XII. brigada zadolžena še za oskrbo ranjencev na levi strani Krke.

Za zavarovanje krško-škocjanske smeri se je štab XII. brigade odločil postaviti I. bataljon na položaje okrog Mačkovca, II. bataljon pa je imel nalogo držati eno četo v zasedi pri Kronovem. (Zbornik VI-8-101: 221, 222 in VI-8-93: 189)

Hudi boji, ki sta jih imeli ti dve enoti tistega dne, so opisani v poročilu štaba XII. brigade z dne 13. novembra 1943, ki pravi:

Borbe, ki jih je začel I. bataljon pri Mačkovcu, so se nadaljevale včeraj ves dan. Že tekom dopoldneva so imeli belogardisti 26 padlih, popoldne in do večera se je število pomnožilo za nadaljnih 50 padlih, mnogo pa je bilo ranjenih. Sovražnik je bil ob temeljitem napadu popolnoma zbežan ter je begal s kamioni sem in tja. Naši so razbili več kamionov in osebnih avtomobilov, ki

so jih Nemci in belogardisti odvedli proti Št. Petru.³⁶ Vsi sovražnikovi umiki so bili zasledovani z mitraljezkim ognjem. Na umiku je sovražnik izgubil nadaljnje tri kamione. Avtokolona, ki je bežala, je štela 16 vozil, to je tankov, blind in avtomobilov.

3. četa II. bataljona je imela spopad s sovražnikom včeraj ob 13.30 uri. Iz Novega mesta proti Kronovemu je privozil 1 oklopni, 1 luksuzni in 1 tovorni avtomobil. Postavljena zaseda je avtomobile napadla, a jim je vendar uspelo pobegniti. Drugič se je pojavil sovražnik ob 14.50. Tokrat je prišel s 4 blindami, ki jih je naša zaseda uspešno napadla. Ob 15. uri pa sta se nad položajem pojavila 2 nizko leteča aviona, ki sta preiskovala teren. (Zbornik VI-8-93: 189)

V smeri Trebnjega je bil v zavarovanju III. bataljon Cankarjeve brigade, ki je zasedel položaje vzhodno od Ponikev. (Zbornik VI-8-113: 248; Ambrožič, 1975: 388)

Soteško smer sta zavarovala II. divizion artilerije in tega dne tudi še IV. bataljon Gubčeve brigade. I. divizion je držal položaje na Kačji ridi, v Kalu nad Prečno in Hudim. Rušil je ceste s pomočjo civilnega prebivalstva in postavljaj zasede. Obenem je pripravljaj dva poljska topova. IV. bataljon Gubčeve brigade se je nahajaj na položajih od Straže, proti Podgori do Suhorja. (Zbornik VI-8-111: 242; VI-8-125: 278)

Na desni strani Krke je II. bataljon Gubčeve brigade dobil ukaz, da zasede položaje ob cesti Novo mesto-Kostanjevica, in sicer od Mokrega polja do Rateža, z nalogo prekopavanja cest in zavarovanja iz te smeri. I. bataljon Gubčeve brigade je ostaj na položajih ob Kostanjevici, z nalogo, da mesto čim bolj blokira. (Zbornik VI-8-124: 273)

XV. brigada naj bi zavarovala prehode iz kočevske in karlovške smeri. V ta namen je njen "2. bataljon zasedel hrib Plešivica ob cesti Metlika-Novo mesto in tam ostaj ves čas napada, 3. bataljon pa je zasedel cesto Črnomelj-Kočevje, medtem ko je 1. patroljiral po Gorjancih. Vendar sovražnik ni poskušaj prodreti niti s hrvaške niti s kočevske smeri." (Pavlin, 1969: 74).

Omenjal sem že, da je tudi I. bataljon Cankarjeve brigade verjetno sodeloval pri zavarovanju napada na Novo mesto. Glavni štab NOV in PO Slovenije je 8. novembra 1943 bataljonu odredil nov sektor delovanja in mu določil sledeče naloge:

³⁶ Otočec.

Preprečiti morate premikanje sovražnika na komunikacijah, ki peljejo iz Novega mesta v smeri proti Straži in Soteski, ter Straži proti (Dolenjskim, op. av.) Toplicam in preprečiti morate vsako premikanje sovražnika na komunikacijah, ki peljejo iz Novega mesta čez Uršna sela do Rožnega dola. Napasti pa morate tudi vsako sovražno kolono, ki bi šla na zemljišče med temi komunikacijami po kolovozih, ki vodijo proti Poljanski dolini. Ravno tako pa morate napasti tudi sovražnika, ki bi v dodeljenem vam rajonu prodiral proti Novemu mestu. Čim bliže se boste pomaknili proti Novemu mestu, tem lažje boste vršili naloge, ker sovražnika zapirate in so komunikacije tudi bliže ena drugi ter vaš rajon postaja vse ožji. (Zbornik VI-8-78: 148, 149)

Razen XII. brigade enote na drugih smereh zavarovanja ta dan niso imele bojev, izjema je le manjši spopad enot XV. brigade na cesti Koprivnik-Mavrten, kjer so partizani odbili nasprotnika in pri tem uničili dva tovornjaka in motocikel. (Zbornik VI-8-104: 228)

6.3 OCENA RAZMER PO PRVEM NAPADU

Prvi napad partizanskih enot na novomeško postojanko torej ni uspel. Lahko celo trdim, da je bil z lahkoto odbit. Res je, da je bila akcija Cankarjeve brigade pravzaprav napad iz premika, saj je šele 12. novembra prišla pred Novo mesto, kjer pa je že naletela na dovolj organizirano obrambo in na utrjene položaje.

Ambrožič je tudi mnenja, da je bila ena največjih slabosti pri organiziranju prvega napada v neenotnem poveljevanju. Druga slabost, ki jo omenja, pa naj bi bila v nezadostni pripravi na napad in pomanjkanju topniške podpore, ki je v prvem napadu tako rekoč ni bilo čutiti. (glej Ambrožič, 1975: 388; Ambrožič, 1976: 135; Ambrožič, 1983: 158)

Dvojnost poveljevanja je na primer razvidna pri uri začetka napada. Medtem ko je Cankarjeva brigada napadla ob 20.15 s petnajst minutno zamudo, pa je Gubčeva brigada začela napadati šele okoli 23. ure, četudi je bilo z nasprotnega brega najverjetneje jasno slišati, da napad že poteka.

Dvojnost v poveljevanju potrjuje tudi poročilo štaba XV. divizije, ki pravi: "Ukaz za napad smo poslali tudi IV. in XV. brigadi v noči 11/12 (november, op. av.) ampak je, kot smo to kasneje ugotovili, prišel prepozno. No, tudi te enote so iste noči,

izključno na ukaz komandanta korpusa³⁷ izvedle napad, ki ni uspel." (Zbornik VI-8-130: 298).

Slaba koordinacija napada je bila torej posledica neenotnega poveljevanja, saj je poveljevanje nad enotami na desnem bregu Krke prevzel poveljnik VII. korpusa, enotam na levem bregu Krke pa je še naprej poveljeval štab XV. divizije.

Poleg tega ni bilo jasno izraženega težišča napada. To daje slutiti, da je partizansko poveljstvo verjetno menilo, da bodo zlahka opravili z novomeško posadko, kar pa se je izkazalo za lahkomišelnost podcenjevanje nasprotnika. Morda so vseeno pripisovali malo večji poudarek napadu na levi strani Krke, kjer sta napadla dva bataljona (II. in IV. bataljon Cankarjeve brigade) in ena četa (III. bataljona XII. brigade), vendar pa je imel bataljon, ki je napadel z desne strani (III. bataljon Gubčeve brigade) predvideno artilerijsko podporo, katere pa, kot smo videli, niso uspeli zagotoviti.

V prvem napadu je sodelovalo okoli 600 partizanov, ki so se bojevali pod okriljem noči.³⁸

Cankarjeva brigada je imela v napadu enega mrtvega in šest ranjenih borcev, Gubčeva je imela enega mrtvega in sedem ranjenih borcev, medtem ko četa tretjega bataljona XII. brigade ni imela žrtev. (Peskar, 1976: 39; Zbornik VI-8-96: 200)

Od enot na zavarovanju so imele pomembnejše boje le enote XII. brigade na krško-škocjanski smeri, ki se je vse bolj kazala kot smer, ki si jo je nemško poveljstvo izbralo za preboj blokade in pomoč oblegani posadki.

6.4 NOVOMEŠKA POSADKA MED NAPADOMA

V obleganem mestu se je bila posadka seznanila z močjo, s katero je XV. divizija napadala. Vedeli so, da imajo partizani še topništvo, ki ga bodo uporabili, kakor hitro ga bodo pripravili za boj. Zategadelj so v mestu mrzlično popravljali poškodovane utrdbe in usposabljali že zgrajene za obrambo pred topniškim ognjem.

³⁷ Poročilo štaba Gubčeve brigade v nasprotju s tem navaja, da je prišla "od divizije naredba", da se napad izvede v noči iz 12. na 13. november. (glej Zbornik VI-8-124: 272)

³⁸ Število sem dobil tako, da sem ocenil število mož v četi na 60, bataljon pa je imel tri čete, se pravi 180 mož. Izjema je III. bataljon Gubčeve brigade, ke je štel 260 mož, napadel pa je s I. in II. četo, kar sem ocenil na 180 mož. Torej 180 (1. in 2. četa III. bataljona Gubčeve brigade) + 360 (II. in IV. bataljon Cankarjeve brigade) + 60 (ena četa III. bataljona XII. brigade) = 600 partizanov.

Obrambne položaje so še dodatno zaščitili z bodečo žico, bunkerje pa povezali z rovi, kar se jim je kasneje zelo obrestovalo. (Ambrožič, 1972: 447; Ambrožič, 1975: 388, 389; Ambrožič, 1976: 135; Zbornik VI-8-113: 247, 248)

Toda največja skrb sovražnega poveljstva je bila, kako zagotoviti učinkovito in zanesljivo povezavo z zaledjem, ki je bilo potrebno za oskrbovanje. Boji so zahtevali veliko municije, a zaloge so hitro kopnele. Posadka je bila sicer sposobna odbijati partizanske napade, toda dolgo se brez oskrbe ne bi mogla upirati. Za oskrbovalne namene je imela na voljo tri smeri. Prva je bila kočevska, ki pa je bila predolga in zato nezanesljiva. Druga je peljala prek Trebnjega v Ljubljano ali v Litijo. Ta je vodila čez partizansko ozemlje, a je bila dolga in zato nepriporočljiva. Edina povezava je bila možna še nadalje skozi Kronovo proti Krškemu, saj iz Novega mesta do nemške »meje«³⁹ ni bilo daleč. Nemška poveljstva so se odločila za to smer in odslej ukrepala tako, da bi si jo priborila in zagotovila (...) Pripomniti je treba, da si poveljstvo XV. divizije še ni bilo na jasnem, katero smer si bo sovražnik izbral. (Ambrožič, 1976: 135)

Novomeška posadka je poizkušala z nenehnimi izvidniškimi izpadi pomagati enotam, ki so ji prihajale na pomoč in z njimi čim prej vzpostaviti povezavo. Tako se je 13. novembra skupina sedmih tovornjakov in dveh tankov pripeljala do Mačkovca, kjer so jo napadle enote XII. brigade in jo prisilile k umiku. Tudi 14. novembra na tem odseku ni bilo miru, saj je okoli 14. ure močnejša patrulja znova prišla do vasi Mačkovec. Tu je nanjo odprla ogenj četa I. bataljona XII. brigade in jo do mraka držala v vasi, nakar se je patrulja umaknila. Novomeški posadki pa je z druge strani že prihajala na pomoč predhodnica intervencijske skupine. 14. novembra ponoči je tako prispelo na območje Kronovega 30 tovornjakov. Konvoj je napadel II. bataljon XII. brigade in ga prisilil k umiku.

Novomeška posadka je nestrpno pričakovala prihod okrepitev. Razširila se je celo vest, da naj bi pomoč prispela iz Trebnjega. Na predvideni smeri prihoda pomoči so nemško-domobranske enote hitele popravljati porušene komunikacije. Pri tem so za delo mobilizirali tudi civiliste. Uspeh tega početja je bil boren, saj so partizani sproti vse popravljeno znova porušili. (Ambrožič, 1976: 136; Zbornik VI-8-98: 210; VI-8-103: 225; VI-8-100: 220)

³⁹ Gre za bivšo nemško-italijansko mejo, ki sta jo po kapitulaciji bivše Jugoslavije določili Nemčija in Italija ob razdeljevanju slovenskega ozemlja. (glej Preskar, 1976: 10)

V tem času, torej 13. in 14. novembra, so posadko v Novem mestu s strelivom oskrbovali iz zraka.⁴⁰ Nemško letalstvo je tudi obstreljevalo in celo bombardiralo območja, kjer so menili, da se nahajajo partizanski položaji. Takšno dejstvom pa je bilo skromno, zato najverjetneje ni povzročalo nikakršne škode enotam NOV. (Zbornik VI-8-98: 210; VI-8-101: 221; VI-8-103: 225; VI-8-112: 246)

6.5 DRUGI NAPAD

Ker prvi napad ni uspel, so se partizanske enote umaknile in se začele pripravljati na ponovitev napada. Štab XV. divizije je preučil razmere, ponovno izdelal načrt in izdal ukaze vsem enotam. V skladu s tem ukazom, naj bi se ponovni napad začel 14. novembra ponoči, in sicer ob 18. uri. Enote naj bi krenile v napad po predhodni artilerijski predpripravi, ta pa bi se začela že ob 15. uri.

Pri tem naj omenim še nesoglasje, do katerega je prišlo med poveljnikoma XV. divizije⁴¹ in poveljnikom VII. korpusa⁴², katerih zamisli o nadaljevanju napada sta se precej razlikovali. Poveljnik korpusa je namreč ukazal enotam na desni strani Krke, naj nadaljujejo z napadom na mesto tudi 13. novembra ponoči. Temu je poveljnik divizije ugovarjal⁴³, vendar ga je poveljnik korpusa odpravil z besedami: "pravilo je, da se borba nadaljuje vse do likvidacije." (Zbornik VI-8-130: 298).

Tako se je zgodilo, da je III. bataljon Gubčeve brigade 13. novembra ponoči ponovno krenil v napad, katerega pa so tokrat vendarle podprli tudi topovi 3. baterije I. divizionar artilerije, ki so jih končno pripeljali in usposobili za dejstvom. Kljub temu, da so bili zadetki artilerije dobri, je bil odpor branilcev premočan in proti jutru so se partizani morali umakniti. (Lah, 1975: 64, 65; Zbornik VI-8-111: 242; VI-8-112: 245)

⁴⁰ Primerilo se je celo, da so nemška letala v soboto 13. novembra, na Grm odvrгла tri zaboje streliva s padali, od katerih je en padel med čete Gubčeve brigade. (glej Zbornik VI-8-112: 246)

⁴¹ Pero Popivoda, poveljnik XV. divizije je 13. novembra 1943 osebno (z namestnikom komisarja) odšel do enot IV. in XV. brigade na desnem bregu Krke in jim predal ukaz za napad ter imel sestanke pri štabih. Sam je namreč želel voditi napad in ustno predati direktive vsakemu štabu, zaradi nezanesljivih zvez in slabih izkušenj s kurirji. (glej Zbornik VI-8-130: 298)

⁴² Rajko Tanasković, poveljnik VII. korpusa, se je nahajal pri enotah na desni strani Krke, nad katerimi je tudi samoiniciativno prevzel poveljstvo.

⁴³ Obstajal je namreč načelen ukaz, da divizijsko poveljstvo poveljuje vsem svojim enotam in ne dopusti, da bi štab korpusa dajal direktive kakšni izmed njih, kar pa naj bi se nekajkrat vseeno zgodilo. (glej Zbornik VI-8-130: 298)

"Ko so bila nesoglasja odpravljena v tem smislu, da je bilo poveljevanje poenoteno v rokah komandanta 15. divizije, in ko je komandant 15. divizije na sestanku z odgovornimi poveljniki enot z desnega brega Krke izdal bojno povelje, se je 14. novembra 1943 zvečer začel drugi napad na novomeško postojanko. Tako so partizani pridobili čas za postavitve topov na ognjene položaje." (Ambrožič, 1983: 158; glej tudi AS, fasc. 21/I-3). Poveljstvo XV. divizije se je odločilo za enak koncept ponovnega napada, kot ga je uporabilo pri prvem. Pri ponovnem napadu na Novo mesto pa so uporabili skoraj vse topništvo. Poleg tega se je Gubčevi brigadi pridružil njen IV. bataljon, ki se je prav tako udeležil napada. (Ambrožič, 1972: 448; Zbornik VI-8-124: 273)

Ob 15. uri so zagrmeli partizanski topovi, kar je pomenilo začetek napada. Po položajih branilcev je udarilo pet topov. To so bile tri havbice kalibra 100 mm in dva poljska topova kalibra 75 mm. S havbicami je streljal I. divizion, s poljskima topovoma pa II. divizion artilerije XV. divizije. (Zbornik VI-8-100: 219; VI-8-111: 242, 243)

Havbice prvega divizionu so bile dodeljene bataljonom (Gubčeve brigade, op. av.), vsakemu po ena. Četrtemu bataljonu je pomagala havbica iz druge baterije na položaju vzhodno od gradu Pogance, tretjemu iz tretje baterije na položaju, iz katerega je streljala že 13. novembra⁴⁴, a pri drugem, na položaju pri Ratežu, je bila havbica prve baterije, ki je imela nalogo, da tolče kolone po cestah na levem in desnem bregu Krke, ki bi skušale priti posadki v Novem mestu na pomoč. (Lah, 1975: 65)

Na levem bregu Krke je napad II. in IV. bataljona Cankarjeve brigade okrepil II. divizion artilerije s poljskima topovoma, za vsak bataljon po enega. 1. baterija II. divizionu je streljala s položajev na Kalu-Kozarjevem proti Kapiteljskemu hribu in na položaje branilcev okoli železniške postaje Novo mesto. 2. baterija pa se je razporedila na položaje med Kamenicami in Trško goro, od koder je z dobrim uspehom dejstvovala na položaje pri Otočcu. Poleg tega je bil Kapiteljski hrib obstreljevan tudi s težkimi in lahкими minometi ter protitankovskima topovoma.⁴⁵ Novomeška posadka je na partizanski artilerijski ogenj odgovarjala s težkim

⁴⁴ Položaj 3. baterije I. divizionu je bil na nekem vrhu pred graščino Langer. (glej Zbornik VI-8-111: 242)

⁴⁵ Protitankovska topova naj bi bila dva. To sklepam zato, ker Ambrožič piše v dvojini. V Zborniku (Zbornik VI-8-100: 219) je ta podatek v množini, vendar v srbo-hrvaškem jeziku, ki dvojine ne pozna.

minometom. (Lah, 1975: 65; Zbornik VI-8-100: 219; VI-8-111: 243; VI-8-112: 246; Ambrožič, 1972: 449)

Položaji havbic na desnem bregu Krke, ki so podpirali napad Gubčeve brigade, so bili oddaljeni od položajev nasprotnika komaj kakih 500-600 metrov.⁴⁶ Na levem bregu pa so bili topovi manj izpostavljeni, saj so bili od postojanke oddaljeni kakih 1500-2000 metrov.

Po končani topniški pripravi, ki je trajala dve uri in je bila dotlej edinstvena tovrstna akcija artilerije v narodnoosvobodilni vojni na Slovenskem, je šla v napad pehota. Havbici, 2. in 3. baterije I. divizion, so umaknili in to noč nista več sodelovali v napadu, poljska topova pri Cankarjevi brigadi pa sta ostala na položaju in sta streljala tudi ponoči. (Ambrožič, 1983: 158; Lah, 1975: 66)

Na desni strani Krke je tudi to noč ponovno napadla Gubčeva brigada, le da tokrat s III. in IV. bataljonom.

III. bataljon je z dvema četama napadal iz smeri Žabja vas ter prispel do roba Kandije, kjer je med Šmihelom in Kandijo naletel na zelo oster ogenj iz bunkerjev in jarkov ter se moral umakniti proti Gotni vasi.

IV. bataljon je nastopal čez Drsko in to noč došel do roba Drske, kjer je vzdolž železniške proge naletel na močan odpor iz sovražnikovih jarkov in se moral umakniti na svoje stare postojanke. (Zbornik VI-8-124: 273)

Preostala dva bataljona Gubčeve brigade sta bila še vedno na zavarovanju v smeri proti Kostanjevici. I. bataljon je ponoči demonstrativno napadel Kostanjevico, II. bataljon⁴⁷ pa je prekopaval cesto. (Zbornik VI-8-124: 273)

Na levi strani Krke je v napad ponovno krenila Cankarjeva brigada z II. in IV. bataljonom. Poglejmo si, kako sta razporeditev teh enot in potek akcije opisana v poročilu štaba Cankarjeve brigade:

II. bataljon: je pred napadom zasedel položaje po severozapadnem delu Kapiteljskega hriba, tako da je s svojim levim krilom držal zvezo z edinicami XII. divizije⁴⁸, ki je imela svoje položaje dalje proti Trški gori, na desni pa z edinicami 4. bataljona, ki je držal položaje vse do Bršljina in novomeškega kolodvora. Edinice 2. bataljona so posedle položaje ob 17^h. Ob 19^h 45 min. je

⁴⁶ Lah se spominja: "Po ščitih orožja so od časa do časa ropotale krogle sovražnikovih strojnic in pušk, vendar niso povzročile večje škode." (Lah, 1975: 66)

⁴⁷ Poročilo štaba Gubčeve brigade navaja, da sta tudi njena II. in IV. bataljon to noč sodeloval v akciji, žal pa ne navaja v kakšnem obsegu in kako. (glej Zbornik VI-8-112: 246)

⁴⁸ Gre za XII. brigado.

prva četa s spretnim manevriranjem in navzkrižnim ognjem pregnala kakih 7 domobrancev iz precej razbitega bunkerja. Umaknili so se v sosedni, dosti močnejši utrjen bunker. 1. četa je v zavzetem bunkerju zaplenila nekaj italijanskega vojaškega materiala. Po zavzetju 1. bunkerja se je začel napad na drugi bunker. Napad so edinice še trikrat zaman ponovile. Ta drugi bunker je bil večji del zgrajen pod zemljo, kakih 20 do 30 m pred njim pa je še pas žice. Pri jurišu nanj moraš preiti še tudi precej širok pas čistine. Kljub temu, da so pri drugem napadu na bunker sodelovali tudi bombaši četrtega bataljona, zaradi žice ni bilo upanja, da bo bunker padel. Zato so čete 2. bataljona okrog 4. ure zjutraj krenile nazaj na izhodiščne postojanke za napad, ker bi se podnevi ne mogle obdržati na položajih, ki so jih ponoči zavzele. V teku akcije smo imeli 2 mrtva in 4 ranjene...

IV. bataljon: je imel pri ponovnem napadu na Novo mesto v noči od 14. na 15. svoje edinice takole razporejene: na levem krilu je 4. četa držala zvezo z II. bataljonom. Sredi je bila 3. četa in 2. četa, na desnem krilu pa 1. četa, ki je po trikratnem jurišu zaman poskušala razbiti v bunkerjih dobro utrjenega sovražnika, ki je kljub topniškemu obstreljevanju ostal na položajih. Napad je pričel 4. bataljon že ob 18^h. Četrta četa in vod tretje čete sta prišla na svoje izhodiščne položaje neopazno, dočim sta se ostali dve četi privlekli do ceste, ki vodi iz Novega mesta proti Bršljinu, pod zaščito metalcev min in mitraljezov, katerim je sovražnik besno odgovarjal. Vod 4. čete je takoj ob prvem napadu prodril v hrib, a je bil prisiljen k umiku, ker so naši topničarji streljali našim za hrbet.⁴⁹ Sreča v nesreči je bila, da je bilo nekaj granat, ki so padle v neposredno bližino naših, sabotiranih⁵⁰ (...) Sovražne bunkerje sta obstreljevali 1. in 2. četa s težkimi strojnimi in metalci min. Ob zori so čete odšle nazaj na izhodiščne postojanke za napad, le desetina z mitraljezom je ostala v zaščito nekoliko višje. Imeli smo v teh akcijah enega ranjenega. (Zbornik VI-8-113: 247, 248)

⁴⁹ "Zaradi slabe povezave med topništvom in napadajočo pehoto in pa zaradi noči, je nekaj granat padlo za hrbtom napadajoče pehote, kar je zelo slabo vplivalo na moralo napadajočih. Na srečo ni bilo žrtev, saj je od poljakov (poljski top, op. av.) vsaka druga granata, včasih pa tudi samo vsaka peta eksplodirala, druge pa so zatajile." (Lah, 1975: 66)

⁵⁰ "Tako veliko število granat za topove 75 mm je odpovedalo zato, ker je tovrstno strelivo bilo zelo staro in kot tako izpostavljeno kvarnemu učinku vremena, to toliko bolj, ker so okoliščine za skladiščenje pri partizanih bile izredno slabe. Granate so hranili na prostem, pa so tako bile izpostavljene vlagi, megli in dežju, za kar so občutljivi zlasti vžigalni mehanizmi vžigalnikov s črnim smodnikom." (Lah, 1975: 66)

Pri tem napadu baterija Cankarjeve brigade ni sodelovala, le svoj protitankovski top je dala na razpolago II. bataljonu. (glej Zbornik VI-8-113: 248)

Zjutraj je bojevitost partizanskih enot nekoliko popustila. Začeli so se kazati znaki utrujenosti in tudi vreme se je zelo poslabšalo.⁵¹ Vendar pa so partizani morali hiteti. Želeli so namreč zavzeti mesto, še preden bi se vanj prebile okrepitve, ki so takrat že začele z odločilno akcijo za preboj v mesto. Verjetno je bil to tudi glavni razlog, da je divizijsko poveljstvo sklenilo podnevi nadaljevati napad. Poleg tega je bil štab XV. divizije mnenja, da so branilci že popolnoma obupani, saj so se že dva dni in dve noči nahajali v navadnih podzemnih bunkerjih. Divizijski obveščevalci so poročali, da so prejeli pozive oblegancev, v katerih slednji zatrjujejo, da bodo sami zapustili mesto. To pa je bil za poveljstvo divizije znak njihove skrajne slabosti in dokaz, da je potrebno še bolj energično napasti in ne dovoliti, da bi ušel en sam vojak. Poveljnik XV. divizije je 15. novembra še pred jutranjo zoro⁵² podrejenim enotam odredil sledeče naloge:

- V. (Cankarjeva) brigada naj nujno likvidira Kapiteljski hrib,
- IV. (Gubčeva) brigada naj nadaljuje prodiranje proti mestu,
- XII. brigada naj okrepi obrambne položaje Cankarjeve pri Ponikvah, da bi obramba trebanjske smeri postala močnejša, zasede naj Trebelno in nenehno ruši ceste, zlasti cesto Kronovo-Novovo mesto.

- XV. brigada v divizijski rezervi naj ima vse svoje enote pripravljene za premik, ki lahko sledi v vsakem trenutku,

- divizijska artilerija pa naj z delovanjem iz vseh orožij na Kapiteljski hrib, podpre napad Cankarjeve brigade. (Zbornik VI-8-100: 220; VI-8-101: 221; Ambrožič, 1972: 450, 451)

15. novembra sta torej tako Cankarjeva kot Gubčeva brigada ves dan nadaljevali z napadi na novomeške utrdbe, ki pa zaradi zelo slabega vremena, premraženosti in izčrpanosti enot ni bilo prav intenzivno. Za zvečer 15. novembra so partizani pripravili nov nočni napad na mesto. Spet so pred nastopom pehote predvideli artilerijsko predpripravo.

Artilerija je morala znova pripeljati topove na bojne položaje. Orožje so namreč še pred jutrom umaknili - kot po navadi - in ga poskrili, da bi bilo bolj varno.

⁵¹ Ponoči se je razdivjal vihar z močnim, ledenim nalivom. Spustila se je gosta megla, pričelo pa je tudi snežiti. (glej Zbornik VI-8-103: 225; VI-8-111: 243 in prilogo)

⁵² Ura je bila 6 zjutraj.

Postavljanje topov, še bolj njihov prevoz do ognjenega položaja, pa je bilo, kot smo že videli, zelo naporno opravilo. Tako je na desnem bregu Krke uspelo I. divizionu postaviti le eno havbico. In sicer je to bila havbica 2. baterije, ki je zasedla isti položaj, nad gradom Pogance, kot prejšnji dan. Tudi na desni strani Krke je II. divizionu uspelo postaviti le en poljski top. 1. baterija je ponovno postavila svoj poljski top na položaj na Kalu-Kozarjevem, od koder je znova obstreljevala obrambne položaje na Kapiteljskem hribu in postojanke v Bršljinu. Popoldne 15. novembra sta havbica in poljski top odprla ogenj na utrjene položaje v mestu. Ker je snežilo in je nad zemljo ležala zelo gosta megla, je bilo partizanskim topničarjem onemogočeno opazovanje zadetkov ter izvajanje korekture ognja. Merjenje je bilo praktično na slepo in zadetki verjetno prav slabi. (glej Ambrožič, 1972: 452; Ambrožič, 1975: 393, 394; Zbornik VI-8-111: 243; VI-8-124: 273; Lah, 1975: 67)

Po skromni artilerijski predpripravi, ki nikakor ni mogla imeti zaželenega učinka, sta brigadi že tretjič krenili v napad. Kljub temu, da se je nemškimi enotami, ki so prišle na pomoč novomeški posadki, okoli 18. ure uspelo prebiti v mesto, sta brigadi nadaljevali z napadom, ki je bil celo najsilovitejši doslej.

Tudi tokrat sta na desnem bregu Krke napadla III. in IV. bataljon Gubčeve brigade.

III. bataljon je napadal iz smeri Gotna vas in prišel do roba Novega mesta, odkoder se je moral nato, ko je prišla sovražnikova pomoč preko Št. Petra⁵³, umakniti.

IV. bataljon je napadal do Drske, zavzel Drsko in prišel do Kandije, odkoder se je moral pred sovražnikovim tankom umakniti. Z eno četo je napadal Šmihel, vendar pa postojanke v eni hiši ni mogel zavzeti. (Zbornik VI-8-124: 274)

Dobro postavljeni bunkerji so povzročali partizanom še posebno velike težave. Poveljnik III. bataljona je ob treh zjutraj 16. novembra poročal poveljstvu brigade, da ne pridejo nikjer naprej od bunkerjev, "...ker je močan odpor na vse strani. Poskušali smo na vse načine in se sploh ne da. Protitankovski top smo tudi peljali v Žabjo vas, da bi z njim streljali na bunkerje, pa ga nismo mogli od nobene strani postaviti v smeri proti bunkerju." (Poročilo komandanta III. bat. GB štabu brigade, 16. 11. 1943, v Ambrožič, 1972: 453). Nekatere enote so vseeno prodrle celo v bližino mosta na

⁵³ Otočec.

Krki, vendar pa so branilci v kritičnih trenutkih uporabili tanke, s katerimi so uspešno zaustavili napredovanje partizanov. Napad so neposredno podpirali tudi lahki in težki minometi. V celotni akciji proti Novemu mestu je imela Gubčeva brigada 3 mrtve in 15 ranjenih. (glej Zbornik VI-8-104: 227, 228; VI-8-112: 246; VI-8-124: 274; Ambrožič, 1972: 453)

Tudi Cankarjeva brigada je zvečer 15. novembra silovito⁵⁴ napadla položaje branilcev na Kapiteljskem hribu. Štab XV. divizije je namreč spoznal, da je to ključni obrambni objekt novomeške posadke, ki ga je potrebno brezpogojno in kar se da hitro zavzeti. Pri tem pa je nastala nenavadna situacija: medtem ko je Cankarjeva brigada napadala z zahoda, se je v mesto z vzhoda prebijala nemška skupina. Okrepljena novomeška posadka se je odločno postavila v bran pritisku partizanskih enot. Čeprav so napad borcev Cankarjeve brigade podpirali trije topovi (dva kalibra 65 mm ter en kalibra 75 mm) in vsi lahki in težki minometi, partizanom le ni uspelo zavzeti hriba. Jurišnemu oddeleku se je sicer posrečilo neopaženo priplaziti mimo žičnih ovir v neposredno bližino bunkerjev, v katere so jurišniki celo zalučali nekaj bomb, nakar so jih branilci odkrili in napadli z mitraljezi, minometi in ročnimi bombami. Oddelek se je pod močnim obstreljevanjem moral umakniti. Z bojišča je odnesel 7 ranjencev.

Čeprav so boji obeh brigad trajali še celo noč in so imeli lokalne uspehe, pa se je novomeška posadka obdržala na ključnih položajih in se ubranila. Partizanskemu poveljstvu je proti jutru postalo jasno, da je boj za Novo mesto končan. (glej Zbornik VI-8-104: 227, 228; Ambrožič, 1975: 394, 395; Ambrožič, 1976: 140; Ambrožič, 1983: 159; AS 1845, šk. 189a/II)

⁵⁴ Vojno poročilo Cankarjeve brigade opisuje, kako junaško so se borili cankarjevci in kakšna je bila njihova morala: "Edinice Cankarjeve brigade so v teh dveh dneh kljub neuspehu pokazale toliko junaštva, odločnosti in požrtvovalnosti, da zaslužijo posebno pohvalo. Ko si hodil med temi borci, nisi od nikogar slišal zabavljanja čez svoje predpostavljene, čeprav so stali in ležali ure in ure vsi mokri in blatni v snegu. Samo bes proti »prokletim Švabom« in plavo belogardistični drhali je sijal iz njihovih oči. Še tudi tretjič bi se bili pripravljene vreči proti sovražniku, ko bi bila na razpolago vsa sredstva za uspeh. Samo ena želja je bila v njih: priti v postojanko in pobiti vso to svojat, ki se je bila vgnezdila v ponosni slovenski dolenski prestolnici." (AS 1845, šk. 189a/II, vojno poročilo propagandnega odseka Cankarjeve brigade, 18. 11. 1943)

6.6 NEMCI SE PREBIJEJO V MESTO

Omenil sem že, da se je nemški intervencijski skupini posrečilo prebiti v Novo mesto, kar je tudi zapečatilo napad partizanskih enot. Poglejmo si sedaj, kako je do tega prišlo.

Že 14. novembra 1943 je v Trebnje iz Ljubljane prispelo 30 tovornjakov z nemškimi vojaki. Istočasno je druga motorizirana kolona poskušala priti iz Mokronoga po dolini Mirne do Trebnjega. Toda zaradi uničene ceste in strahu pred partizanskimi zasedami je prišla samo do Mirne in se nato vrnila nazaj v Mokronog. Ker se obe koloni nista mogli združiti, je bila kolona, ki je prišla iz Ljubljane, preslaba, da bi mogla sama prebiti položaje Cankarjeve brigade pri Ponikvah. Izvidniški oddelki so sicer poskušali prodreti iz Trebnjega proti Mirni peči, ko pa so opazili, kako hudo je poškodovana cesta pri Ponikvah in v smeri proti Mirni peči, so se vrnili. Vse to gibanje nemških enot je kazalo, da se je začela odločilna akcija za rešitev obkoljene in ogrožene posadke v mestu. (Zbornik VI-8-100: 219; Preskar, 1976: 40, 41; Ambrožič, 1972: 452; Ambrožič, 1975: 392)

Premiki nemškega vojaštva so vznemirili poveljstvo XV. divizije. Štab se je zbal, da Nemci pripravljajo prodor iz Trebnjega preko Mirne peči proti Novemu mestu v hrbet napadajoči Cankarjevi brigadi. Poveljnik divizije je zato 15. novembra zgodaj zjutraj ukazal XII. brigadi, naj z enim bataljonom okrepi položaje III. bataljona Cankarjeve brigade pri Ponikvah. XII. brigada je na to območje nemudoma poslala svoj III. bataljon,⁵⁵ ki "...je zasedel položaje na Rihpovcu z nalogo, da napada sovražnikove kolone z boka ob cesti Mirna-Trebnje in Trebnje-Mirna peč pri Ponikvah. Imel je nalogo uničevati obe cesti in obveščati štab brigade in štab divizije o vseh sovražnikovih premikih ter na tem sektorju mobilizirati za vojsko sposobne moške, predvsem ubežnike, ki so se skrivali na svojih domovih, z izvidniškimi patroljami pa nadzorovati dolino Mirne vse do Tržišča in Mokronoga." (Preskar, 1976: 42)

XII. brigada je sedaj na krško-škocjanski smeri imela tri nepopolne bataljone. I. bataljon se je še vedno nahajal na položajih pri Mačkovcu in proti Trški gori. 1. četa II. bataljona je bila v zasedi pri Kronovem, 3. četa je držala zasedo pri Starem gradu, medtem ko se je 2. četa tega bataljona še vedno nahajala pri Šmarjeti in je

⁵⁵ Ambrožič trdi, da je bil to I. bataljon XII. brigade, medtem ko je Preskar mnenja, da je brigada na to območje poslala celo dva bataljona, III. in IV. (glej Ambrožič, 1976: 137, 138; Preskar, 1976: 42).

nadzorovala teren vse do Škocjana in Mokronoga. IV. bataljon je bil v brigadni rezervi. Te enote so imele za podporo na voljo poljski top v Herinji vasi in havbico, postavljeno na desnem bregu Krke pri Ratežu.

Dne 15. novembra 1943 so nemške enote začele z odločno akcijo, da bi se pretolkle v Novo mesto in razbile blokado partizanskih enot. S treh strani so začele prodirati proti mestu. Prva kolona, okoli 40 tovornjakov, je napredovala iz Kočevja skozi Žužemberk in Dobrnič v Trebnje. Druga kolona, kakih 600 vojakov na 30 tovornjakih, ki so jih spremljali trije oklepniki, je iz Mirne preko Trebnjega začela prodirati proti Mirni peči. Pri Ponikvah se je spopadla z zaščitnimi enotami Cankarjeve in XII. brigade. Kolono so partizani ustavili in zavrnili nazaj v Trebnje.⁵⁶ Tretja in najbolj nevarna nemška kolona pa je prihajala iz Krškega. Sestavljalo jo je 30 tovornjakov ter manjše število tankov in oklepnikov. Pri Kronovem se je kolona razdelila v tri skupine. Prva, okoli 30 mož, je krenila ob Krki in je bila nekakšna leva zaščitnica glavne skupine, ki se je pomikala po cesti. Desna zaščitnica se je pod zaščito tanka razvila v strelce in "...prodirala proti položaju 1. čete II. bataljona (XII. brigade, op. av.). Zaradi premoči in prehudega mitraljeznega ognja se je četa premaknila na ugodnejši položaj." (Zbornik VI-8-106: 233) Tretjo glavno skupino so tvorili tank, dva oklepnika in pet tovornjakov. Med vozili se je pomikalo po 6 mož pehote, skupaj okoli 30. Vojaki so v zaščiti oklepnikov popravljali porušeno cesto in vztrajno napredovali proti Novemu mestu. Pri Otočcu jih je napadla zaseda XII. brigade,⁵⁷ ki jih je obstreljevala tudi z minometom. Skupina se je vsled močnega ognja premaknila proti Lešnicam. Od tu se je glavnini uspelo prebiti skozi partizansko zasedo in ob 18. uri vkorakati v Novo mesto. Del nemških enot pa je pod zaščito izredno goste megle in podprt z močnim ognjem iz oklepnikov prodril za hrbet partizanom, jih odrinil ter zasedel Herinjo vas in Črešnjice, ogrožal pa je tudi Trško goro. S tem se je znašlo v nevarnosti zaledje Cankarjeve brigade, ki je ravno tedaj napadala utrdbe v Novem mestu. XII. brigada je zato okrepila ta sektor še z enim bataljonom⁵⁸ in ponoči izvedla protinapad na nemške oddelke v Herinji vasi in

⁵⁶ Nemci so pri lokalnem prebivalstvu poizvedovali o partizanih. Ko so zbrali nekaj informacij, so se vrnili v Trebnje. (glej Zbornik VI-8-104: 227)

⁵⁷ To je bila verjetno 3. četa II. bataljona, ki je bila v zasedi pri Starem gradu, kar je neposredno nad Otočcem.

⁵⁸ Ambrožič je mnenja, da je bil to IV. bataljon XII. brigade, kar je tudi po mojem mnenju zelo verjetno. (glej Ambrožič, 1976: 140)

Črešnjicah ter jih pregnala.⁵⁹ Tako je bila nevarnost za Cankarjevo brigado odstranjena.

Na tem mestu naj omenim le še, da ko je IV. bataljon Gubčeve brigade odšel s svojih položajev pri Straži v napad na Novo mesto, ga je 14. novembra 1943 zamenjal I. bataljon Cankarjeve brigade, ki je poslej varoval soteško smer.

Zjutraj 16. novembra 1943 je štab XV. divizije ustavil napad na Novo mesto. Partizani so imeli v vseh bitkah za Novo mesto 6 mrtvih in 33 ranjenih.⁶⁰ (Zbornik VI-8-100: 220; VI-8-101: 221, 222; VI-8-102: 223; VI-8-104: 227, 228; VI-8-106: 233, 234; Ambrožič 1972: 452; Ambrožič, 1975: 391, 393; Ambrožič, 1976: 137, 138, 139)

6.7 OCENA RAZMER PO DRUGEM NAPADU

Tudi drugi napad partizanskih enot na Novo mesto torej ni uspel. Kje lahko iščemo vzroke za neuspeh? Videli smo, da je tokrat partizanom le uspelo zagotoviti artilerijsko podporo napadajoči pehoti. Tudi poveljevanje je bilo poenoteno in zveze med enotami in štabi vzpostavljene. Prav tako je bilo, sicer šele drugi dan, pa vendar, izraženo težišče napada – Kapiteljski hrib.

Štab XV. divizije je bil po neuspeli akciji mnenja, da partizanske "...enote niso pokazale dovolj spretnosti pri zavzemanju večjih mest, kar je krivda samih štabov. Več je bilo neiznajdljivosti, kot pa odločnosti. Poleg tega lahko ugotovimo, da so se tudi preveč zanašali na artilerijo in od nje zahtevali, naj jim vsak zaklon najprej razbije s topniškim ognjem." V nadaljevanju je poveljstvo divizije menilo, da je artilerija sicer natančno streljala, pokazala pa je "...manj sposobnosti za hitro prepeljavo orožij na položaje in ni imela dobre koordinacije s pehoto – z izpostavljenimi enotami sploh ni imela zveze." (Zbornik VI-8-104: 228). Prav tako je štab divizije sodil, da je bilo za napad na tolikšno mesto angažiranih premalo enot ter da so bili podatki o številčnem stanju novomeške posadke netočni, za obe

⁵⁹ Kako zadovoljen je bil z XII. brigado v teh spopadih štab XV. divizije zasledimo v poročilu štaba divizije, ki pravi: "Odlično so se držale enote XII. brigade, ki so izvajale juriš s pesmijo »naprej v borbo...« in pognale sovražnika v beg." (glej Zbornik VI-8-104: 228; Ambrožič, 1976: 141)

⁶⁰ Ko sem seštel vse partizanske žrtve napada na Novo mesto, se je število padlih ujemalo s številom, ki ga je navedel štab XV. divizije v svojem poročilu (glej Zbornik VI-8-104: 228), število ranjenih pa ne. Sam sem iz posameznih brigadnih poročil naštel 33 ranjenih, medtem ko jih je štab divizije navedel 18.

pomanjkljivosti pa gre krivdo pripisati štabu VII. korpusa.⁶¹ Poveljstvo divizije je del krivde videlo tudi v glavnem štabu in Centralnem komiteju KPS, ki sta vztrajala pri takojšnjem napadu za vsako ceno. Sebi priznava edinole precej površno načrtovanje napada. (Zbornik VI-8-130: 297-299)

Ambrožič je mnenja, da štab XV. divizije ni bil dovolj samokritičen, ko je vso odgovornost za neuspeh akcije pripisal brigadam in njihovim štabom, kar seveda ni prispevalo k objektivnemu ocenjevanju bojnih rezultatov. Poveljstvo divizije je po Ambrožiču menilo, da je nasprotnik v Novem mestu slab, kar naj bi vnašalo med enote brezskrbnost in popolno zaverovanost v pozitiven konec operacije. Prav tako naj divizija ne bi upoštevala imenitnega naravnega obrambnega položaja Novega mesta, ki leži v dvojnem zavoju Krke. Tudi za zagotovitev artilerijske podpore naj štab divizije ne bi storil dovolj. Ambrožič je zavrnil tega celo prepričan, da je bil štab XV. divizije "...tako odmaknjen od stvarnih dogajanj na bojišču, da sploh ni bil pobudnik napada na mesto. To je bilo poveljstvo VII. korpusa. Pomanjkanje pobude pa je tudi pomanjkanje idej." (Ambrožič, 1972: 456). V nadaljevanju omenjeni avtor kritizira tako zamisel, kot tudi samo izvedbo napada. (Ambrožič, 1972: 455; Ambrožič, 1983: 161)

Tudi Preskar, podobno kot Ambrožič, vidi glavnega krivca za neuspeh operacije v površnem načrtovanju napada:

Treba je posebno poudariti, da je bil poglavitni vzrok neuspeha v tem, da napad ni bil dovolj organiziran in pripravljen. Štab XV. divizije se po končani nemški ofenzivi v tem delu Dolenjske ni dovolj hitro znašel in ni bil v toku dogodkov. Šele na pobudo Štaba korpusa je začel v naglici pripravljati napad na Novo mesto. S tem, da ni storil potrebne ukrepe, da bi topništvo svoje topove pravočasno pripeljalo v bližino mesta, (...) se je v pripravah za napad izgubilo veliko časa in zamudilo ugoden trenutek, ko je bil sovražnik v mestu še slabo organiziran in utrjen. Podcenjeval je sovražnika in ni dovolj proučil njegovega obrambnega sistema. Že sama lega mesta, ki leži v notranjosti ostrega zavoja reke Krke, ki je odlična naravna ovira za dostop v mesto s treh strani, jasno kaže, da so bili sovražnikovi ključni položaji na Kapiteljskem

⁶¹ Štab VII. korpusa je namreč ukazal XV. diviziji, naj pri napadu na Novo mesto ne računa na XV. brigado, ker mora slednja izvajati pritisk na Kočevje, enote drugih divizij pa korpus ni namenil podpori napada. Prav tako naj bi štab korpusa trdil, da je bilo pred napadom na Novo mesto v njem le 120 belogardistov. (Zbornik VI-8-130: 298, 299)

hribu...Sovražnikovi obrambni položaji na desni strani Krke so bili drugotnega pomena. (Preskar, 1976: 44, 45)

Klanjšček in drugi avtorji so kritično zapisali: "Napad na Novo mesto ni uspel zaradi nestvarne presoje sovražnikovih sil in slabega vodenja enot med površno pripravljenim napadom." (Klanjšček in drugi, 1976: 637).

Glavni štab pa je takole presojal vzroke neuspeha pri Novem mestu: "Trenutno smo morali opustiti napad na Novo mesto, ker je bil sam začetek napada izveden skrajno nevojaško, na vrat na nos brez vsake prave predpriprave, brez vsakega načrta in je tako Nemcem uspelo to točko močno utrditi, s čimer se je naš položaj zelo močno poslabšal." (Zbornik VI-8-133: 305, 306).

Lah se podrobneje ukvarja z vlogo artilerije pri napadu na Novo mesto in opozarja na pomanjkljivosti, ki so pri tem nastale:

Sile za napad so bile preveč enakomerno razporejene okrog postojanke in so napadale vse in povsod ter niso bile osredotočene na glavne točke obrambe. Težišča ni bilo. Tako kot pehota je bilo tudi topništvo razdrobljeno. Vsakemu bataljonu so dodelili po eno orožje in ognja niso osredotočili na ključne objekte obrambe, na Kapiteljski hrib. Uspeha topovskega ognja niso pravočasno izkoristili, ker je pehota zaostajala za učinki ognja, sovražnik pa, čeprav že oslavljen, je zopet lahko organiziral obrambo. (Lah, 1975: 68)

Prav tako Lah ugotavlja, da so ponoči, ko je pehota jurišala, topovi večinoma molčali. Zaradi slabega sodelovanja med topovi in pehoto se je dogajalo, da je top ostal sam v prvi bojni črti, brez neposredne zaščite pehote. Poveljniki bataljonov in čet tudi niso postavljali zahtev, katere cilje naj bi topništvo uničilo, temveč so jih topničarji sami izbirali. Navadno so streljali na tiste cilje, ki so se z ognjem odkrili. Ker so streljali neposredno, niso organizirali posebnega sistema opazovanja. Opazovalnice so bile pri samem orožju ter niso bile povezane med seboj in tudi s pehoto ne. Lah ugotavlja še, da so za tako pomembno nalogo in cilj, ki so ga hoteli doseči, namenili tudi premalo streliva. (Lah, 1975: 69; Zbornik VI-8-111: 242)

Drugi napad je bil v taktičnem smislu prava polomija. Medtem ko se je ob neuspelem prvem napadu štab divizije še lahko izgovarjal na razdrobljenosti enot, slabe zveze in odsotnost artilerije, kar je bilo posledica velike nemške ofenzive, pa mu ob vnovičnem neuspehu zmanjka opravičil. Enote v zavarovanju so bile še vedno enakomerno razporejene okoli območja napada. To pomeni, da je štab XV. divizije še vedno imel za enako pomembne vse smeri, od koder bi nasprotnik lahko prodril v

pomoč obkoljeni posadki, dasiravno je bilo vse bolj očitno, od kod bo udaril. Uporaba čet je bila zato neekonomična. Neekonomičnost v uporabi čet se kaže tudi v tem, da je Gubčeva brigada tokrat napadla z dvema bataljonoma. III. bataljonu se je pri napadu pridružil še IV., ki je prišel z leve strani Krke. Ambrožič to vidi takole:

Gubčevi brigadi je tudi bila dodeljena pomembna naloga. Vendar je očitno, da napad in popoln uspeh na odseku Gubčeve brigade ne bi prinesla odločilne zmage, saj bi se z zasedbo vsega Novega mesta na desnem bregu Krke akcija ustavila na reki, čez katero ne bi bil mogoč nasilen prehod (forsiranje reke), ker za to niti brigada niti divizija nista imeli pripomočkov. Obramba Novega mesta bi ostala neokrnjena, branilci bi izgubili le mostobran. Gubčeva brigada je torej dejansko bila le na pomožni smeri napada, na kateri so zopet bile uporabljene premočne sile. (Ambrožič, 1972: 457)

Štab divizije torej nikakor ni razumel, da je poglavitna smer napada na levem bregu Krke, to je pri Cankarjevi brigadi. Zato je bila tudi artilerija skoraj enakomerno razporejena po bojišču in posledično njen učinek medel. Koncentracije ognja težkega orožja proti poglavitni obrambni točki – Kapiteljskemu hribu, ni bilo. Ambrožič trdi "...da so havbice na desnem bregu Krke, ki so najbolj podpirale Gubčevo brigado, imele možnost streljati na Kapiteljski Marof." (Ambrožič, 1976: 139).

Poleg tega je bila novomeška posadka veliko močnejša kot je predvidevalo partizansko poveljstvo. Na voljo so imeli 6 lahkih tankov, ki so, čeprav verjetno oboroženi le z mitraljezi in majhnimi topiči, vseeno služili kot nekakšni premični bunkerji, ki so mašili vrzeli v obrambi. Prepričan sem celo, da novomeška obramba v času napada ni bila niti enkrat na resni preizkušnji. Verjetno edina težava, s katero so se spopadali, je bila pomanjkanje streliva in slabo vreme, ki je zadnji dan spopadov preprečevalo delovanje nemškega letalstva. Posadka je kljub temu dobila ukaz naj vzdrži, saj so bile okrepitve že na poti. V nasprotnem primeru bi se najverjetneje v spremstvu tankov branilci poskušali prebiti iz obroča in rešiti gola življenja. Kakorkoli, do tega sploh ni prišlo in prihod okrepitev v Novo mesto je pomenil predvsem moralno vzpodbudo, prej kot kakšno občutnejšo vojaško okrepitev.

Na drugi strani so se junaško in požrtvovalno borili bojevanja v mestu nevešči partizani. Drugače bi težko opisal borce, ki so se v nesmiselnih juriših noč za nočjo zaganjali proti dobro branjenim utrdbam ter premočeni in premraženi v izredno slabem vremenu vztrajali na položajih. Partizani so bili slabo oblečeni in obuti, tudi

bojna oprema je bila pomanjkljiva, edinole s prehrano niso imeli težav. (Zbornik VI-8-124: 275, 276)

7. NOV POLOŽAJ PO PREBOJU BLOKADE

S tem ko je nemška motorizirana kolona 15. novembra 1943 prebila blokado XII. brigade ob cesti Kronovo-Novo mesto, vkorakala v mesto in okrepila posadko, so možnosti za osvoboditev Novega mesta postale resnično majhne. To sta spoznala tudi štaba VII. korpusa in XV. divizije, zato sta napad 16. novembra zjutraj ustavila. Štab XV. divizije je ukazal brigadam, naj zasedejo take položaje, ki bodo zagotavljali tesno blokado novomeške postojanke. Poveljstvo divizije je namreč po tihem še vedno upalo, "...da se bodo razmere obrnile v korist partizanov. Zato je prerazporedilo svoje enote tako, da so bile varne pred zahrbtnimi napadi, a da so bile zmožne kar hitro začeti napad na mesto." (Ambrožič, 1983: 160).

V luči novonastalih razmer je štab XV. divizije 16. novembra ob 9. uri izdal sledeče povelje:

- četrta udarna brigada »Matija Gubec« naj še naprej ostane na svojih položajih in naj drži ozko blokado Novega mesta z desnega brega Krke. Še naprej naj vpada v predmestje in naj uniči izpostavljene bunkerje. Nemškim motoriziranim kolonom mora onemogočiti prodiranje proti mestu, zato naj še naprej ruši ceste in naj postavlja na prekopanih mestih protioklepno orožje.

- Peta udarna brigada »Ivan Cankar« naj začasno umakne enote na položaje: Gorenje Kamence-Daljni Vrh-Veliki Kal-k. 366 in se poveže s svojim III. bataljonom. Na teh položajih naj se dobro utrdi in postavi protioklepna orožja. Napada naj nemške kolone, če bi poskušale preko Mirne peči prodreti proti Novemu mestu. Še naprej naj vrši blokado mesta in ruši cesto od železniške postaje do Mirne peči. V Bršljinu naj pusti nekaj enot, ki naj onemogočajo nasprotniku gibanje izven mesta.

- Dva bataljona XII. brigade naj napadata nasprotnika na cesti Novo mesto-Bela cerkev, neprestano naj rušita cesto in mostove ter ne dovolita nasprotniku nikakršnega gibanja. Brigada naj vzpostavi stalno povezavo s Cankarjevo brigado in z njo koordinira izvajanje operacij. Še vedno naj nadzoruje smeri: Mirna-Trebelno, Mokronog-Trebelno in Rihpovec.

· XV. brigada naj ima en bataljon⁶² na Vahti, medtem ko imata ostala dva posebno nalogo⁶³ po ukazu štaba VII. korpusa.

· Štab artilerije naj nekoliko umakne orožje na levem bregu Krke, vendar naj bo spravljeno v bližini in tako, da ga je vsak trenutek mogoče postaviti in uporabiti. Topove na desnem bregu pa naj umakne na varna mesta. Štab artilerije naj se z II. divizionom zadržuje pri Cankarjevi brigadi, medtem ko naj se I. divizion nahaja pri Gubčevi.

Toda upanje na nadaljevanje prizadevanj za osvoboditev Novega mesta je kmalu splahnelo. Rezerv za zamenjavo izčrpanih enot na prednji črti ni bilo, novih bojnih sredstev, ki naj bi odprla pot v trdnjavo pa tudi ne. To je poveljstvo XV. divizije že nakazovalo s samo razporeditvijo enot, ki ni bila več napadalna, ampak že obrambna. Služila je že novi ideji za bojno obravnavanje problema novomeške postojanke, ki je bila v tem, da je treba mesto blokirati.
(Ambrožič, 1983: 160)

Tako se je 16. novembra 1943 torej začela blokada Novega mesta. To je bila dolgotrajna obrambna operacija, ki je trajala vse do konca vojne. (Preskar, 1976: 42-44; Ambrožič, 1972: 453,454; Ambrožič, 1975: 396; Ambrožič, 1976: 141; Zbornik VI-8-104: 228-230)

⁶² To je bil I. bataljon XV. brigade, ki "...je ostal v Beli krajini, da bi jo branil pred sovražnikovimi napadi." (Pavlin, 1969: 74)

⁶³ II. in III. bataljon XV. brigade sta dobila nalogo, da gresta čez Kolpo do Slunja po sol in tobak, ki ju je v vseh enotah VII. korpusa primanjkovalo. Čez Kolpo sta odšla 17. novembra zvečer z 80 do 100 mulami, ki so jima jih dodelili prav za to nalogo. S tovorom soli in tobaka se je II. bataljon vrnil čez Kolpo v noči na 27. november, III. bataljon pa je še ostal na hrvaški strani Kolpe vsled novega povelja glavnega štaba. (glej Preskar, 1976: 44; Stepančič, 1990: 193)

8. BLOKADA

Pod imenom blokada Ambrožič razume "...prvo obdobje blokade Novega mesta od 16. novembra 1943 do nekako 3. februarja 1944, ko je prišlo do zamenjave enot 15. divizije na blokadnih položajih." (Ambrožič, 1983: 163). Isti avtor je nadalje, zaradi lažjega razumevanja in preglednosti bojev na blokadi, razdelil to obdobje v štiri faze:

Prva faza je trajala od 16. novembra do 1. decembra, ko so partizanske enote še iskale pravo obliko blokade, druga je bila od 1. do 20. decembra 1943, ko se je Gubčeva brigada z okrepitvami skušala približati Novemu mestu in ga tesno blokirati, tretja je potekala med 20. in 31. decembrom 1943 – v času pohoda 314. polka 162. divizije (»Turkestarske«) iz Kočevja v Novo mesto in Trebnje in njegovega vdora na osvobojeno ozemlje Dolenjskih Toplic, četrta faza pa je bila od 1. januarja do 3. februarja 1944, ko so enote 15. divizije na blokadi z desnega brega Krke opravljale širšo blokado in z manevrskimi boji odbijale napade. (Ambrožič, 1983: 169, 170)

8.1 PRVA FAZA BLOKADE NOVEGA MESTA

Potem ko so partizani 16. novembra 1943 prenehali napadati Novo mesto, so Nemci vseeno še naprej utrjevali mesto in krepili njegovo obrambo. Želeli so namreč utrditi mesto do te mere, "da bo posadka sposobna v vsakem primeru odbiti kakršenkoli partizanski napad." (Ambrožič, 1976: 147). Izredno gosta megla v dnevih, ki so sledili zadnjemu partizanskemu napadu, jim je omogočala, da so se uspeli izmuzniti partizanskim zasedam in dovažati v mesto vojaški material in okrepitve. Tako je bilo od 17. novembra dalje v Novem mestu okoli 1200 vojakov, to število pa se je do 21. novembra povzpelo na kar okoli 3000. Novomeška posadka je bila zelo raznolika. Poleg nemških enot so bili tu še domobranci, plavogardisti in vojaki različnih narodnosti. Med temi vojaki je bilo okoli 1000 neoboroženih.

Pripadali so organizaciji Todt⁶⁴ in so imeli nalogo utrditi mesto in popravljati ceste. Poleg vsega tega moštva je bilo v mestu tudi deset lahkih tankov. (Ambrožič, 1972: 462, 463; Ambrožič, 1976: 147; Zbornik VI-8-109: 238, 239; VI-8-117: 257)

"Nemški načrt za mestno obrambo je predvideval naslednje ukrepe: utrditi mesto, zagotoviti povezavo z zaledjem zaradi oskrbovanja, organizirati Novo mesto kot izhodišče za vdore na Dolenjsko in v Belo krajino." (Ambrožič, 1972: 462).

Na desni strani Krke so se bataljoni Gubčeve brigade 16. novembra nekoliko umaknili od mesta na boljše položaje. Pošiljali so patrolje proti Novemu mestu in vznemirjali Nemce. Podobno je nemška posadka pošiljala manjše izvidniške oddelke proti partizanskim položajem, ki so se po kratkih spopadih vedno umaknili v mesto. (Zbornik VI-9-8: 22-24)

Na levem bregu Krke je XII. brigada z dvema bataljonoma še vedno poskušala preprečevati Nemcem promet na cesti Škocjan-Novno mesto. Istočasno je Cankarjeva brigada imela nalogo, da prepreči vsakršen promet na cesti Novo mesto-Trebnje. Kako sta bili brigadi pri tem uspešni vidimo iz poročila, ki ga je 21. novembra 1943 Viktor Avbelj-Rudi⁶⁵ poslal Ivanu Mačku-Matiji⁶⁶, v katerem je med drugim zapisano:

Nemci uporabljajo cesto Škocjan-Bela cerkev-Novno mesto in cesto Novo mesto-Trebnje ter Trebnje-Mirna in dalje preko meje. Naši so skušali ovirati promet. Vsak dan so se na cestah vodile borbe. Ker je sovražnik pošiljal našim za hrbet kolone pešadije v jakosti od 400-800 mož, naši niso mogli preprečiti sovražnikovega prometa po omenjenih cestah. (Zbornik VI-8-116: 255)

Na levem bregu Krke so torej Nemci pošiljali v boj močnejše enote, ki so jih navadno še okrepili s tanki in oklepniki. Poleg tega so ob cesti Novo mesto-Kronovo postavili zasede. Štab Cankarjeve brigade je poročal: "Dokler ni dobil sovražnik v Novem mestu pojačanja, katero je prispelo iz Bele cerkve, ni napadal." (Zbornik VI-8-155: 380). Namen teh akcij je bil razbremeniti novomeško posadko in vzpostavitev solidne povezave z zaledjem zaradi oskrbe postojanke.

⁶⁴ Organizacija Todt je bila nemška organizacija, namenjena izvajanju konstrukcijskih del za potrebe rajha in wehrmachta. (Rieger in Jochem, 2000)

⁶⁵ Namestnik političnega komisarja glavnega štaba NOV in POS. (glej Zbornik VI-8-123: 270)

⁶⁶ Do julija 1943 poveljnik glavnega štaba Slovenije, nato pa se je kot član politbiroja CK KP Slovenije posvetil izključno političnemu delu, predvsem organizacijskim vprašanjem. Na Kočevskem zboru, oktobra 1943, je bil Ivan Maček izbran za člana Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in delegacije za drugo zasedanje AVNOJ-a. Vendar pa je kljub temu v času drugega zasedanja AVNOJ-a ostal v Sloveniji, da bi med odsotnostjo ožjega slovenskega vodstva, reševal tekoča politična vprašanja. (glej Narodni heroji Jugoslavije, 1982. Partizanska knjiga, Ljubljana; OOUR-Izdavaško publicistična delatnost, Beograd; Narodna knjiga, Beograd; Pobjeda, Titograd; Institut za savremenu istoriju, Beograd: 478; Maček, Ivan – Matija (1981): Spomini. ČGP »Delo«, TOZD Globus, Ljubljana)

Medtem pa sta, pod vtisom večje koncentracije in premikov nemških enot, ki niso bili nič drugega kot posledica reševanja oblegane novomeške posadke iz partizanskega obroča ter akcija za osvojitve komunikacij, glavni štab Slovenije in štab VII. korpusa menila, da se pripravlja nova velika nemška ofenziva na osvobojeno ozemlje. Zaradi bojazni, da bi nasprotniku tokrat le uspelo poraziti partizansko vojsko in tako uničiti narodnoosvobodilno gibanje v Sloveniji, je glavni štab začel pripravljati vse potrebno za začasno evakuacijo velikih taktičnih enot na Hrvaško. V duhu te zamisli je štab XV. divizije 21. novembra 1943 izdal štabom brigad in artilerije povelje o novi razporeditvi enot in jim dal nove naloge. Cankarjeva brigada je bila premeščena na predel Vrbovec-Podlipa-Dobrava, kjer naj bi uničevala komunikacije, XII. brigada pa na področje med Ajdovcem, Velikim Lipovcem in Brezovo rebrijo z nalogo rušenja ceste Novo mesto-Trebnje ter Novo mesto-Straža. En bataljon⁶⁷ je XII. brigada pustila na območju Trebelnega, kjer se je razdelil na dva dela. Eden je odšel na območje Čateža, kjer je nadzoroval »mejo« in postavljaj zasede, drugi pa je imel na skrbi divizijsko bolnišnico v Žalovičah. (Ambrožič, 1975: 402, 403; Ambrožič, 1976: 147, 150, 151; Ambrožič, 1983: 170, 171; Lah, 1975: 70; Preskar, 1976: 48; Zbornik VI-8-112: 246; VI-8-119: 262; VI-8-120: 265; VI-8-135: 308-310; VI-8-155: 380; AS 1845, šk. 190: poročilo propagandnega odseka štaba XII. brigade)

Premestitev teh dveh brigad pa je pomenila, da je štab XV. divizije opustil nadzor nad komunikacijo Novo mesto-Bela cerkev-Krško, kjer so Nemci imeli poslej prosto pot. "Razlogi za tako odločitev so bili vsekakor v spoznanju, da 12. brigada na tej cesti sovražniku ne bo mogla več preprečiti oskrbovanja, in da na tej smeri sovražnik začasno ne bo mogel posegati na osvobojeno ozemlje." (Ambrožič, 1976: 150, 151).

Ko so se utrjevalna dela v Novem mestu končala, se je tudi moštvo v mestu skrčilo. Tako je štab XV. divizije 28. novembra 1943 poročal, da se v mestu nahaja 600 belogardistov in 600 Nemcev z 10 večjimi tanki⁶⁸ in 60 tovornjaki. Belogardisti naj bi imeli slabo prehrano ter bili strogo ločeni od Nemcev. Med njimi naj ne bi bilo razumevanja. (Zbornik VI-8-139: 318)

⁶⁷ Štab divizije je štabu brigade predlagal, naj bo to bataljon, ki mu je poveljeval Jože Logar-Slovan, zato Ambrožič meni, da gre za III. bataljon XII. brigade. (Zbornik VI-8-120: 265; Ambrožič, 1976: 151)

⁶⁸ Ti tanki so bili lažjega tipa. (glej Zbornik VI-8-117: 257)

Ker so bila utrjevalna dela v mestu končana in si je posadka zagotovila varno povezavo z zaledjem, se je lahko začela vse bolj posvečati ofenzivnim akcijam. Te akcije so bile usmerjene predvsem proti območju na desni strani Krke. Tu sta blokado vršila Gubčeva brigada in IV. bataljon XII. brigade. Partizanske enote na tem območju so se do 30. novembra skoraj vsak dan zapletale v manjše ali večje spopade z nasprotnikom. Gubčeva brigada se je pod vse večjim pritiskom počasi pomikala vedno bolj proti Gorjancem. To pa ni bilo po volji poveljstvu XV. divizije, zato je ukazalo vsem brigadam, naj postavljajo zasede čim bližje Novemu mestu in tako preprečijo ropanje belogardistov po okoliških vaseh. Tudi glavni štab je kritiziral pasivnost ter defenzivni značaj akcij XII. in IV. brigade. Zahteval je okrepitev aktivnosti v smeri Novega mesta. (Zbornik VI-8-139: 319; VI-8-141: 321; VI-8-143: 323, 324; VI-8-154: 378; Ambrožič: 1983: 171)

8.2 DRUGA FAZA BLOKADE NOVEGA MESTA

"Druga faza od 1. do 20. decembra 1943 je bila faza zožitve blokade Novega mesta." (Ambrožič, 1983: 172). 1. decembra so se razvneli kar ostri boji pred Novim mestom na desni strani Krke, kjer so Nemci in domobranci vztrajno rinili proti partizanskim položajem na celotni blokadni črti. Ravno tedaj pa so se začele priprave XIV. divizije za napad na posadko Nemcev in domobrancev v Velikih Laščah, zato je VII. korpus zahteval od XV. divizije, naj zavaruje napad XIV. divizije s takimi akcijami pred Novim mestom, ki bodo onemogočile kakršnokoli pomoč novomeške posadke velikolaški. (Zbornik VI-9-6: 19; VI-9-7: 20-22; VI-9-15: 43; Ambrožič, 1983: 172)

Štab XV. divizije je izdal odredbo o zožitvi blokade Novega mesta 3. decembra 1943. Ukazal je Gubčevi in XII. brigadi, naj se tesno prilepita na Novo mesto in naj za nobeno ceno ne dovolita izpadov, ki bi lahko ogrozili operacijo XIV. divizije. Zahteval je, naj se enote približajo mestu in naj se prilepijo na bloke. Vsak poskus izpada naj takoj onemogočijo. Poleg tega so enote dobile nalogo, naj skrbno minirajo vse ceste in poti, ki peljejo do mesta. (Zbornik VI-9-15: 43, 44)

Blokadni položaji na desnem bregu Krke so bili naslednji: na levi ob Krki je bil I. bataljon Cankarjeve brigade, ki je bil takrat pod poveljstvom Glavnega štaba

NOV in PO Slovenije.⁶⁹ Desno od njega sta bila oba divizionata artilerije XV. divizije, ki sta branila smer proti Uršnim selom in Beli krajini. Divizionata pa nista bila stalno na teh položajih, ker sta bila za krajši čas poslana na pomoč XIV. diviziji pri njenem napadu na Kočevje. Medtem je prevzela njune blokadne položaje Gubčeva brigada. Gubčeva brigada je zasedla sledeče položaje: Stranska vas-Dolnja Težka voda-Orehok-Veliki Slatnik-Smolenja vas. To so bili položaji za obrambo najpomembnejše smeri proti Beli krajini. Tudi Kostanjevico je blokiral en bataljon Gubčeve brigade. (Zbornik VI-9-15: 43, 44; Ambrožič, 1983: 174)

XII. brigada je bila na blokadi Novega mesta na levem bregu Krke od 1. decembra popolnoma sama, saj je Cankarjeva odšla proti Ljubljani. Zamisel štaba XV. divizije za zožitev blokade na tej strani Krke je zahtevala, naj se Dvanajsta postavi na položaje od Kuzarjevega kala prek Gorenjih in Dolenjih Kamenc, Bučne vasi in Mačkovca do položajev nad Kronovim.

XII. brigada je bila preslabotna,⁷⁰ da bi lahko opravljala vse zaupane ji naloge. Verjetno je tudi štab XV. divizije razumel, da Dvanajsta ne more zagotoviti popolne prekinitve oskrbovalne poti na črti Novo mesto-Krško, zato se je zadovoljil s tem, da je brigada vsaj ovirala povezavo novomeške postojanke z zaledjem. (Zbornik VI-9-15: 44; Ambrožič, 1975: 413; Ambrožič, 1976: 158-160)

Sistem poostrene blokade Novega mesta se je torej opiral na to, da so partizanske enote zasedle položaje bliže Novemu mestu. Pred mesto so pošiljale patrulje ali večje enote, ki so nemudoma napadle nasprotnika, če je poskušal izpadati iz mesta. Organizirale so protinapade združenih enot, če je nasprotniku uspelo prodreti iz mesta. Postavljale so minska polja in minirale ceste in poti, ki so vodile iz mesta. (Ambrožič, 1983: 174, 175)

Partizani so torej zasedli položaje, ki so se nahajali vsega 2 do 4 kilometre od nemško-domobrantskih obrambnih položajev okoli Novega mesta.

⁶⁹ I. bataljon Cankarjeve brigade si je podredil Glavni štab NOV in POS z odredbo dne 5. novembra 1943. (glej Zbornik VI-9-6: 19)

⁷⁰ Politično poročilo XII. brigade z dne 18. decembra 1943 pravi: "Naša brigada se zadržuje na obsežnem terenu, ki ga mora stalno kontrolirati. Brigada je številčno majhna: vsega 543 mož. Od teh odpade samo na štab brigade 63 tov. (tovarišev, op. av.), to so kurirji, obveščevalni vod, kulturna sekcija, intendantca in tako dalje. Po bataljonih so tov. zaposleni pri težkem orožju, težkih in lahkih minometih, težkih mitraljezij, so konjevodci itd. Ako bi vse skupaj izračunali in dodelili vsakemu orožju najpotrebnejše število tovarišev, bi dobili le par tovarišev, ki bi jih lahko uporabili kot pešake. Zato so težave pri odrejevanju patrulj; na patruljiranje in na manjše zasede pošiljamo vedno ene in iste ljudi. Opaža se utrujenost..." (Zbornik VI-9-86: 203).

Vendar pa se je tudi novomeška posadka morala spopadati z mnogimi težavami. Zagotavljati je morala neprekinjeno oskrbo mesta in vojaških enot ter hkrati razbijati partizansko blokado. Nikakor si ni smela privoščiti, da bi se blokada XV. divizije spremenila v ponovni napad na mesto. Da bi optimalno izkoristili razpoložljive enote v mestu in povečali njihovo bojno učinkovitost so 18. decembra 1943 Nemci razpustili domobranski štab v Novem mestu in tako sami prevzeli nadzor tudi nad domobranskimi enotami na novomeškem območju. (AS 1877, šk. 16/I: naredba št. 25)

Na sektorju XII. brigade je bilo do 20. decembra manj bojev, kot pa na sektorju Gubčeve brigade. Novomeška posadka je namreč pripravila akcijo, s katero je v Malem Slatniku⁷¹ postavila postojanko. V vasi se je naselilo okoli 100 domobrancev, ki so se začeli utrjevati.

XV. divizija ni hotela dopustiti, da bi se postojanka v Malem Slatniku utrdila. Zato je ukazala Gubčevi brigadi, naj jo nemudoma uniči. Brigada je napad začela ob pomoči artilerije, 5. decembra popoldne. Ker je postal položaj domobrancev kritičen, je novomeška posadka ob 19. uri začela akcijo reševanja domobrancev. Ob pomoči tankov je prodrla do Malega Slatnika in odpeljala domobrance v Novo mesto. (Ambrožič, 1972: 474-477; Ambrožič, 1983: 176; Zbornik VI-9-23: 59; VI-9-26: 67; VI-9-29: 73, 74; VI-9-31: 79, 80; AS 1845, šk. 189/I: Kronika IV. SNOB m.g., 4. 9. 1942-9. 5. 1945)

Od 6. do 8. decembra so potekali boji kar v neposredni bližini mestnih blokov. Uspehi XIV. divizije so že 2. decembra spodbudili tudi štab VII. korpusa, da je začel razmišljati o vnovičnem napadu na Novo mesto. Njegov načrt je predvideval, da bi partizani zavzeli most v Kandiji in nato vdrli v mesto ter ga s pouličnimi boji zavzeli. 7. decembra 1943 je štab XV. divizije izdal brigadam ukaz o pripravah na akcijo. Toda ko se je 12. decembra boj za Kočevje neuspešno končal, so partizanski štabi spredvideli, kako zahtevne so operacije za osvajanje utrjenega mesta in XV. divizija je namero za napad na Novo mesto opustila. (Ambrožič, 1972: 477, 478; Ambrožič, 1983: 176; Zbornik VI-9-31: 81; VI-9-40: 97; AS, šk. 21/I)

⁷¹ Ambrožič piše, da je novomeška posadka postavila postojanko v Velikem Slatniku, kar pa se ne sklada s podatki iz ohranjenih dokumentov. Dopuščam pa možnost, da je po vojni prišlo do spremembe imen krajev oziroma so napačno navedena v dokumentih. (glej Ambrožič, 1972: 474-476; Ambrožič, 1983: 176)

Od 9. decembra so se nadaljevali boji pred Novim mestom. Pobuda je bila na strani novomeške posadke. Nemci in domobranci so nenehno vršili manjše izvidniške izpade iz mesta, da bi odkrili partizanske položaje. Nato so pod zaščito utrd in mestnih zgradb nemško-domobranske čete lahko tajno pripravljale akcije in jih v jutranjih urah nenadoma sprožile. Ob pomoči tankov so prodirali proti partizanskim položajem in jih poizkušali z obkoljevanjem uničiti. O stalnih, večjih ali manjših, spopadih so poročali skoraj vsi bataljoni na blokadi, največ bojev pa je imela Gubčeva brigada. Naj omenim le še večji izpad⁷² novomeške posadke, ki ga je ta izvedla 19. decembra 1943 na desni strani Krke proti položajem Gubčeve brigade. Vneli so se celodnevni boji in artilerija je uporabila celo topove v boju proti tankom. (Zbornik VI-9-41: 98; VI-9-46: 111, 112; VI-9-52: 124, 125; VI-9-58:135, 136; VI-9-72: 161, 162; VI-9-80: 186; VI-9-86: 200; VI-9-92: 212, 213; VI-9-97: 222, 223)

8.3 TRETJA FAZA BLOKADE NOVEGA MESTA

Tretja faza blokadnih operacij 15. divizije od 20. do 31. decembra 1943 je znamenita iz dveh razlogov. Prvi je nenaden pojav velike sovražne enote na poti iz Kočevja proti Novemu mestu; to je bil polk, ki je potoval po doslej za okupatorja neznanih smereh in ki je v svoji veliki moči nosil grožnjo blokadnim enotam okoli Novega mesta. Drugi razlog pa je ta, da se je v zavesti najvišjih štabov partizanske vojske s pojavom sovražnega polka spet prebudila bojazen o ponovni veliki nemški ofenzivi. (Ambrožič, 1983: 179)

Po 12. decembru se je zbistrila vojaška situacija pri Kočevju. Postalo je jasno, da se je v Ribniški dolini pojavila velika nemška enota iz sestave 162. grenadirske divizije (Turkestarske), ki je iz Rakeka, preko Sodražice prodrla v Kočevje. To je bil 314. grenadirski polk, ki je rešil kočevsko posadko pred uničenjem in zasedel pomembnejše kraje v Ribniški dolini ter s postojankami vzpostavil povezavo med Rakekom⁷³ in Kočevjem.

⁷² Po mnenju štaba Gubčeve brigade je bila akcija novomeške posadke organizirana z namenom ropanja in zbiranja hrane. (glej Zbornik VI-9-92:213)

⁷³ Ambrožič je mnenja, da je 314. grenadirski polk "...vzpostavil trdno povezavo med Škofljico in Kočevjem." (Ambrožič, 1983: 179), vendar pa štab VII. korpusa v svojem poročilu pravi: "Trenutno se na našem območju nahajajo močnejša oporišča v Kočevju in Novem mestu, poleg teh pa še manjše posadke vzdolž komunikacije Rakek, Sodražica, Kočevje." (Zbornik VI-9-132: 300), res pa je tudi, da so Nemci ponovno postavili posadko v Velikih Laščah (glej Zbornik VI-10-6: 17), vendar je do tega

Glavni štab je menil, da so se ponovno oblikovale razmere, ki zahtevajo veliko previdnost pri načrtovanju in izvajanju operacij. Vnovič se je pojavil strah pred ponovitvijo velike nemške ofenzive. Na bojišču pa so se razmere 21. decembra 1943 nepričakovano spremenile. Ugibanja o ponovljeni veliki nemški ofenzivi je presekala 314. grenadirski polk 162. grenadirske divizije. Iz Kočevja je namreč 21. decembra že v zgodnjih jutranjih urah prodril do Jame pri Dvoru. Nemški polk je imel v sestavi svojih enot okoli 2000 mož z 200 motornimi vozili. Poveljniški kader je bil po večini nemški, moštvo pa sestavljeno iz ujetnikov sovjetske armade, ki pa niso kazali nikakršne želje za boje. Partizanskim obveščevalcem je uspelo izvedeti, da je "...cilj sovražnika priti do Novega mesta in naprej proti Sevnici." (Zbornik VI-9-102: 235), zato je štab VII. korpusa nemudoma začel akcijo za uničenje nemške kolone v dolini Krke. Toda partizanske brigade so le posamič in zelo neusklajeno napadale 314. polk, zato je bil tudi učinek teh napadov medel. Predhodnici nemške kolone sta tako že 24. decembra prišli v Novo mesto in Trebnje, medtem ko je glavnina prihajala postopoma vse do 25. decembra 1943 popoldne. Bržkone tudi nemške izgube niso bile kdove kako velike. (Zbornik VI-9-102: 235; VI-9-104: 239, 240; VI-9-116: 265; VI-9-119: 272, 273; VI-9-121: 277; VI-9-128: 292-294; VI-9-136: 308, 309; VI-10-19: 43; Ambrožič, 1972: 487; Ambrožič, 1976: 164-169; Ambrožič, 1983: 179-182; AS 1858, šk 188)

Poveljstvo novomeške posadke je, razumljivo, izkoristilo prisotnost 314. grenadirskega polka v Novem mestu. "Nemški namen je bil, s pomočjo polka turkeštanske divizije razbiti blokado mesta, saj doslej z razpoložljivimi enotami tega ni bilo mogoče storiti." (Ambrožič, 1972: 488).

Štabu XV. divizije 25. decembra, ko se je del 314. grenadirskega polka vsidral v Novem mestu, ni bilo znano, kaj namerava nemški polk početi v mestu. Zato je izdal ukaze v skladu s svojo oceno, da namerava nemška kolona oditi proti vzhodu v smeri Kostanjevice ali pa Škocjana. Brigade na blokadi so tako prejele ukaze, naj preprečijo Nemcem umikanje v omenjeni smeri. (Ambrožič, 1972: 488; Ambrožič, 1976: 169, 170; Ambrožič, 1983: 183; AS 1858, šk 188)

Dne 27. decembra 1943 ob 8. uri zjutraj so Nemci začeli obstreljevati Gubčevo brigado in enote artilerije s topovi ter težkimi minometi. Ob 10. uri je nastopila pehota in se usmerila v notranjost osvobojenega ozemlja proti Uršnim

verjetno prišlo kasneje. Manjše posadke med Rakekom in Kočevjem so Nemci kmalu po akciji 314. grenadirskega polka izpraznili. (glej Zbornik VI-10-13: 33)

selom. Smer nemškega prodiranja je nakazovala nevarnost za Belo krajino. Partizanske enote na blokadi so se nasprotniku močno upirale. Ker so Nemci prodirali samo s pehoto, niso uspeli prebiti partizanske blokade, zato so se popoldne umaknili nazaj v Novo mesto. Tega dne so Nemci, ravno tako ob 10. uri, napadli tudi položaje XII. brigade na levi strani Krke, kar vsekakor kaže na premišljeno in dobro načrtovano akcijo. (Zbornik VI-9-137: 310, 311; VI-9-139: 314, 315; VI-9-144: 323, 324; AS 1845, šk. 189/II)

Naslednjega dne, 28. decembra 1943, Nemci v Novem mestu niso ofenzivno delovali, vseeno pa je prihajalo do posameznih prask. Povsem drugače je bilo pri Kostanjevici, kjer so Nemci že zjutraj začeli napadati IV. bataljon Gubčeve brigade, ki je bil zadolžen za blokado tega mesta. Napadalci so se zvečer brez uspeha umaknili. (Zbornik VI-9-146: 327; VI-9-147: 328)

29. decembra so Nemci napadli Gubčevo brigado, ki so jo pred tem močno obstreljevali z artilerijo in minometi. Partizani so napad po hudem boju zaustavili in nasprotnika zavrnili v mesto. (Zbornik VI-9-155: 359; VI-10-15: 37)

Naslednjega dne so nemške enote z vso močjo udarile v smeri proti Dolenjskim Toplicam. Tudi tokrat so pred napadom izvedli močno artilerijsko pripravo. Po težkih bojih, ki jih je ovirala gosta megla, da so nekatere partizanske čete doživele presenečenje, so Nemci zasedli Uršna sela, od tam pa nadaljevali prodor proti Dolenjskim Toplicam. Druga nemška enota je napredovala ob Krki navzgor in zasedla Vavto vas. Inženirci so usposobili cesto, nakar je skupina z oklepniki na čelu med boji prodrla do Dolenjskih Toplic.⁷⁴ (Zbornik VI-10-4: 11, 12; VI-10-15: 38; Ambrožič, 1972: 492-494; Ambrožič, 1983: 184; Lah, 1975: 74)

Tako so Nemci z delom 314. grenadirskega polka in četami novomeške posadke prodrli na osvobojeno ozemlje, kar je izzvalo močno reakcijo partizanskih poveljstev. Glavni štab, nezadovoljen z enotami XV. divizije, ki so dopustile takšen razvoj dogajanj, je nemudoma začel ukrepati. Zbirati je začel enote XIV. divizije, da bi z njimi izvedel odločilen napad na Nemce v Dolenjskih Toplicah. Gubčeva brigada in enote na blokadi Novega mesta so dobile nalogo, naj še naprej blokirajo mesto,

⁷⁴ Ambrožič trdi, da so Nemci med celotno akcijo s pomočjo domobranskih obveščevalcev na zasedenem območju lovili in pobijali partizanske aktiviste, za kar pa v Grgičevi knjigi Zločini okupatorjevih sodelavcev nisem našel potrditve (glej Grgič, Silvo (1997): Zločini okupatorjevih sodelavcev (Monografija v treh knjigah), 2. knjiga: Umorjeni aktivisti in simpatizerji Osvobodilne fronte ter drugi Slovenci. Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije. (Knjižnica NOV in POS 89), Ljubljana)

Nemce v Dolenjskih Toplicah pa naj napadejo s severa. (Zbornik VI-9-154: 357; VI-9-157: 363, 364; Ambrožič, 1972: 494, 495; Ambrožič, 1983: 184)

Do odločilnega napada partizanskih enot na Dolenjske Toplice ni prišlo, kajti Nemci so se že 31. decembra 1943 vrnili v Novo mesto. Od tod je 314. grenadirski polk skozi Kronovo in Trebnje odpotoval na nemško zasedbeno ozemlje in v obsavska mesta. (Zbornik VI-10-8: 23; VI-10-15: 39; VI-10-19: 43; Ambrožič, 1972: 496; Ambrožič, 1983: 184)

8.4 ČETRТА FAZA BLOKADE NOVEGA MESTA

"Četrta faza bojev na blokadi Novega mesta od 1. januarja do 3. februarja 1944 je bila značilna po razdelitvi 15. divizije v dve bojni skupini. Ena, približno polovica divizije, je ostala na blokadi, druga pa je odšla v Ribniško dolino." (Ambrožič, 1983: 186). Pred Novim mestom so tako ostale Gubčeva in XII. brigada, en bataljon Cankarjeve ter del artilerije XV. divizije.⁷⁵

Blokado so partizani ponovno vzpostavili že 1. januarja 1944 v obliki, kot je bila pred nemškim vpadom v Dolenjske Toplice. Oba artilerijska divizionna so pomaknili nekoliko nazaj⁷⁶ proti Uršnim selom, njun sektor pa je prevzel v obrambo I. bataljon Cankarjeve brigade. To je pomenilo, da je blokada imela dve obrambni črti. V prvi je bila Gubčeva brigada s I. bataljonom Cankarjeve, v drugi pa oba divizionna artilerije. Slednja je bila torej rezervna. (Zbornik VI-10-13: 32; Ambrožič, 1983: 186, 187; Lah, 1975: 88, 89)

Na levem bregu Krke je bila XII. brigada slabotnejša od Gubčeve in na blokadi se je borila sama, je pa bila deležna okrepitve s težkim orožjem. Pomaknila se je nekoliko nazaj, k cesti proti Krškemu pa je pošiljala manjše patrolje ali čete. Brigada ni mogla zaustaviti prometa na komunikaciji ob Krki in tudi vdorom močnejših nasprotnikovih čet proti Trebnjemu se ni mogla uspešno zoperstavljati, toda vsaj ovirala je premike nemških kolon. (Zbornik VI-10-13: 33; VI-10-89: 182)

⁷⁵ Artilerijska divizionna sta se tačas na blokadi Novega mesta borila kot pehotni enoti. Topove in havbice sta poskrila (zakopala) ter postavljala zasede ali rušila komunikacije. (glej Lah, 1975: 84)

⁷⁶ I. bataljon Cankarjeve brigade se je postavil pred oba divizionna artilerije, da bi zaščutil izurjene partizanske topničarje, saj so ti med zadnjim nemškim prodorom 30. decembra 1943 pretrpeli občutne izgube. (glej Zbornik VI-10-13: 32; Lah, 1975: 74)

Po odhodu 314. grenadirskega polka iz novomeškega območja so se boji nekoliko polegli. Partizanski štabi so pripravljali ponoven napad na Kočevje, zato je del enot XV. divizije odšel, kot sem že omenil, v Ribniško dolino. Novomeška posadka je sicer vsak dan izvajala manjše izpade proti enotam na blokadi, katerih namen je bil rahljati blokadne položaje partizanov, izvidovanje in plenjenje hrane po okoliških vaseh. (Zbornik VI-10-13: 33; VI-10-19: 43; VI-10-27: 60; VI-10-43: 92; Ambrožič, 1972: 503, 504)

20. januarja so Nemci izpeljali zamenjavo svoje posadke v Novem mestu. Bataljon 19. SS policijskega polka je zamenjal 1. bataljon 14. SS policijskega polka. Med zamenjavo sta nemška policijska bataljona 20. in 21. januarja 1944 izvedla dve močnejši akciji na desni strani Krke. Tokrat so Nemci z domobranci udarili pod Gorjance iz Novega mesta in Kostanjevice hkrati, z namenom "dobiti pod svojo kontrolo komunikacijo Novo mesto-Kostanjevica na desni strani Krke." (Zbornik VI-10-131: 286). V noči na 22. januar so nekatere nemške enote ostale na terenu in se niso vračale v mesto, nekatere pa so partizani ponoči pregnali.⁷⁷ Naslednjega dne so Nemci postavili v Brusnicah in Velikem Slatniku začasni postojanki. Boji pod Gorjanci so trajali do 25. januarja 1944, ko so se Nemci vrnili v mesto, ne da bi dosegli kak pomembnejši uspeh. (Zbornik VI-10-127: 275; VI-10-135: 294, 295; VI-10-140: 303, 304; VI-10-141: 307; VI-10-233: 519; Ambrožič, 1972: 507-510; Ambrožič, 1983: 188; Lah, 1975: 89)

8.5 NADALJEVANJE BLOKADE

V štabu VII. korpusa je bila 21. januarja 1944 konferenca, na kateri so razpravljali o blokadi Novega mesta. Štab korpusa je bil mnenja, da je pred Novim mestom potrebno napraviti zamenjavo enot, da bi se ognili "za borbene moralo edinic škodljivim posledicam dejstva, da so posamezne edinice (...) kar cele 4 mesece na enem in istem mestu." (Zbornik VI-10-131: 284). Ideja poveljstva VII. korpusa za zamenjavo je bila taka, da je treba XII. brigado poslati na sektor Ribnica-Kočevje, na njeno mesto pa postaviti Gubčevo brigado, ki bi sicer na levem bregu Krke

⁷⁷ Partizani so v noči iz 21. na 22. januar 1944 napadli Nemce, ki so se nastanili v Šentjernejju in jih pregnali v Kostanjevico. (glej zbornik VI-10-140: 303)

nadaljevala blokado, vendar v spremenjenih razmerah. Cankarjeva brigada bi zamenjala Gubčevo na desnem bregu Krke. (Zbornik VI-10-131: 284)

Zamenjava Gubčeve brigade s Cankarjevo je bila končana 3. februarja 1944. Cankarjeva brigada je torej tega dne začela akcijo blokiranja Novega mesta na desni strani Krke. Istega dne se je tudi Gubčeva brigada zbrala na Gorjancih in se začela premeščati na novo operacijsko območje. Do 5. februarja je zasedla odrejene ji položaje na področju od Kuzarjevega kala do Trebelnega. Naloga Gubčeve brigade je bila prekiniti ves utrjeni sistem, ki je vzdolž Krke v smeri proti Krškemu varoval glavno oskrbovalno pot novomeški posadki. Postopoma bi morala uničevati postojanke, onemogočiti premike po cesti, hkrati pa zavarovati tudi smer iz Novega mesta proti Trebnjemu. (Zbornik VI-11-18: 67; VI-11-29: 88; VI-11-30: 89; AS 1845, šk. 189/I: Kronika štaba GB od 3. februarja 1944 naprej).

Vendar pa so tudi Nemci imeli načrte o tem, kako bodo najlažje ubranili Novo mesto. Doslej se je nemško poveljstvo zadovoljevalo s tem, da je utrdilo tiste kraje na oskrbovalni komunikaciji, kot so Ločna, Mačkovec, Lešnica, Otočec, Kronovo in Bela cerkev, ki so bili po svoji legi najbolj primerni za obrambo. Tako so vzdolž ceste med Novim mestom pa do meje, večinoma v vaseh, vzpostavili niz utrjenih točk. Zgradili so bunkerje in izkopali strelske jarke. Vso utrjeno področje ob magistrali je bilo tesno povezano z Novim mestom in je zato pomenilo organski del obrambnega sistema mesta.

Nemška obrambna prizadevanja na levem bregu Krke so imela namen: "Še bolj utrditi oskrbovalno pot ob levem bregu Krke in jo obdržati (...) Druga naloga je bila s prodori proti Trebnjemu dobiti v oblast tudi dve najpomembnejši komunikaciji: cesto in progo Novo mesto-Ljubljana. Tretja naloga pa je bila, z neprestanimi napadi na položaje severno od mesta razrahljati severno blokado in odriniti partizane." (Ambrožič, 1972: 554).

Komaj se je Gubčeva brigada pojavila severozahodno od Novega mesta, so Nemci nemudoma ukrepali. Že 7. februarja so udarili v smeri proti Trški gori in po hudih bojih zavzeli cerkev, ki so jo takoj močno utrdili, okoli nje pa postavili več bunkerjev. Obramba je slonela na zamisli, da mora posadka vzdržati nočni napad, nato pa bo sledila odločna intervencija iz Novega mesta.

Sedaj je postalo jasno, da nameravajo Nemci ostati na Trški gori in jo braniti z vso silo. Z osvojitvijo Trške gore jim je bilo zavarovanje oskrbovalne magistrale

skoraj popolnoma zagotovljeno.⁷⁸ Poleg tega so si ustvarili oporišče za vpade na osvobojeno ozemlje Trebelnega in možnosti, da bi postopoma popolnoma osvojili tudi komunikacijo proti Trebnjemu.

Ker štab XV. divizije tega ni hotel dopustiti, je Gubčevi brigadi ukazal, naj Trško goro ponovno osvoji. Tako je ta od 12. februarja do 11. marca 1944 izvedla serijo štirih napadov na utrjeno cerkev, ki pa, kljub velikim izgubam, niso uspeli. (Ambrožič, 1972: 549, 553-558, 585-588, 592-596; Ambrožič, 1983: 230-234; Zbornik VI-11-33: 96; VI-11-37: 101; VI-11-57: 151; VI-11-58: 153, 154; VI-12-12: 65-69; VI-12-21: 92; VI-12-25: 98-103; VI-12-27: 108-110; VI-12-35: 147-149; VI-12-42: 167; AS 1845, šk. 189/III)

Na drugi strani Krke so se vse do 19. februarja vrstili na blokadnih položajih Cankarjeve brigade boji izvidniške narave, ki niso imeli posebne ostrine.⁷⁹ Do tega dne so si Nemci, dobro ogledali sistem blokade, ki ga je vzpostavila Cankarjeva brigada. Začeli so s serijo nenadnih izpadov, s katerimi so želeli razbiti partizansko blokado. Ti napadi so bili vedno zelo dobro pripravljene, zato je nemškim enotam uspevalo prodirati tudi do 6 km na osvobojeno ozemlje za hrbet partizanskim zasedam v blokadi. Nemški vojaki so nosili bele maskirne obleke, ki so se dobro ujemale s snegom pokrito pokrajino, vedno pa so se po akciji umaknili nazaj v mesto. (Zbornik VI-11-70: 179; VI-11-77: 191, 192; VI-11-79: 196-198; VI-11-148: 409; VI-11-148: 409-411; VI-12-6: 37-41; VI-12-12: 65-69; VI-12-21: 92; VI-12-25: 98-103; Lah, 1975: 91-94)

Cankarjeva brigada se ni zavedala, kako nevarne so lahko takšne nemške akcije, še posebej, ker so njeni bataljoni dolgo ostajali na istem mestu. Tako se je njen IV. bataljon zadrževal na Javorovici že od samega prihoda brigade na blokadne položaje. Njegova naloga je bila predvsem blokada Kostanjevice. Preprečeval naj bi združeno delovanje novomeške in kostanjeviške posadke.

V noči na 16. marec so se Nemci, ob pomoči slovenskih domobrancev, povzpeli na Gorjance in do jutra obkolili še speče partizane IV. bataljona Cankarjeve brigade. Ko se je zdanilo, so nemške čete iz doline napadle Javorovico. Presenečeni

⁷⁸ Da bi Nemci utegnili zasesti Trško goro, z namenom odriniti partizanske sile od ceste Novo mesto-Bela cerkev, je štab XV. divizije predvideval že 26. decembra 1943, ko se je v Novem mestu nahajal polk Turkestanske divizije. (AS 1858, šk. 188)

⁷⁹ Več teh izpadov je bilo povezanih z nabavo dobrin, predvsem drv in z zavarovanjem gradnje novega bunkerja na obrobju Novega mesta. Pomanjkanje kuriva v Novem mestu je bilo namreč tačas tako hudo, da se je dogajalo, da so vojaki podirali barake in jih uporabljali kot kurivo. (glej AS 1877, šk. 42/I; Zbornik VI-11-148: 410; VI-12-155: 561-568)

partizanski bataljon se je hotel v globokem snegu umakniti iz vasi, vendar je pri tem naletel na dobro postavljene nemške zasede. Rezultat boja je bil takšen, da je od 133 borcev, kolikor jih je tedaj bilo na Javorovici, padlo 107 partizanov, ostali so se rešili, vendar je bilo 8 ranjenih. (Ambrožič, 1972: 610; Ambrožič, 1983: 226; Zbornik VI-12-80: 293-295)

Okoli Novega mesta so se po Javorovici vrstili močni nemški napadi na položaje branilcev. Nemci so bili dobro obveščeni o partizanskih položajih, njihove akcije pa vedno skrbno zasnovane. Upoštevali so terenske ter vremenske razmere in v načrte vnašali manevriranje, kar naj bi pripeljalo do presenečenja in obkolitve. (Zbornik VI-12-67: 235, 236; Zbornik VI-12-89: 339-341)

3. aprila se je Cankarjevi brigadi na blokadi Novega mesta pridružila XV. brigada. Cankarjeva je prevzela blokado na jugozahodnem delu mesta, medtem ko je XV. brigada zasedla blokadne položaje jugovzhodno do Kostanjevice. Takšna razporeditev brigad pa je ostala le do 13. aprila, ko je Cankarjeva dobila nove naloge in zapustila blokado Novega mesta. (Ambrožič, 1975: 511; Zbornik VI-12-123: 450)

Na drugi strani Krke je Gubčeva brigada ostala na položajih nad oskrbovalno magistralo, z manjšimi prekinitvami, ko se je udeleževala posameznih akcij, do 18. aprila 1944. Pred Novim mestom je pustila svoj III. bataljon, ki je z Dolenjskim odredom nadaljeval blokadne akcije. (Zbornik VI-12-87: 332, 334; Zbornik VI-12-123: 449; VI-13-12: 55-57)

V aprilu 1944 so partizani sklenili občutno zmanjšati število blokadnih enot. Vse, razen najbolj potrebnih za ohranjanje nadzora nad mestno okolico, so umaknili ter jih začeli aktivno uporabljati drugje, v glavnem za različne napadalne akcije. Boji okoli Novega mesta so se zelo umirili. Partizanske enote, ki so ostale na blokadnih položajih, pa so se še bolj posvetile obrambi, predvsem smeri proti Beli krajini.

8.6 ZNAČILNOSTI OBDOBJA BLOKADE

Takoj naj poudarim, da popolne blokade Novega mesta partizanom po ponesrečenem napadu na mesto ni več uspelo vzpostaviti. Še posebej to velja za levi

breg Krke, kjer bi bilo namesto o blokadi primerneje govoriti zgolj o oviranju nasprotnika.⁸⁰

Po neuspelem napadu na Novo mesto so se torej partizanski štabi odločili blokirati mesto. Sprva so menili, da bi se ob ugodnem razvoju dogodkov, utegnile ponovno oblikovati razmere primerne za napad na mesto. Ker se to ni zgodilo, obrambna sposobnost Novega mesta pa se je zelo okrepila, je partizansko poveljstvo ukazalo enotam, naj mesto čim bolj blokirajo. Predvsem so želeli preprečiti vdore nasprotnika v smeri proti osvobojeni Beli krajini.

Vzpostavitev blokade Novega mesta pa je praktično pomenila, da so partizanske enote prešle v defenzivo.⁸¹ Okoli mesta so partizani postavljali zasede, ovirali gibanje nasprotnika in poskušali preprečevati vdore na osvobojeno ozemlje, kar je sicer pomenilo določeno stopnjo aktivnosti, ki pa je bila izrazito obrambno naravnana. To pa se nikakor ni skladalo z značilnostmi partizanskega vojskovanja⁸², kar je opazil tudi vrhovni štab in v pismu glavnemu štabu Slovenije opozoril na škodljivost blokade Novega mesta:

Trenutna taktika: Intenzivno ofenzivno delovanje vseh enot na čim večjih operativnih področjih, s poudarkom ogroziti sovražnikove komunikacije...Na ta način boste prikovali Nemce vzdolž komunikacij in najboljše ohranili tisto malo osvobojenega ozemlja, ki za vas ne igra pomembno vlogo.

Blokada posameznih mest, kot na primer Novega mesta je nekoristna stvar in škodljiva za našo taktiko in naše enote. (AS 1851, šk. 12/II, Glavni štab NOV in PO Slovenije)

⁸⁰ Dosti podobna situacija se je, sicer nekoliko kasneje, oblikovala okoli Idrije. V direktivah štaba IX. korpusa podrejenim enotam za blokado Idrije lahko vidimo, kako so si partizanska poveljstva predstavljala blokado mesta: "Pod blokado ne smemo razumeti popolno zaporo Idrije, ker bi za to rabili ogromne sile, ki jih potem ne bi mogli uporabljati na drugih sektorjih, pač pa razumemo podblokado, stalno napadanje Idrije, uničevanje transportnih kolon, uničevanje izpadnih oddelkov..." (Zbornik VI-12-92: 348).

⁸¹ Takšno taktiko navajajo tudi navodila štaba VII. korpusa o učinkovitih ukrepih proti novi nemški taktiki, v katerih kritizira partizanske brigade, ki naj bi, po kapitulaciji Italije, med drugim vse bolj prehajale na pozicijski in linijski način vojskovanja ter se vezale na določena območja in sektorje. To naj bi bil tipičen primer defenzivnega vojskovanja iz prve svetovne vojne. Partizanska vojska se nikakor ne sme bojevati defenzivno, prav tako pa se ne sme vezati na določene sektorje (glej Zbornik VI-12-74: 260, 261), poročilo štaba VII. korpusa 17. 4. 1944 pa navaja: "Ponavljamo, da je pomemben in najpomembnejši problem, da se naše enote osvobodijo pasivnosti, neinicijative, nebudnosti in da pod enotnim vodstvom prično manevrirati." (Zbornik VI-13-3: 15)

⁸² Značilnosti partizanske taktike: delovanje v zaledju sicer močnejšega nasprotnika, na širokem področju, majhne enote, izogibanje frontalnim bojem, nočne akcije, zasede, izkoriščanje poznavanja zemljišča (presenečenja), podpora prebivalstva, vztrajnost in hitri premiki. (Leksikon CZ, 1984: 712 →partizan)

Partizani so se torej okoli Novega mesta umaknili v defenzivo, iniciativa je bila vedno bolj v rokah novomeške posadke. Nemci so vedeli, da so v Novem mestu varni pred partizanskimi napadi, prav tako so poznali njihovo taktiko zased in napadov na oskrbovalne kolone, zato so vedeli, kaj storiti in kako se proti temu zavarovati. Tako so z nenehnimi napadi na položaje partizanov med slednje vnašali nemir in jim povzročali precejšnje izgube in preglavice. XV. divizija je bila taktična enota VII. korpusa, pa vendar je bila na začetku blokade v celoti, kasneje pa vedno vsaj polovica, prikovana na novomeško »obzidje«. Vsaj dve brigadi sta imeli venomer nalogo blokirati mesto. To je pomenilo, da je mesto, v katerem se je nahajalo 1200 mož nemško-domobranske posadke nenehno obdajalo vsaj okoli 1700 partizanov.⁸³ Za Nemce je to nedvomno pomenilo velik uspeh, saj so držali partizane prikovane na obrobje Novega mesta, kar je zelo olajšalo njihovo uničevanje, poleg tega jim partizanske blokadne enote niso povzročale težav drugje, saj so le ždele v zasedah okoli mesta. Tudi napadalna taktika novomeške posadke je bila izredno učinkovita. Partizanske enote na blokadi Novega mesta so namreč pokrivale izredno veliko območje in so poleg blokade opravljale še vrsto drugih nalog. Okoli mesta so imeli postavljene zasede, medtem ko so bili bataljoni pomaknjeni nekoliko nazaj. Če so zaznali sunek iz mesta, so imeli nalogo združeno intervenirati. Zamisel je bila dobra, saj je predvidevala elastično obrambo, s tem pa maksimalno izkoriščenost in predvsem učinkovitost razpoložljivih enot. Pešala je izvedba. Partizanski bataljoni so bili preveč oddaljeni drug od drugega, da bi mogli združeno in predvsem pravočasno intervenirati, pa tudi zveze med njimi, povečini kurirske, so bile slabe.

Novomeška posadka je najprej poizkušala okoli Novega mesta postavljati manjše postojanke, ki bi še bolj okrepile obrambo mesta in verjetno kasneje postale tudi izhodišča za nadaljna osvajanja. Vendar pa so bile takšne postojanke, dasiravno so imele močno zaledje v Novem mestu, vseeno preveč izpostavljene partizanskim napadom. Novomeška posadka bi morala veliko energije posvečati obrambi takšnih postojank in pobuda bi prešla v roke partizanov. Nemci so zato ubrali drugačno taktiko. Začeli so s serijo nenadnih napadov na ozkem območju, kjer so z večjimi silami, ob močni tankovski in artilerijski podpori, poizkušali z globokimi in hitrimi prodori obkoliti partizane in jih uničiti. Vendar pa so bile to vseeno le omejene akcije,

⁸³ Število sem dobil tako, da sem številčno stanje brigad in artilerije z dne 11. 11. 1943 delil z dve. Temu naj še dodam, da Ambrožič trdi, da "...je stalo v blokadnih položajih na desnem bregu Krke kakih 1200 partizanov." (Ambrožič, 1972: 513)

saj so se Nemci vsakokrat vračali v Novo mesto. Imeli so premalo enot, da bi uspehe lahko popolnoma izkoristili in obdržali osvojeno ozemlje. Partizani so se ob takšnih akcijah novomeške posadke največkrat z velikimi izgubami umaknili, pri tem pa poizkušali čim bolj ovirati napredovanje nasprotnika.

Omeniti pa je potrebno tudi, da so nemške sile, kot odgovor na partizansko protiofenzivo pokazale, da so še vedno vsaj formalni gospodar Ljubljanske pokrajine. Pohod 314. polka »Turkestanske« divizije preko Kočevja v Novo mesto je bil zgovoren dokaz, da nemške enote, tudi če bi partizanom vendarle uspelo osvojiti Novo mesto ali Kočevje, ne bi mirovale in bi verjetno v zelo kratkem času obe mesti znova zasedle.

9. ZAKLJUČEK

O velikem pomenu Novega mesta pričajo ogromni napor, ki so jih strani vpletene v spopad vlagale za njegov nadzor. Boji okoli Novega mesta so trajali že odkar so ga 21. oktobra 1943 v veliki ofenzivi nemške sile zasedle. Ti boji so se nato stopnjevali in dosegli vrhunec med 12. in 16. novembrom, ko so enote NOV in POS poizkušale znova osvojiti mesto. Ker se je napad izjalovil, so se partizani odločili mesto blokirati, blokada pa se je razvila v dolgotrajno obrambno operacijo, ki je trajala do konca vojne.

Ugotovimo lahko, da je šlo pri vprašanju nadzora nad Novim mestom za prepletanje treh različnih interesov, in sicer nemških, domobranskih (belogardističnih) in partizanskih.

Nemci so želeli neovirano uporabljati izredno pomembne prometne komunikacije, predvsem velja to za železnico Trst – Ljubljana - Zidani most - Zagreb. Zelo nazorno nam to prikazuje sledeče poročilo:

Navedene komunikacije Nemci vztrajno branijo in vse poškodbe na njih popravljajo z največjo naglico. Trudijo se držati naše sile čim dalje od teh komunikacij in sta za to njihovo prizadevanje najbolj tipični postojanki v Novem mestu in zlasti v Kočevju, ki vežeta okrog sebe znatne naše sile. Ko njihove stalne posadke ob progah in cestah ne zadostujejo za odbijanje napadov naših edinic, pridejo na pomoč nemške edince iz severne Italije in Furlanije z motorizacijo⁸⁴ (...) Za ceno vezanja naših sil na ti dve postojanki so Nemci pripravljani žrtvovati večino posadke v njih, ker so s tem vezanjem naših sil razbremenjene komunikacije Trst, Ljubljana, Zidani most in Zagreb.
(Zbornik VI-10-106: 218, 219)

V ta namen so Nemci novomeško postojanko dodobra utrdili, številčno moč posadke dvignili na 1200 mož in jo okrepili s težkim topništvom in tanki.⁸⁵ (Zbornik VI-10-106: 218; VI-12-88: 335; VI-11-148: 408)

Kljub temu, da so Nemci veliko partizanskih sil vezali okoli Novega mesta in Kočevja, napadov na pomembne prometne komunikacije niso mogli v celoti

⁸⁴ Mišljen je vdor 162. »Turkestanske« divizije na osvobojeno ozemlje, konec decembra 1943. »Turkestanska« divizija je imela svoj sedež v Vidmu (Udine) v Italiji. (glej Zbornik VI-10-106: 220)

⁸⁵ Med desetimi tanki, ki so se takrat nahajali v Novem mestu, je bilo tudi nekaj tankov metalcev plamena. To je specialno orožje namenjeno bližinskemu boju, proti nasprotniku, ki nima ustreznih protioklepnih sredstev. (glej Zbornik VI-12-155: 561)

preprečiti, se je pa število takšnih partizanskih napadov močno zmanjšalo. V tistem času je Nemcem, zaradi izgub na velikih svetovnih bojiščih, že zelo primanjkovalo vojaštva⁸⁶, zato bi si novo veliko ofenzivo, ki bi pometla z narodnoosvobodilnim gibanjem, le stežka privoščili. Tako jim ni preostalo drugega, kot da okoli močnih postojank vežejo čim večje partizanske enote. S tem pa so Nemci dosegli še dve stvari. Ker so vedeli, kje se močne partizanske enote nahajajo, je to pomenilo veliko prednost pri nenadnih napadih na slednje. Poleg tega pa so tako držali partizane, ne le daleč stran od pomembnih prometnih komunikacij, ampak tudi od meja nemškega rajha. Nemci so se zavedali nerešenega slovenskega nacionalnega vprašanja, predvsem na Gorenjskem, Koroškem in Štajerskem, kjer se je razmah partizanstva šele začel. Vdori večjih enot NOV v te pokrajine in njihova močnejša povezava s tamkajšnjimi partizani bi močno zamajala nemško oblast v omenjenih pokrajinah.⁸⁷

Slovensko domobranstvo je, ob izdatni nemški vojaški pomoči, želelo predvsem razširiti svoj politični vpliv.⁸⁸ Politični vpliv pa je najlažje uspešno širiti na določenem območju le ob hkratnem fizičnem nadzoru. Po kapitulaciji Italije je tako imenovana »Slovenska narodna vojska« (bivša MVAC) izgubila dotedanjega zaveznika, sama pa nikakor ni bila kos partizanski vojski, ki jo je izrinila iz dobršnega dela Ljubljanske pokrajine in sama prevzela oblast. Velika nemška ofenziva naj bi enkrat za vselej opravila z nadležnimi partizani, nadzor nad celotno Ljubljansko pokrajino pa bi dobilo slovensko domobranstvo. Šlo je torej za politični nadzor, za nadzor nad pokrajino, njenim prebivalstvom in njenimi viri. Vendar pa velika nemška ofenziva ni obrodila zelenih sadov. Ko so se nemške enote umaknile, so se iz gozdov znova prikazali partizani. Domobranci, ki naj bi izvajali oblast, so se skupaj z Nemci umaknili v večje utrjene postojanke, predvsem Novo mesto in Kočevje. Ker nove velike nemške ofenzive, ki bi uničila narodnoosvobodilno gibanje in postavila domobrance na oblast, ni bilo pričakovati, so morali slovenski domobranci poizkusiti drugače. Novo mesto je tako postalo nekakšen otoček, jedro domobranskega vpliva,

⁸⁶ To je lepo razvidno iz povelja višjega vodje SS in policije, s katerim naj bi sprožili ukrepe za smotnejše izkoriščanje moštva in ki pravi: "1. Na podlagi firerjevega povelja moramo še bolj strniti naše sile, da bi lahko vse odvišne oficirje in može poslali na fronto. 2. Oskrbovalne oddelke in pratež je treba skrčiti na najmanjšo mero, straže je treba, kolikor je mogoče, strniti." (Zbornik VI-10-213: 474)

⁸⁷ Da so imeli Nemci v Novem mestu februarja 1944 več kot dovolj sil za obrambo dokazuje to, da so del sil celo poslali na pomoč šibkim nemškim varnostnim enotam na Spodnjem Štajerskem, ki se niso mogle uspešno zoperstaviti partizanskim napadom. Tja je namreč ravno takrat prispela XIV. divizija NOV in POS ter pričela z akcijami. (glej Zbornik VI-11-116: 298)

⁸⁸ Slovenski domobranci so v enem svojih dokumentov zapisali: "Domobranstvo naj se zaveda, da je najvišja oborožena slovenska oblast v deželi." (AS 1877, šk. 16/I: Naredba št. 11)

sredi ozemlja, ki so ga nadzorovale enote NOV in POS. Od tu naj bi domobranci, z nemško vojaško pomočjo, svoj vpliv postopno razširili⁸⁹, vzpostavili bi nove postojanke, in odrinili partizane. Novo mesto je postalo odskočna deska za domobranske vojaške pohode in širjenje njihovega političnega vpliva.

Nasproti nemškim in domobranskim silam so stale enote NOV in POS s svojimi interesi in načrti kako jih uresničiti. Novo mesto ima izredno ugodno geografsko lego, je križišče pomembnih prometnih poti in je takrat ležalo globoko v osvobojenem ozemlju. Morda je sprva partizanska poveljstva vodila le želja po ponovni vzpostavitvi stanja, kakršno je bilo pred veliko nemško ofenzivo, vendar pa je bilo mesto s svojo lego veliko pomembnejše za narodnoosvobodilno vojsko. Z osvojitvijo Novega mesta bi partizanskim borcem uspelo občutno povečati že osvobojeno ozemlje, ki bi zaradi ugodne lege in dobre infrastrukture partizanom nudilo odlično odskočno desko za ofenzivne akcije proti nemški meji oziroma preko nje. Poleg tega bi enote, ki so napadale in kasneje blokirale mesto, lahko prerazporedili in jih začeli uporabljati za druge naloge. Tudi pozitiven vpliv na moralo, neposredno po nemški ofenzivi, bi bil za partizane več kot dobrodošel.

Ker se napad na Novo mesto ni posrečil, so se partizanske enote nekoliko umaknile, poizkušale čim bolj blokirati mesto in čakale na ugoden trenutek, ko bi lahko napad ponovile. Vendar pa je partizanskim štabom kmalu postalo jasno, da se nasprotnik nikakor ne namerava odpovedati Novemu mestu. Partizansko poveljstvo se je zavedalo grožnje, ki jo je predstavljala novomeška postojanka za Belo krajino⁹⁰, zato je soglašalo s tem, da enote ostanejo na blokadnih položajih okoli mesta. Tako se je iz napada na Novo mesto razvila njegova blokada. Šlo je za edinstven in izjemen taktični prijem, ki se ni skladal z načeli partizanskega vojskovanja, se je pa takrat zdel nujen za obrambo osvobojene Bele krajine ter ohranitev političnega vpliva na območju Novega mesta.

⁸⁹ Poveljnik 3. bataljona slovenskih domobrancev v novomeškem okrožju, je dobil sledeče direktive: "V zvezi odredbe Šefa pokrajinske uprave števil. 12/1 od 13. t. m. bodo postavljeni v vseh domobrantskih edinicah propagandisti-vojaki-domobranci, ki bodo pod intelektualnim vodstvom Propagandnega odseka pokrajinske uprave in pod vodstvom Poveljstva slovenskih domobrancev vršili propagando najširšega obsega med domobranci samimi in utrjevali položaj slovenskega domobranstva kot vojaki povsod, kjer bodo prišli v stik s prebivalstvom." (AS 1877, šk. 41: števil. 2210). V ta namen so belogardistične (domobranske) patrolje po okoliških krajih raznašale lepake in časopise ter jih delile prebivalstvu. (glej Zbornik VI-10-21: 47)

⁹⁰ Ambrožič je mnenja, da: "Če bi partizanska vojska opustila blokado, bi se nemške in domobranske čete razlile po Dolenjski in vdrle v Belo krajino. Plenile bi prebivalstvo in iztrebljale somišljenike OF." (Ambrožič, 1983: 189). Isti avtor dodaja, da je slovensko domobranstvo "...pripravljalo in

Osvobojeno ozemlje, predvsem Bele krajine, je tačas predstavljalo strateško zaledje slovenskih partizanskih enot. Tu so se nahajale pomembne bolnišnice, partizanske delavnice ter nenazadnje Glavni štab NOV in POS. Zaradi nedvomno strateškega pomena obsežnega osvobojenega ozemlja na Dolenjskem in v Beli krajini, so se slovenski partizanski poveljniki strinjali, da ga je potrebno zaščititi pred vdori nasprotnika ali celo zasedbo. Zasedba oziroma nenehni vdori na to ozemlje, bi občutno oslabili narodnoosvobodilno gibanje v Sloveniji, morda bi povzročili celo njegov razkroj in posledično zaton. Če je torej slovenska partizanska oblast želela zagotoviti stabilno kontinuiteto oboroženega upora, je morala braniti osvobojeno ozemlje.

Drugi razlog, za blokado Novega mesta, pa je bila želja po ohranitvi političnega vpliva na novomeškem območju in zajezi rastoči vpliv Slovenskega domobranstva. V ta namen so partizanski borci prirejali številne mitinge za civilno prebivalstvo, na katerih so ob kulturnih in zabavnih točkah imeli tudi politične govore. Včasih so v cerkvah maševali partizanski duhovniki. Poleg tega so partizani izganjali v nemške postojanke »nepopravljive« domobranske družine, ki so imele svoje člane v teh postojankah in so jih oskrbovale z raznimi dobrinami, pa tudi obveščevalnimi podatki. Iz enakega razloga so partizani omejevali gibanje civilnega prebivalstva v nemške postojanke, ali pa ga celo popolnoma prepovedali. (AS 1877, šk. 41: Prošnja za podporo; Zbornik VI-9-72: 164)

Novo mesto je bilo torej izjemnega pomena za vsako od strani vpleteno v spopad. Čeprav se morda zdi, da so bili veliki zmagovalci Nemci, ki so tudi nedvomno imeli največjo korist od zasedbe mesta, pa so tudi oni morali pristati na določen kompromis. Velika nemška ofenziva namreč ni izbrisala narodnoosvobodilnega gibanja, ki je s svojimi akcijami še vedno zaposloval veliko nemških sil na slovenskem in jim povzročal prenekatero preglavice.⁹¹ Ravno tako so se morali slovenski domobranci sprijazniti s tem, da se ne bodo z lahkoto dokopali do oblasti v Ljubljanski pokrajini. Njihova nova naloga je bila počasno, a vztrajno širjenje domobranskega vpliva in izpodrinjanje partizanstva. Partizani pa so bili

izpopolnjevalo spiske tistih ljudi po vseh dolenjskih krajih in Beli krajini, ki bi jih bilo treba iztrebiti." (Ambrožič, 1972: 515)

⁹¹ Na resnost problema, ki so ga predstavljale enote NOV in POS za Nemce kaže tudi to, da so slednji partizanom ponudili celo pogovore o premirju. Ker so Nemci želeli partizane držati stran od pomembnih železnic in meje rajha, so od njih želeli zahtevati samo to, da se umaknejo na desni breg reke Krke. "V kompenzacijo za ta umik, bi dala nemška vojska N.O.V. prehrano, poslala

prisiljeni zanemariti načela partizanskega vojskovanja in z močnimi silami blokirati Novo mesto, če so želeli obvarovati Belo krajino in preprečiti širjenje domobranstva.

Ker so Nemci pričakovali, da jim po veliki ofenzivi partizani več ne bodo povzročali problemov, so na območju Dolenjske in Bele krajine pustili le manjše posadke. Ko je ofenziva minila in so se razkropljene partizanske enote zbrale, so začele ogrožati maloštevilne posadke. Takšne postojanke same ne bi mogle kljubovati partizanskim napadom, zato se je moštvo iz njih umaknilo v večje in bolj utrjene, predvsem Novo mesto in Kočevje. Novomeška posadka se je na ta način seveda okrepila. Poleg tega so Nemci in domobranci, spričo pričakovanega napada na Novo mesto, izpraznili postojanki v Trebnjem in Žužemberku, njuno moštvo pa kot okrepitev poslali v Novo mesto. Nemci so torej načrtno krepili obrambno sposobnost Novega mesta. Verjetno so opazili premike večjih partizanskih enot okoli mesta in ni jim bilo težko zaključiti, da se pripravljajo na napad. Mesto so namreč nameravali obdržati v svojih rokah, zakaj, sem že navedel.

Štaba VII. korpusa in XV. divizije sta že od samega začetka, torej od priprav na napad, storila vrsto napak. Verjetno največja napaka je bila veliko podcenjevanje nasprotnika. Odgovorni partizanski poveljniki so tako podcenjevali bojno vrednost novomeške posadke, da se sploh niso zmenili za poročila o prihodu okrepitev v Novo mesto. Poleg tega so prekršili vsa navodila glavnega štaba, ki jih je le ta zapisal v odredbi za akcijo v dolini reke Krke 10. novembra 1943. Naj jih ponovim: glavni štab je opozoril štab VII. korpusa, naj z akcijo pohiti, dokler nasprotnik še ni pripravljen, naj zbere dovolj močne enote, naj pravilno in v čim večji meri uporabi težko orožje, naj sovražnika preseneti, naj se dobro zavaruje pred sovražnikovimi okrepitvami in njegovimi tankovskimi enotami ter naj se ne loteva nalog, ki jih borci ne bi bili sposobni izpolniti. (Zbornik VI-8-87: 173) Niti eno od omenjenih navodil ni bilo v celoti izpolnjeno. Partizanom se je zalomilo tudi pri zagotavljanju zvez med enotami, prišlo je celo do dvojnosti poveljevanja. Edino kar so partizani izvedli pravilno, je bilo to, da so napadli ponoči.⁹² Nočni napadi pa so bili pri partizanih ustaljena praksa,

„domobrance” na rusko fronto ter preusmerila politiko v Ljubljanski provinci.” (AS 1845, šk. 190: Poročilo obveščevalnega centra XII. brigade štabu XII. brigade)

⁹² "V narodnoosvobodilni vojni v Jugoslaviji so bila nočna bojna delovanja reden pojav in ena od osnovnih karakteristik taktike vojskovanja NOV in POJ. Že v prvih direktivah vrhovnega komandanta štabom in enotam NOV je nakazana potreba po nočnih akcijah, da bi se tako paralizirala številčna, posebno pa materialno-tehnična premoč sovražnika, doseglo večje presenečenje in z manjšimi žrtvami izpolnile bojne naloge. To je imelo poseben pomen tudi v napadih na naseljena mesta..." Nočni napadi na naseljena mesta so se najpogosteje "...končali pred svitom, da bi se tako izognili intervenciji

zato so bili branilci tudi ponoči v pripravljenosti in partizanski štabi so to vedeli, ne pa tudi upoštevali.

Zaradi takšne množice napak, kot so jih storili partizanski poveljniki, je bilo upanje na uspeh praktično izničeno. K temu je pripomoglo tudi dejstvo, da so bili branilci na napad dobro pripravljeni, poleg tega pa so imeli tudi tanke, ki so pomenili veliko tehnično in psihološko prednost. Poleg tega ne smemo pozabiti, da "se vsaka, tudi najmanjša obkoljena enota, lahko obdrži v borbi tudi s trikrat močnejšim sovražnikom, ga veže nase in mu ne dopusti nikakršnega manevra s temi enotami. V ugodnem trenutku pa se lahko, bodisi samostojno, bodisi v sodelovanju z nekimi drugimi enotami, prebije iz obroča." (Priručnik rezervnog oficira, 1955: 342). Povedano je samo še en dokaz o brezupnosti partizanskega napada na Novo mesto.

Partizansko vojskovanje je bilo zelo surovo in neusmiljeno. Taktika nenadnih napadov, zased in izogibanje odkritemu spopadu, je sprožila pri nasprotniku bes in željo po maščevanju. Partizanska poročila pričajo o iznakaženih truplih, odrezanih udih padlim partizanom ter podobnih grozodejstvih. Takšnemu ravnanju pa partizanski borci gotovo niso ostali dolžni. Temu v prid govorijo mnoga partizanska poročila o velikem številu mrtvih nasprotnikov in le malo ali celo nič zajetih nasprotnih vojakov.⁹³ Veliko poročil govori o likvidacijah ujetnikov, nobeno pa o tem, kaj se je zgodilo z maloštevilnimi ujetniki po zaslišanju. Zasedil sem le eno poročilo, ki omenja izmenjavo ujetnikov. Govorim seveda o vojnih ujetnikih in ne tistih, ki so se potem, ko so jih zajeli, pridružili narodnoosvobodilni vojski. Takšen odnos do preživelih nasprotnikov je gotovo imel precejšen psihološki učinek na novomeško posadko. Verjetno je prav to pogojevalo njihovo odločnost, da se nepopustljivo postavijo v bran partizanom. Verjetno bi se v skrajnem primeru, ko bi zaloge streliva dosegle kritično raven, raje odločili za preboj iz obleganega mesta, kot da bi tvegali partizansko ujetništvo. Tudi takšno razmišljanje me pripelje do sklepa, da novomeška postojanka vsled napada sploh ni bila resno ogrožena ter da je posadka z majhnimi napori odbijala požrtvovalne partizanske napade.

Ne smemo pa spregledati še enega dejstva. Nemška vojska ni bila tako slabotna, da ne bi mogla znova zasesti Novega mesta, tudi če bi ga partizanom nekako le uspelo osvojiti. Nemci si tega niso mogli privoščiti, pa tudi treba jim ni bilo.

sovražnikovih sil iz sosednjih oporišč in delovanju letalstva. Praviloma je bil bojni razpored enot v napadu plitev, brez večjih rezerv." (Vojna enciklopedija, 1973: 120)

9.1 VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Na začetku sem postavil tri hipoteze, ki so me kot nekakšna rdeča črta vodile skozi izdelavo diplomskega dela. V množici gradiva sem iskal argumente, ki bi govorili v prid ali proti postavljenim hipotezam in jih tako potrdili ali ovrgli.

H 1: Zaradi velikega strateškega pomena Novega mesta se mu nobena od strani ni želela odpovedati.

Poleg tega, da je Novo mesto največje mesto na Dolenjskem, s svojo osrednjo lego v dolini Krke, predstavlja pomembno vozlišče prometnih poti. Ima zelo dobro povezavo z Ljubljano in Zagrebom, od tod pa peljejo tudi poti na Gorjance, v Kočevski Rog in Belo krajino.

Nemška vojska je v zasedbi Novega mesta videla način, kako držati partizane stran od pomembnih prometnih komunikacij in nemške meje, medtem ko je slovensko domobranstvo želelo izkoristiti Novo mesto kot odskočno desko za postopno osvajanje ozemlja, ki so ga nadzorovali partizani ter za širjenje svojega političnega vpliva v tem delu Ljubljanske pokrajine. Partizani bi z zavzetjem mesta odstranili nevarnost vpadov novomeške posadke v Belo krajino, občutno povečali že osvobojeno ozemlje, poleg tega pa si pridobili še odlično zaledno točko, ki bi postala izhodišče za nadaljne akcije v smeri proti nemški meji. Ker pa se je zavzetje Novega mesta partizanom izjalovilo, so bili prisiljeni mesto blokirati, če so želeli zagotoviti določeno stopnjo varnosti Beli krajini in ohranjati politični vpliv na tem območju. Cena za to je bila, da so se znatne partizanske sile nenehno zadrževale na položajih okoli mesta, kar je paraliziralo njihovo sposobnost manevrskega delovanja.

Prvo hipotezo bi potrdil, saj se je Novo mesto resnično pokazalo kot izredno pomembna točka, ki so jo želele obvladovati vse tri strani vpletene v spopad. Prav tako tudi nobena od strani ni pokazala pripravljenosti, da bi se nadzoru nad mestom in njegovo okolico popolnoma odpovedala.

H 2: Obleganje Novega mesta je bilo posledica izjalovljenega napada.

Ta hipoteza se nekoliko navezuje na prvo, saj izdaja, da se je partizanom napad na Novo mesto ponesrečil, in da so nato mesto oblegali (blokirali). Po

⁹³ Zavedam se, da so številke o mrtvih nasprotnikih v takšnih poročilih pretirane, kar pa ne zmanjša dejstva o zelo malo ujetnikih.

neuspelem napadu so partizani sprva ostali na blokadnih položajih v neposredni bližini mesta, saj so menili, da bi se razmere utegnile kljub vsemu še vedno obrniti v njihovo korist, nakar bi napad ponovili. To pa se ni zgodilo, celo nasprotno, saj se je novomeška posadka nevarno okrepila in začela ogrožati okoliško območje. Po tem, ko je dodobra utrdila mesto, je začela z akcijami za razbitje partizanske blokade. To je prisililo partizanske enote, da so prešle v obrambo. Zlasti se jim je zdelo pomembno, da pred morebitnimi vdori novomeške posadke zavarujejo smeri proti osvobojeni Beli krajini. Partizani so zato ostali na blokadnih položajih okoli Novega mesta. Tako so lahko spremljali akcije novomeške posadke in izvajali protiukrepe.

Ker se je partizanom napad na Novo mesto ponesrečil, želeli pa so ohraniti kontrolo nad novomeško posadko, so bili prisiljeni mesto blokirati. Iz neuspelega napada partizanskih enot na mesto, se je torej razvila njegova blokada, kar potrjuje tudi drugo hipotezo.

H 3: Napad na Novo mesto ni imel realnih možnosti za uspeh.

Nemški poveljniki so kmalu opazili, da njihova velika ofenziva ni obrodila zelenih sadov in uničila partizanskega gibanja v Ljubljanski pokrajini. Razkropljene partizanske enote so se kmalu zbrale in jasno je bilo, da jim maloštevilne nemško-domobranske posadke, ki so ostale na območju Dolenjske in Bele krajine ne bodo mogle kljubovati. Nemško poveljstvo se je zato odločilo, da bo odločno branilo posamezne večje postojanke, predvsem Novo mesto in Kočevje ter tako vezalo glavnino partizanskih sil okoli the dveh mest. V ta namen so izpraznili posamezne manjše postojanke na tem območju, njihovo moštvo pa kot okrepitev poslali predvsem v Novo mesto in Kočevje. Poleg tega je nemško-domobranska posadka v Novem mestu hitela z utrjevanjem obrambnih položajev, saj je napad močnih partizanskih enot pričakovala.

Medtem so partizani hiteli s pripravami za napad na Novo mesto. Zbirali so enote in organizirali zavarovanje. Sam koncept napada je morda res deloval dobro, popolnoma pa je odpovedala njegova izvedba. Partizanski poveljniki so podcenjevali nasprotnika, precenili sposobnost lastnih sil in se preveč zanašali na podporo artilerije. V napad na Novo mesto so se spustili preveč zaletavo, s prevelikim zanosom in samozavestjo. Niso računali s tem, da partizanske enote, neposredno po veliki nemški ofenzivi, ne bodo kos tako zahtevni nalogi. Številčno okrepljena novomeška posadka se je namreč branila iz utrjenih položajev, obrambo pa so

dopolnjevali tudi tanki. Izmučeni in slabo opremljeni partizanski borci nikakor niso mogli biti kos novomeški obrambi. Ob površni oceni razmer in slabi izvedbi torej napad ni imel realnih možnosti za uspeh, s tem pa sem potrdil tudi zadnjo hipotezo.

9.2 SKLEPNE MISLI

Od nekdanj me je zanimalo obdobje druge svetovne vojne, vendar mi je bilo o bojih v Sloveniji malo znanega, bolj me je privlačilo dogajanje na velikih svetovnih bojiščih. Sedaj pa bi se rad zahvalil mentorju, ki mi je predlagal izbrano temo. Sprva sem bil skeptičen, bal sem se, da ne bo izpolnila mojih pričakovanj. Po pravici povedano, podcenjeval sem boje na slovenskem ozemlju.

S takšnimi občutki sem se lotil preučevanja literature. Pregledal sem več knjig, ki so jih večinoma napisali partizani po vojni, vendar me niso prepričale. Že res da je to z gledno napisana literatura, ki črpa podatke iz starih partizanskih dokumentov in spominov, vendar pa se nisem in nisem mogel znebiti občutka, da je zelo pristranska, dasiravno se je trudila, da ne bi bila. Za neko resnejšo analizo dogodkov se mi je zdela takšna literatura sicer nepogrešljiva, vendar premalo. Takrat sem vzel v roke Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, ki ga je gospa Jadreško, iz Arhiva Slovenije, označila za »njihovo biblijo«. Takoj me je prevzel specifičen način izražanja. Tu so bili poleg opisov dogodkov, med katerimi je verjetno mnogo pretiravanj, zapisani občutki ljudi, njihov zanos, način njihovega razmišljanja. Veliko teh dokumentov je bilo napisanih »na položaju«, med bojem, takrat. V njih je ujet trenutek, duh časa, ki ga ni več. Ta občutek me je tako prevzel, da sem ga hotel deliti. V diplomsko delo sem želel vplesti duh tistega časa, edinstven trenutek zgodovine, poizkušal razumeti dejanja takratnih ljudi skozi meglico, ki ji pravimo čas in ne le nizati suhoparna dejstva. Želel sem, da bi bilo diplomsko delo berljivo. Pri tem sem pazil, da ne bi takšen pristop vplival na znanstvenost raziskave. Koliko mi je eno in drugo uspelo, ne vem. Nekdo je nekoč rekel: »To so bili težki časi, to so bili lepi časi«.

Naloge sem se od tu lotil z velikim zanimanjem in mi je pomenila velik izziv. Silna radovednost me je gnala skozi kopico dokumentov. Večkrat se nisem mogel upreti radovednosti, ure in ure sem bral dokumente in poročila, ki s pričujočim diplomskim delom sploh niso povezana. V največje veselje pa mi je, da sem se ob

izdelavi diplomskega dela mnogo naučil in si pridobil veliko vedenja o dogajanjih na slovenskih tleh med drugo svetovno vojno.

10. KRONOLOGIJA POMEMBNEJŠIH DOGODKOV

25. september 1943 Začetek velike nemške ofenzive na slovenskem ozemlju.
3. oktober 1943 Ustanovitev VII. korpusa NOV in POJ.
21. oktober 1943 V Ljubljanski pokrajini se začne zadnja faza velike nemške ofenzive imenovana Wolkenbruch I-IV.
Nemške enote zasedejo Novo mesto.
7. november 1943 Poveljnik VII. korpusa izvrši obhod vseh enot XV. divizije na desnem bregu Krke (XV. in Gubčeva brigada).
10. november 1943 Glavni štab NOV in POS zahteva akcijo na eno od nemških postojank v dolini reke Krke.
Poveljnik VII. korpusa načrtuje napad na Novo mesto.
11. november 1943 Konec zadnje, četrte, ofenzivne operacije Wolkenbruch in s tem tudi velike nemške ofenzive na slovenskem ozemlju.
12. november 1943 Ob 20. začetek prvega napada na Novo mesto. Cankarjeva brigada napade ob 20:15, Gubčeva pa šele ob 23:15.
13. november 1943 Zjutraj je napad ustavljen, partizani se umaknejo.
Zvečer Gubčeva brigada sama ponovno napade Novo mesto.
14. november 1943 Ob 15. uri se z artilerijsko predpripravo začne drugi napad na Novo mesto. Ob 18. uri partizani krenejo v napad.
Nemci sprožijo odločilno akcijo za rešitev novomeške posadke.
15. november 1943 Partizani nepretrgoma nadaljujejo napad.
Nemške enote se ob 18. uri prebijejo v Novo mesto in okrepijo položaje branilcev.
16. november 1943 Po srditem nočnem boju zjutraj partizani ustavijo napad in se umaknejo. Začne se blokada Novega mesta.
7. december 1943 Pod vtisom uspehov XIV. divizije, ki je uničila nemško-domobransko posadko v Velikih Laščah in uspešno napadala Kočevje, štab XV. divizije razmišlja o ponovnem napadu na Novo mesto.

21. december 1943 314. grenadirski polk 162. grenadirske divizije, ki je rešil kočevsko posadko pred uničenjem, krene iz Kočevja proti Novemu mestu.
25. december 1943 Zadnje enote 314. grenadirskega polka 162. grenadirske divizije se brez izrazitih izgub prebijejo v Novo mesto.
30. december 1943 314. grenadirski polk in čete novomeške posadke prodrejo na osvobojeno ozemlje do Dolenjskih Toplic, vendar se že naslednjega dne umaknejo.
20. januar 1944 Nemci izpeljejo zamenjavo svoje posadke v Novem mestu. Bataljon 19. SS policijskega polka zamenja 1. bataljon 14. SS policijskega polka.
21. januar 1944 Konferenca v štabu VII. korpusa, na kateri razpravljajo o zamenjavi enot na blokadi Novega mesta.
5. februar 1944 Končana zamenjava enot na blokadi Novega mesta. Cankarjeva brigada prevzame blokado južno, Gubčeva pa severno od Novega mesta.
7. februar 1944 Nemci zavzamejo Trško goro.
16. marec 1944 Nemci uničijo IV. bataljon Cankarjeve brigade na Javorovici. Pade 107 partizanov.
Gubčevo brigado na blokadi zamenja Dolenjski odred, okrepljen s I. bataljonom te brigade.
27. marec 1944 Nemške enote iz Novega mesta ponovno prodrejo do Dolenjskih Toplic. Zvečer se vrnejo v Novo mesto.
3. april 1944 Cankarjevo brigado na blokadi zamenja XV. brigada.

11. VIRI IN LITERATURA

11.1 LITERATURA

- Ambrožič, Lado (1972): Gubčeva brigada. Knjižnica NOV in POS 8, Ljubljana.
- Ambrožič, Lado (1975): Cankarjeva brigada. Knjižnica NOV in POS 9, Ljubljana.
- Ambrožič, Lado (1976): Dvanajsta brigada. Knjižnica NOV in POS 16, Ljubljana.
- Ambrožič, Lado (1983): Petnajsta divizija. Založba Borec, Ljubljana.
- Anić, Nikola, Sekula Joksimović, Mirko Gutić (1982): Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije, Pregled razvoja oružanih snaga narodnooslobodilačkog pokreta 1941 – 1945. Vojnoistorijski institut, Beograd.
- Carruthers, Bob (2000): German tanks at war. Cassell & Co, London.
- Ferenc, Tone (1967): Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943. Knjižnica NOV in POS 34, Maribor.
- Kiauta, Ladislav (1969): Na bojni črti osemnajste. Založba Borec, Ljubljana.
- Klanjšček, Zdravko, Tone Ferenc, Ivan Ferlež, Metod Mikuž, Alenka Nedog, Jože Novak, Miroslav Stepančič, Miroslav Stiplovšek (1976): Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945. Vojaški zgodovinski inštitut jugoslovanske ljudske armade in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, Ljubljana.

- Lah, Borivoj (1975): Prva slovenska artilerijska brigada. Knjižnica NOV in POS 23/I, Ljubljana.

- Mikeln, Miloš (1981): Pikel 1941. Cankarjeva založba, Ljubljana.

- Mikuž, Metod (1973): Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji, III. knjiga. Cankarjeva založba, Ljubljana.

- Mikuž, Metod (1969): Slovensko partizansko gospodarstvo. Zavod »Borec«, Ljubljana.

- Pavlin, Mile (1969): Petnajsta brigada. Knjižnica NOV in POS 18, Ljubljana.

- Piekalkiewicz, Janusz (1996): Druga svetovna vojna. DZS, Ljubljana.

- Preskar, Jože (1976): Dolenjski odred. Knjižnica NOV in POS 30/2, Ljubljana.

11.2 VIRI

11.2.1 Zborniki dokumentov in podatkov

- (1961) Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 7. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, Ljubljana.

- (1962) Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 8. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, Ljubljana.

- (1962) Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 9. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, Ljubljana.

- (1963) Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 10. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, Ljubljana.
- (1964) Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 11. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, Ljubljana.
- (1965) Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 12. Vojnozgodovinski inštitut jugoslovanske ljudske armade in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, Ljubljana.

11.2.2 Arhivski viri

- Arhiv Republike Slovenije (AS), dislocirana enota II; AS 1845; 4. brigada M. Gubec; šk. 189/I: Kronika IV. SNOB m.g., 4. 9. 1942-9. 5. 1945.
- AS 1845, šk. 189/I: Kronika štaba GB od 3. februarja 1944 naprej.
- AS 1845, šk. 189/II: Poročilo štaba II. bataljona GB, 28. december 1943.
- AS 1845, šk. 189/III: Zapoved štaba GB vsem štabom bataljonov in baterije, 9. marec 1944.
- AS 1845, šk. 189a/II: Vojno poročilo propagandnega odseka Cankarjeve brigade, 18. november 1943.
- AS 1845, šk. 190: Poročilo propagandnega odseka štaba XII. brigade, 21. november 1943.
- AS 1845, šk. 190: Poročilo obveščevalnega centra XII. brigade štabu XII. brigade, 19. december 1943.

- AS 1851; Glavni štab NOV in POS; šk. 12/II, Glavni štab NOV in PO Slovenije: Pismo vrhovnega štaba Glavnemu štabu NOV Slovenije, 5. januar 1944.
- AS 1858; 15. divizija NOV in POS; šk. 188: Okrožnica štaba XV. divizije štabom brigad in artilerije, 26. december 1943.
- AS 1877; Slovensko domobranstvo; šk. 16/I: Naredba št. 11 Organizacijskega štaba slovenskega domobranstva, 18. november 1943.
- AS 1877, šk. 16/I: Naredba št. 25, 21. december 1943.
- AS 1877, šk. 41: Slovensko domobranstvo-Organizacijski štab, številka: 2210, 9. december 1943.
- AS 1877, šk. 41: Prošnja za podporo, 22996, 21. december 1943.
- AS 1877, šk. 42/I: Naredba številka 12, 31. januar 1944.

11.3 POMAGALA

- (1985): Atlas Slovenije. Mladinska knjiga in Geodetski zavod SR Slovenije, Ljubljana.
- (1988) Enciklopedija Slovenije, 2. knjiga, Ce-Ed. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- (1992) Enciklopedija Slovenije, 6. knjiga, Krek-Marij. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- (1998) Enciklopedija Slovenije, 12. knjiga, Slovenska u-Sz. Mladinska knjiga, Ljubljana.

- Hadžidamjanović, Jovan (1955): Vojni rečnik. Vojnoizdavački zavod »Vojno delo«, Beograd.

- (1984) Leksikon Cankarjeve založbe, četrti natis. Cankarjeva založba, Ljubljana.

- (1955): Priručnik rezervnog oficira. Komisija za stručno uzdizanje rezervnih oficira pri Glavnom odboru UROJ za NR Sloveniju, Ljubljana.

- Rieger, Susanne, Gerhard Jochem (2000):
http://home.t-online.de/home/RIJONUE/comp_upd.htm

- (1973) Vojna enciklopedija, druga izdaja, knjiga 6. Izdanje redakcije vojne enciklopedije, Beograd.